

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Missiona Ukraina? – messianismi Venäjän toimien oikeuttajana Putinin Oranssia vallankumousta ja Euro-maidan-protestia käsittelevässä retoriikassa

Pro gradu -tutkielma

Sosiologia

Emmi Mäkelä

Kevät 2015

Ohjaajat: Markku Lonkila

Veli-Pekka Tynkkynen

ABSTRAKTI

Tekijä Emmi Mäkelä	
Otsikko Missiona Ukraina? - messianismi Venäjän toimien oikeuttajana Putinin Oranssia vallankumousta ja Euromaidan-protestia käsittelevässä retoriikassa	
Oppiaine, johon tutkielma kuuluu Sosiologia	Tutkielman laajuus Maisterintutkinto
Julkaisuaika Kevät 2015	Sivumäärä 111
<p>Abstrakti</p> <p>Vuonna 2004 Oranssiksi vallankumoukseksi ja loppuvuodesta 2013 Euromaidaniksi nimettyjen, Ukrainan kansallisen politiikan kriisiin vieneiden prosessien ytimessä oli kysymys valtion tulevaisuuden kansainvälisestä suunnasta joko kohti länttä tai historiaa myötäilevää Venäjää. Vaikka protestit käynnistyivät Ukrainan valtion rajojen sisäpuolella pääkaupunki Kiovan itsenäisyysdenaukiolla ja poliittista oppositiota kannattaneiden protestoijien toimesta, niiden aikana Venäjä presidentti Vladimir Putinin johdolla omaksui voimakkaan roolin tapahtumien kulun ohjailijana. Kriisit olivat tuoneet Ukrainan ja Venäjän välisen tiiviin sekä kauas historiaan ulottuvan suhteen risteyskohtaan ja kiinnittääkseen Ukrainan takaisin valtapiiriinsä, Putin niin retoriikassaan kuin konkreettisissa toimissaan ylitti Ukrainan valtion kansalliset rajat.</p> <p>Tässä tutkielmassa tutkimuksen kohteena on Putinin Oranssin vallankumouksen ja Euromaidan-protestien aikainen Ukrainaa käsittelevä retoriikka, joka sijoittuu Venäjän kansallis- ja kulttuuri-identiteettiä heijastavaan messianismin kontekstiin. Tutkielman teoreettisena perustana on näkemys jo 1400-luvulla konstruoituneesta valtion tavasta nähdä itsensä messiaana, jonka erityiset ominaisuudet perustelisivat Venäjän johtoroolia suhteessa muihin valtioihin: perinteiden ja konservatiivisten arvojen edustajana Venäjä on esittänyt ulkopoliittisilla interventioillaan pelastavansa muut valtiot yhteiskuntien tuholta. Ennen kaikkea messianismi on toiminut valtion johtajille poliittisten toimien oikeuttajana ja legitimoijana. Tutkielmassa pyrkimyksenä on selvittää nousevatko messianismin mukaiset teemat esiin Putinin Ukrainaa käsittelevissä puheissa ja noudattaako Putinin ulkopoliittisista toimista käyttämät perustelut messianismin mukaista ajattelumallia. Tutkielman lähtökohtana on näkemys messianismista perustavanlaatuisena osana venäläistä identiteettiä ja kulttuuria, joka selittäisi sitä, miksi poliittisten johtajien on ollut mahdollista tukeutua kansalaisyhteiskuntaan suurvaltaa tavoittelevien intressien kohdalla.</p> <p>Tutkielma sisältää ensin katsauksen historiaan, messianismin mukaisen ajattelutavan muotoutumiseen - aina sen juurista tähän päivään saakka. Messianismin erityinen piirre on ollut sen jatkuvuus: vuosikymmenet, poliittinen ilmapiiri ja valtiota johtajat ovat kaikki määritelleet Venäjälle erilaista asemaa ja tehtävää maailmassa, mutta voimakas näkemys valtion sijoittumisesta johtorooliin on säilynyt läpi aikojen. Venäjä on messiaana nähnyt imperialistisen ulkopoliittikkansa perusteltuna, jopa välttämättömyytenä. Tutkielma ei kuitenkaan keskity selittämään messianismin syntyä tai sen kehittymistä, vaan suhtautuu näkemykseen tapana perustella ulkopoliittikkaa historiaa ja kulttuuria hyväksikäyttämällä. Tutkielmassa messianismi on toiminnan logiikka, jossa</p>	

muun valtion esittäminen Venäjän erityislaatuisuutta tarvitsevana toimii ratkaisevana poliittisten toimien oikeuttamiseksi.

Tutkimuksen tieteenfilosofia rakentuu sosiaalisesta konstruktionismista ja erityisesti tekstiaineiston käsittelyyn soveltuvasta diskurssianalyysistä. Näitä täydentämään tutkielman metodi nojautuu tarkemmin nk. kriittisen geopolitiikan tutkimukseen ja siinä muun muassa suomalaisen tutkijan Sami Moisio johtamaan kamppailututkimuksen teoriaa. Moisio suhtautuu diskursseihin ja puheeseen vallankäyttönä, kamppailuna oikeudesta määritellä valtioiden geopoliittista sijoittumista ja lopulta poliittisen ylivallan saavuttamisesta. Tutkielmassa messianismin mukainen puhe muodostaa poliittisten intressien saavuttamisen välineen, jolla Putin pyrki voittamaan Ukrainan puolelleen ja estämään valtion lipumisen lännen valtapiiriin. Vuonna 2004 konkreettisine panoksina olivat NATO-jäsenyys tai jäsenyys Venäjän ajamassa Euraasian talousyhteisössä, vuonna 2013 Eu:n tarjoama assosiaatiosopimus tai Putinin ojentama jäsenkirja perusteilla olleeseen Euraasian Unioniin.

Geopoliittisessa kamppailussa sekä messianismissa valtion identiteetti määrittyy toiseuden kautta noudattaen 'me' ja 'muut' -asetelmaa ja luomalla vaikutelman uhkien olemassaolosta. Myös Putinin puheessa uhkat nousivat merkittävään asemaan ja kuva Ukrainasta piirtyi lännen ja Yhdysvaltojen peilinä. Kahden Ukrainan eri vuosikymmenen tapahtuneiden poliittisten prosessien valikoituminen tutkielman kohteeksi selittyy niiden samankaltaisuudella Venäjän näkökulmasta. Tapahtumat loivat Venäjälle uhan Ukrainan menettämisestä lännen valtapiiriin, samalla kyseenalaistaen valtion suurvalta-roolia.

Tutkielman tutkimuskysymys pureutuu reaaliopoliittisiin tapahtumiin ja poliittiseen valtapeliin, mutta messianismin konstruktionin myötä koskettaa abstraktimpia, venäläiseen historiaan, maailmankuvaan ja politiikkaan olennaisesti kuuluvia elementtejä.

Vallankumouksen vaiheet ja prosessit huomioiden aineistokatsaus sijoittuu 27.09.2004–26.12.2004 sekä 21.11.2013–18.3.2014 välisille ajanjaksoille. Aineistona tutkielmassa toimivat Venäjän Federaation presidentin virallisilta sivuilta kerätyt Putinin puheet, lehtiartikkelit, lehdistötiedotteet sekä viralliset hallinnon dokumentit.

Avainsanat:

Venäjä, Ukraina, messianismi, messias, missio, kulttuurihistoria, kansallisidentiteetti, uhkakuvat, legitimaatio, kansainväliset suhteet, länsi

Säilytyspaikka

Jyväskylän yliopiston kirjasto

SISÄLLYSLUETTELO

ABSTRAKTI

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	MESSIAAN SYNTY	5
2.1	Messianismin mukaisen ajattelutavan historia	7
2.2	1900-luku: Sosialismista ja Stalinista etniseen messianismiin.....	11
2.3	Nationalistisen hämmennyksen herättämä messias.....	17
2.3.1	Eurasianismi.....	20
2.3.2	Keisarin uudet vaatteet.....	22
3	TUTKIELMAN TIETEENFILOSOFIA	25
3.1	Sosiaalinen konstruktionismi - tutkimusta siitä, kuinka ”todellisuus” synnytetään sosiaalisesti.....	25
3.2	Diskurssit - sanottuna ja vallankäyttönä.....	28
3.3	Maantieteestä politiikkaan: alueiden valtaaminen puheen avulla....	29
3.3.1	Rajat: ’meidän’ luominen sisäpuolelta	33
3.3.2	’Me’ ja ’muut’: ulossulkeminen ja uhkakuvat identiteetin rakentamisessa.....	34
4	KOHTEENA UKRAINA.....	36
4.1	Venäjän ja Ukrainan välinen historia: ambivalenssia, veljesrakkautta ja ruplien kahinaa	37
4.2	Ukrainan ulkopoliittikka=Venäjän ulkopoliittikka? 90- ja 2000-luvun poliittisten verkostojen synty	38
4.3	Vuosi 2004 - Oranssi vallankumous.....	43
4.4	Kiistojen vuosi 2013 - Itsenäisyyden aukio kansoitetaan jälleen	45

4.5	Aineisto ja metodi.....	49
5	AINEISTON KÄSITTELY	54
5.1	Oranssi vallankumous	54
5.2	Kiista vaalituloksesta: voittajaksi Venäjä vai länsi?.....	57
5.3	Euromaidan käynnistyy	62
5.4	Poliittisesta konfliktista muutoksiin maailmankartalla	70
6	TAULUKKO 1. ORANSSI VALLANKUMOUS	78
7	TAULUKKO 2. EUROMAIDAN	79
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	80
	LÄHTEET	92

1 JOHDANTO

Venäläinen historioitsija Vladimir Pastukhov kirjoitti 25.3.2014 Novaja Gazeta:ssa ("Uusi lehti", *Новая газета*) julkaistussa artikkelissaan presidentti Putinin herättäneen Krimin irrottamisella venäläisessä yhteiskunnassa nukkuneen "pedon", messianismin unestaan. Pastukhovin mielestä venäläisen kulttuuri-identiteetin missio-ajattelu oli palannut edustamaan Neuvostoliiton sortumisen jättämän hämmennystilan jälkeen sille jo historiassa annettua merkitystä: venäläisen yhteiskunnan funktiota ja sitä eteenpäin työntävää voimaa. Hän nimeää tektissään missionismin kaukaisessa historiassa juurtuneeksi venäläiseksi alitajunnaksi ja refleksiksi, joka 90-luvulla oli jäänyt kytemään passivoituneen kansan mieliin. "Ne, jotka tuntevat Venäjän historian kirjoista, ymmärtävät ja ovat jännityksellä odottaneet, milloin refleksi tuottaa tuloksen", hän kirjoittaa. Putinin interventio Ukrainaan oli viimein käynnistänyt messias-Venäjän moottorin, kaatanut bensaa sen koneeseen ja Venäjä oli nyt matkalla kohti missionaarisen idean mukaista valtiota.

Itsenäisen Ukrainan osalta tapahtumat Krimillä eivät olleet ensimmäinen yhteenotto Venäjän ja Ukrainan välillä. Ukrainan pääkaupungin Kiovan itsenäisyydenaukioiden on todistanut kaksi kertaa, ensin vuonna 2004 Oranssin vallankumouksen ja sittemmin vuoden 2013–2014 Euromaidaniksi tapahtumapaikkansa ja aiheensa puolesta nimetyn protestin muodossa vallankumousta ja demokratiaa vaativien kansanryhmien liikehdintää. Kummankin tapahtumaprosessin seurauksena Ukraina asetettiin maan itsensä sekä ulkovaltojen taholta määrittelyn kohteeksi, mutta etenkin Venäjälle tapahtumat muodostuivat valtion omien poliittisten intressien suhteen merkityksellisiksi. Vaikka Itsenäisyyden aukiolle leiriytyneiden opposition mielenosoittajien päämääränä oli yhteiskunnallisten olosuhteiden parantaminen, sisä- ja ulkopoliittisella tasolla vallankumous puettiin aivan toisenlaisen epävarmuuden muotoon: kumman

Ukraina valitsee, lännen vai Venäjän? Tähän kysymykseen Venäjän Federaation presidentti Vladimir Putinilla oli vastauksensa eikä hän pelännyt tuoda sitä esiin.

Tämä tutkielma käsittelee Putinin Ukrainasta käyttämää retoriikkaa vuoden 2004 Oranssin vallankumouksen ja vuosien 2013–2014 välillä tapahtuneen Euromaidan-protestin aikana. Tutkimuksessa teoreettinen viitekehys järjestyy venäläisen messianismin käsitteeseen: näkökulman mukaan Venäjä pitää itseään historiallisena messiaana, jolla on maailmassa erityinen rooli ja missio. Messianisuus taas perustuu ajatukseen valtion erityisistä, kulttuurin sekä historian tuottamista ominaisuuksista ja kyvyistä, joiden nojalla Venäjä on määritellyt itselleen eri aikoina muihin valtioihin kohdistuvia missioita. Ennen kaikkea tutkielmani suhtautuu messianismiin imperialistisen ja oman valtion rajojen ylittävän politiikan legitimoinnin keinona, argumentatiivisena apuvälineenä, jolla valtio oikeuttaa toimiaan.

Ukrainan kohdalla olen kiinnostunut selvittämään, nouseeko Putinin puheissa messianismin mukainen ajattelu esiin ja onko interventio Ukrainaan Venäjän itselleen antama missio, jota perusteltaisiin messianismiin kuuluvilla tekijöillä. Tällöin Putin määrittelisi Venäjän roolin sekä Oranssin vallankumouksen että Euromaidanin aikana Ukrainan tarpeeksi ja välttämättömyydeksi. Maiden välinen suhde on jo ennen Neuvostoliiton aikakautta ollut tiivis ja oletan nimenomaan Ukrainan kansallisidentiteetin kannalta keskeisten tapahtumien paljastavan messiaanisia elementtejä.

Koska tutkielmassani näkökulma perustuu ajatukseen politiikan ja kulttuuri-identiteetin yhteen kietoutumisesta sekä kulttuuri- ja kansallisidentiteetistä politiikkaa ohjaavana tekijänä, rakennan messianismin mukaisen teoreettisen viitekehysten historian avulla. Tämän teen käyttäen apuna erityisesti Peter J. S.Duncanin teoksen ”Russian Messianism: Third Rome, Revolution, Communism and After” (2000) näkökulmaa, jonka mukaan Venäjän

kansallisidentiteetti sai messiaan konstruktion jo 1400-luvulla ja on säilyttänyt ytimensä läpi tsaarien sekä presidenttien hallinnon tähän päivään asti. Itse tutkimuksen suoritan sosiaaliseen konstruktionismiin sijoittuvan diskurssianalyysin avulla, käyttäen metodisena apuna kriittisestä geopolitiikasta suomalaisen tutkijan Sami Moision johtamaa kamppailututkimuksen teoriaa. Siinä käytetyt diskurssit ja puhe nähdään vallankäyttönä, kamppailuna maan kirjoittamisen oikeudesta – ja lopulta poliittisesta vallasta.

Oranssin vallankumouksen ja Euromaidanin välillä on lähes vuosikymmen, jonka aikana sekä Venäjä että Ukraina elivät maailman ja kansainvälisten suhteiden muutosten mukana. Syy, miksi valikoin tutkimuskohteikseni em. tapahtumat on vallankumouksia edeltäneen lähtötilanteen samankaltaisuus: kysymys Ukrainan tulevaisuuden suunnasta kohti länsimaita vai Venäjää. Vuonna 2004 konkreettisina panoksina olivat NATO-jäsenyys tai jäsenyys Venäjän ajamassa Euraasian talousyhteisössä, vuonna 2013 Eu:n tarjoama assosiaatiosopimus tai Putinin ojentama jäsenkirja perustettavissa olevaan Euraasian Unioniin. Koska messianismissä ja geopolitiisessä kamppailussa valtion identiteetti määrittyy toiseuden kautta noudattaen 'me' ja 'muut' -asetelmaa ja ammentaan voimansa sekä legitimaationsa uhista, tapahtumien luonne tekee niistä oivallisen tutkimuskohteen. Geopoliittisesti tapahtumat loivat Venäjälle uhan Ukrainan menettämisestä lännen valtapiiriin, kyseenalaistaen samalla valtion suurvalta-roolia kansainvälisten suhteiden tasolla sekä Venäjän valtion rajojen sisäpuolella.

Tutkielmani pyrkii vastaamaan muun muassa seuraaviin kysymyksiin: Minkälaisena Putin näkee Venäjän ja Ukrainan suhteen? Mitkä tekijät nousevat puheessa keskeisimmäksi, joilla Putin perustelee tarvetta valtioiden välisestä tiiviistä suhteesta? Entä miten Putin perustelee Venäjän puuttumista itsenäisen Ukrainan politiikkaan? Voiko argumentit sijoittaa messianismin mukaiseen

konstruktioon? Näyttäytyykö Ukraina Putinille missiona ja ennen kaikkea, onko Ukraina Putinille messianismin kohde?

Vallankumouksen vaiheet ja prosessit huomioiden tarkka ajanjaksoni tulee olemaan 27.09.2004–26.12.2004 sekä 21.11.2013–18.3.2014. Aineistoni muodostavat edellä mainittuihin aikaväleihin sijoittuvat Venäjän Federaation presidentin virallisilta sivuilta kerätyt Putinin puheet, lehtiartikkelit, lehdistötiedotteet sekä viralliset hallinnon dokumentit.

Avainsanat: Venäjä, Ukraina, messianismi, messias, missio, kulttuurihistoria, kansallisidentiteetti, uhkakuvat, legitimaatio, kansainväliset suhteet, länsi

2 MESSIAAN SYNTY

Tutkielman teoreettisen viitekehyksen rakentamisessa olen nojannut erityisesti Peter J.S Duncanin teokseen ”Russian Messianism. Third Rome, Revolution, Communism and After.” (2000) ja hänen näkemykseensä messias-käsitteestä joustavana, mutta sovellettavana työkaluna. Duncan tarkastelee teoksessaan messiaan konstruktion rakentunutta venäläistä identiteettiä 1400-luvulta lähtien ja esittää sen säilyttäneen ytimensä läpi tsaarien sekä presidenttien hallinnon tähän päivään asti. Messianismi ei ole syntynyt Putinin kausina, vaan se sai alkunsa aikana, jolloin Venäjä suurvaltana oli vasta ruhtinaiden unelma.

Koska tutkielmassani messiaanisuus perustuu olettamukselle, että messianismi ja suurvalta-käsitys ovat kulttuuri-identiteetin ydin, näen myös omassa tutkielmassani tarpeelliseksi esitellä venäläisyyden rakentumisen historiallista prosessia. Historia-osuudessa tarkastelen ensin messianismin syntyä, sen jälkeen sitä, miten Venäjän valtion ajatus itsestä ja kansasta on hakeutunut messianismin mukaiseen malliin ja konkretisoitunut suurvaltaa tavoittelevassa politiikassa aina Putinin valtakausiin saakka. Keskityn valtiota eri aikoina hallinneiden johtajien toteuttamaan suurvalta-politiikkaan ja messianistisen ajattelutavan vaikutukseen ulkopoliittisten siirtojen perustelijana.

Venäjän historia käsittää monia vaiheita, jossa ulkopoliittisesti ja suurvalta-imagon kannalta uhkaava tilanne on johtanut patriotismin voimistumiseen ja valtion kääntymiseen itseensä. Uutta pontta itsetunnolle on haettu tyypillisesti historiasta ja uhkien (mm. juutalaiset, länsi) osoittamisesta, uudelleen kirjoittaen nykyhetkeä niin, että tavallinenkin kansalainen on uskonut valtionsa kokemaan tarpeettomaan kohtaloon. Venäläisessä messianismissa kärsimys ja pelastautuminen ovat asettuneet mission muotoon: uhatuksi ja alistetuksi joutumisesta

huolimatta Venäjä on toiminut muiden puolesta, turvaten, suojellen ja jopa pelastaen tuhon tieltä. Myös Neuvostoliiton sortumisen jälkeen tilanteissa, jossa Venäjä on kokenut tulleeensa väärinymmärretyksi, valtio on tietoisesti hakeutunut sitä kansainvälisestä konsensuksesta erottavaan politiikkaan. Äkilliset muutokset yhteistyöhengestä avoimeen lännen vastustukseen (kts. Venäjän ulkopoliittisen avoimuuden ja eristäytymisen vuorottelusta tiivistetyksi Lukianov 2009) ovat viitanneet, miten kansallinen intressi ei tarkoita pelkkää fyysistä tai materiaalista valtaa, vaan yhtä tärkeää Venäjälle on ollut länsimaiden tasavertaisuutta välittävä kohtelu. Toisaalta uhkia on löydetty valtion rajojen sisäpuoleltakin, esimerkiksi juutalaisten tai autoritaarista hallintaa kyseenalaistavan opposition kohdalla.

Legitimoinnin kannalta tämä on tarkoittanut poliittisen propagandan kautta tuotettavaa tilannekuvaa, jonka mukaan Venäjän asema maailmassa olisi uhattuna. Tutkijoiden keskuudessa uhrikonstruktio on ollut yksi tapa selittää Venäjän ulkopoliittikkaa, mutta tutkielmassani näkökulma vaihtuu Venäjän perspektiiviin, pohtien miksi juuri uhri-konstruktio on koettu ulkopoliittisia intressejä edistävänä. Vastauksen haen messianismin ideasta: olennaista ei ole ollut vain pystyä nimeämään uhat, vaan esittämään ne kulttuuria ja moraalialta vaarantavina tekijöinä. Uhat uudelleen laatimalla messianismiin keskeisesti kuuluvien arvojen mukaiseksi, esimerkiksi peloksi perinteiden ja demokratian menettämisestä, poliittinen propaganda on saanut käyttöönsä messianismin teesien kulttuurisen voiman. Käytännössä kärsimys on antanut perusteen toimia muiden puolesta, merkinnyt Venäjälle pelastajan tai puolustajan roolin oikeutettua ottamista. Tutkielmassa venäjän huoli imagostaan on messianismin muotoon puettu tietoinen strategia ja tämän toteutumista selvitän Ukrainan osalta tutkielmassani.

2.1 Messianismin mukaisen ajattelutavan historia

Jo 1200–1300 -luvulle ortodoksisen kirkon kasvuun ja 1400-luvulle Bysantin valtakauden päättymiseen päivittyvä ajatus Venäjän valtiosta ja kansasta sai aluksi uskonnollis-myyttisen muodon. Tuolloin luostarit rakensivat kuvaa ”Pyhästä Venäjästä”, joka ottaisi hallitsijan roolin sekä Kristianisen kirkkokunnan johtajana, että Jumalan maanpäällisenä edustajana Rooman ja myöhemmin Bysantin epäonnistumassa tehtävässä. Moskovan ruhtinaskunnan kamppailu pois Konstantinopolin vallan alta ja pyrkimys kasvattaa ortodoksisen uskonnon voimaa yli läntisen katolilaisuuden generoivat maan imperialistisen statuksen rakentamista ja sisäpoliittisesti sen edellyttämän vahvan keskusvallan vakiinnuttamista. Uskonnollinen messiaanisuus tarjosikin hallitsijoille keinon legitimoida suurvaltaa tavoittelevaa politiikkaa ja ”Kolmannen Rooman” roolia Venäjän ylle sovittava ideologia irtosi hiljalleen alkuperäisestä uskonnollisesta kontekstistaan. (Duncan 2000, 6-17.)

Ero poliittiseen mahtiin ja suurvalta-asemaan perustuvan valtiokäsityksen sekä ihmisiä ja uskontoa vaalivan kulttuurisen näkemyksen välillä vallitsi Duncanin mukaan läpi Venäjän historian, jakaen hallintoa sekä kansaa toisinaan voimakkaastikin erilleen. Venäjän identiteetti ja sen myötä messianismi saivat omanlaisen muodon eri hallitsijoiden kausina, mutta hallitsijoita ja kansaa Jumalan valitsemana pitäneen ortodoksisen kirkon konstruktio Venäjästä loi messianismille sen perusajatuksen. Myyttiseen olemassaoloon, niin venäläisessä kuin muissa yhteiskunnissa vallitsevassa messianismissa, on syy: valituksi tuleminen on tapahtunut tarkoituksen vuoksi, joka on usein ymmärretty kärsimyksen kautta tapahtuvana pelastuksena. Pelastuksen kohde on puolestaan laajennettu itsestä koko maailmaan, jolloin messianismi on muuttunut missiota korostavaksi universaaliksi lähestymistavaksi ja yhteisön rajoista ulospäin suuntaavaksi toiminnaksi. (Duncan 2000.)

Vaikka ortodoksinen kirkko oli herätelty kansaa kulttuurin ja nationalismin pariin, vasta Venäjän voitto 1800-luvun alussa sen ajan suurimmasta hallitsijasta Napoleonista käynnisti Venäjällä koko vuosituhannen kestäneen identiteetin määrittelyprosessin. Taistelussa tuhoutunut Moskova oli saatettava uuteen loistoonsa ja historiallinen voitto tallennettava monumentteihin muistutukseksi tuleville jälkipolville. Kehittynyt koulutuksen ja sivistyksen taso taas loi kielellisen instrumentin venäläisen ylpeyden ilmaisulle ja laajensi kansallistietoisuuden taiteen ja kirjallisuuden piiriin. Ranskalaisen valistuksen myötä eurooppalaisen nationalismin vaikutteiden leviäminen Venäjälle antoivat prosessille keskeisen leiman: venäläisyyttä tarkasteltiin suhteessa länsimaiden kulttuuriin ja identiteetti konstruointiin ennen kaikkea Euroopan peilinä. (Billington 2004.)

Lännestä kaikuva valistuksen liberaali, valtion patriarkaaliseen otteesta kansalaiset vapauttava retoriikka ei sopinut venäläisten tsaarien autoritaariseen valtakäsitykseen ja pakotti hallitsijat kohdistamaan huomionsa siihen asti hallinnosta irrallaan olleeseen kansaan. Nikolai I (1825–1855) aikana nationalismi rakentui valtio-ideologiaksi kolmen teesin varaan - ortodoksian, yksinvaltiuden sekä kansallistuntoon ja kansakuntaan viittaavaan nationalismiin käsitteeseen (käsitteistä kts. Duncan 2000, 18–19; Billington 2004, 19).

1800-luvulla hallinnosta erillään rakentunut kulttuurinen konstruktio nojasi taas pitkälti slavofiileiksi profiloituneiden älymystön edustajien varaan. Slavofiilian sanotaan perinteisesti (kts. Esim Rabow-Edling 2006; Walicki 1979) syntyneen vastaiskuna länsimaiselle modernismille ja ajatukselle sen venäläisyyttä uhkaavasta luonteesta: slavofiilit hyökkäsivät länsimaista individualismia ja liberalismia vastaan sekä vastustivat kapitalismia ja teollistumista, jonka katsottiin johtavan yhteiskunnan väkivaltaisuuksien ja alistuksen kautta lopulta sen tuhoon. Ajatuksiltaan slavofiilit erosivat nk. *zapadnikeista*, jotka taas kannattivat Venäjän ja Euroopan välisten suhteiden tiivistämistä ja yhteiskunnan kehittä-

mistä lännen mallin perustalle. Slavofiilit sijoittuivat autoritaarisen tsaarin ja toisaalta luontoa ja uskonnollista mystiikkaa arjessaan noudattavan kansan väliin sekä suodattivat länsimaisista kulttuurivaikutteista kansan vaaliman kulttuurin kannalta haitallisimmat. Liberaali vapaus ja yhteiskuntarakenteiden uudistaminen vaihtuivat slavofiilien puheissa moraaliin ja ihmisyyteen, kun he määrittelivät kansallista identiteettiä koko yhteiskunnalle. (Billington 2004, 10–12.)

Slavofiilien venäläisyys yhdisti ortodoksisen uskonnon, slaavilaisen perimän, yhteisöllisyyden sekä läheisyyden luontoon valtion voimavaraksi käynnissä olleen länsimaisen materialismin taistelun voittamisessa. Ivan Kireevskin, yhden slavofiilien joukon keskeisimmän hahmon, mielestä länsi oli menettänyt yhteyden universaaliin kirkkoon, omaksunut Roomalaisen kulttuurin ja joutunut nyt vallankumouksen paineiden alle omia intressejään ajavien puolueiden vuoksi. Radikaalia suuntausta edustanut Konstantin Aksakov (1817–1860) puolestaan syytti Pietari Suurta uudistuspolitiikasta sekä laajensi slavofiilien korostaman slaavilaisen kulttuurin edustamaan universaalia prinssiippiä, ihmisyyttä, jonka realisoituma venäläinen kansa ja Moskova olivat. Aleksei Khomiakov (1804–1860) tähdensi kristittyjen yhtenäisyyttä: luonnollinen kollektiivisuus toteutui vain ortodoksisessa kirkossa, jonka vapautta liian autokraattinen valtio heikensi. Keskeistä sekä Aksakovin että Khomiakovin ajattelun kohdalla oli, että molemmat rinnastivat venäläisyyden universaaliuteen: ei ollut olemassa venäläistä kulttuuria kansallisvaltioiden kontekstissa, vaan venäläisyys edusti sitä prinssiippiä, joka tulisi laajentaa koko maailmaan. Venäjän tuli pelastaa länsi ja sen se pystyi tekemään vain palaamalla takaisin ortodoksisille juurilleen. (Duncan 2000, 22–24; klassikoista tarkemmin Walicki 1979 kappale 6.) Slavofiileille historia määritti Venäjän kansan erityispiirteitä velvoittaen valtion yleismaailmallisen rooliin (Billington 2004, 12–13). Slavofiilien valtiokäsitykseen tarjoama näkemys perinteet säilyttäneestä kulttuurista ja universaalista roolista oli toki vain pienen joukon ylläpitämä konstruktio, mutta aineiston käsittelyssä osoittautui sen löytäneen paikkansa myös Putinin puheessa.

Jo ennen panslavistisen käänteän tuottamaa Krimin sotaa (1853–1856) slaavofiilien joukko kannatti slaaviyhteisöjen tukemista Euroopassa, mutta vasta liberaalimman Aleksanteri II:n (1855–1881) myöntymisen Turkkia vastaan julistettuun sotaan vuonna 1877 määritteli pelastuksen kohteeksi kulttuurisilta juuriltaan samankaltaisina mielletyt vähemmistökansat. Universalismin kannalta panslavismin käänteellä oli pragmaattinen merkitys: missiota ei nähty enää teologisena ja utopistisena Jumalan valtakunnan luomisena, vaan geopoliittisena tsaarin johdolla tapahtuvana slaaviveljien yhdistämisenä. (Duncan 2000, 28–31.) Toisaalta slaavien nimissä käyty Turkin sota helpotti tsaaria oikeuttamaan sodan geopoliittisesti laajenevan Turkin rajoittamiseksi ja pukemaan näin poliittiset intressit ihmisten oikeuksien puolustamiseksi.

Laajentunut territorio sekä vallankumouksen pelkoa herättäneet Euroopasta kulkeutuneet emansipaatiovirtaukset syrjäyttivät slaavofiilien liian romanttiseksi koetun kulttuurikäsitteksen. Puhjennut nationalismi merkitsi Venäjän kääntymistä itseensä: käynnistynyt russifikaatio otti kohteekseen venäjän kielen ja identiteettikäsite alkoi hiljalleen rakentua etnisyyden perustalle. Venäläisen kulttuurin käsittäminen muista kansallisuuksista erillisenä ja ainutkertaisena johti ennen kaikkea ”negatiiviseen nationalismiin”, identiteetin määrittelyyn uhaksi koettujen tekijöiden kautta. Aleksanteri III (1881–1894) aikana muun muassa juutalaiset joutuivat valtion sisällä antisemitismin kohteiksi, mutta myös Turkin sodassa muslimien puolelle asettuneet Englanti ja Ranska vakuuttivat tsaaria länsimaiden muodostamasta uhasta Venäjän suurvalta-asemalle. Venäjän epäreiluksi kokema kohtelu ja länsimaiden nimeäminen avoimesti vihollisiksi vahvistivat lisäksi kansalaisten ajatusta itsestä kovia kokeneena ja jatkuvien lännestä sekä idästä suuntautuneiden hyökkäysten kohteena eläneenä kansana. (Billington 2004, 15–21.) Venäläisissä oli puolestaan hyvyys ja valtio muodostivat ”kolmannen vaihtoehdon” tarjoamalla ainutlaatuisen vastineen länsimaiselle individualismille (Chaudet, Parmentier & Pélopidas 2009, 41).

Tsaarin ohella sekulaarinen idea venäläisyydestä välittyi venäläisten filosofien ja kirjailijoiden kirjoituksissa. Muun muassa venäläisen klassikkokirjailija Fjodor Dostojevski (1821–1881) kritisoi sekä tsaaria että slavofiilejä ”venäläisyyden hengen” kadottamisesta, sijoittaen ortodoksista teologiaa noudattavan identiteetin ajatustensa perustalle. Hänen mielestään yhteiskuntaan palautettava ymmärrys venäläisyyden ytimestä toisi valtiolle merkityksen ja roolin maailmassa sekä helpottaisi muun muassa vastustamaan juutalaisia. Myös venäläiset historioitsijat käsikirjoittivat hekin valtiolle Venäjän territorion yli ulottuvaa ja historiasta legitimaationsa hakevaa roolia. Ukrainalaiset, Valko-Venäläiset ja slaavikansat nähtiin osana laajempaa valtioita yhdistävää kulttuurista konstruktiota, jossa venäläisyyden määrittelemä samankaltaisuus riitti maantieteelliseen sitoamiseen Venäjän valtion osaksi. Venäläinen nationalismi tuotti maantieteellistä kuvaa Venäjän valtavan territorion muodostamasta kulttuurisesta suojasta lännen ja idän välissä ja tsaarit käänsivät kulttuuriset elementit geopoliittiseksi oikeutukseksi, kuten Kiinaa vuosien 1894–1895 käydyn sodan kohdalla. (Billington 2004, 17–18.)

Jos 1800-luvun loppuun asti identiteetin konstruktio oli säilynyt historiallisten voittojen nostalgiassa, Japania vastaan hävitty sota vuosina 1904–1905 sekä pitkittynyt toinen maailmansota aiheuttivat halkeamia kansalliseen ylpeyden tuntoon. Hallinnon pelko valtion valta-asemansa menettämisestä ja kansalaisyhteiskunnan huoli kulttuurista löysivät molemmat kaiun nationalismista johtaen lopulta ideologiseen ja poliittiseen vallankumoukseen, sosialismiin. (Em., 23.)

2.2 1900-luku: Sosialismista ja Stalinista etniseen messianismiin

Vuosisadan ensimmäisinä vuosina Vladimir Leninin johdolla ryhmittyneet bolševikit yhdistivät piirteitä sekä Marxilta että venäläisen sosialismin ”esias-teelta” narodnikeilta (Kts. tarkemmin Duncan 2000, 48–49, 51) niin kutsutuksi

venäläiseksi marxismiksi. Vaikka Venäjän rooli Euroopan sosialistisen vallankumouksen osalta oli bolševikkien keskuudessa epäselvä, sisälsi bolševikkien maailmankuva universaalin elementin: Venäjä muodosti sosialismin ideaalityypin ja pystyi näin toimimaan esimerkkinä sekä idälle että lännelle. Sosialismin oli määrä alkaa ja kehittyä Venäjällä, josta se sitten leviäisi muualle Eurooppaan. (Duncan 2000, 51–54.) Sosialismin historiallisen ”välttämättömyyden” vaikutelmaa tukemaan ja mahdollisia kansannousuja estämään bolševikit liittivät propagandaansa kulttuurihistoriallisia symboleja. Kuvaava esimerkki historian uudelleenkirjoittamisesta oli pääkaupunki-nimityksen luovuttaminen Pietarilta takaisin Moskovalle, toisin sanoen yritys kiinnittää kulttuuri Pietari Suuren liian uudismieliseksi koettua kautta edeltävään aikaan. (Duncan 2000, 53.)

Leninin universaali missio perustui näkemykseen Venäjästä, joka asettaisi itsensä kansainvälisen sosialistisen ”tietoisuuden” palvelijan rooliin samalla, kun se tukisi muita neuvostomaita ylittämään niiden takapajuisuudesta johtuvat ongelmat. Leninille neuvostomaiden kansojen keskinäinen tasavertaisuus oli Venäjän omaa asemaa tärkeämpi arvo ja siksi muita kansallisuuksia uhkaava chauvinistinen nationalismi oli purettava. (Vujačić 2009.) Tavoitettaan edistämään Lenin perusti kansainvälisen kommunistisen internationaalin (Komintern), joka keräisi kaikki kommunistit yhdeksi työläisten yksiköksi taistelemaan kapitalismia vastaan. Lenin kannatti vähemmistökansoille autonomisen aseman myöntävää federalismia ja sai seuraajansa Stalinin vastustuksesta huolimatta legiislaatiivisesti tahtonsa läpi vuonna 1922 Venäjän sosialistisen federatiivisen Neuvostotasaval- lan, Ukrainan, Valko-Venäjän ja Transkaukasian välille perustetussa Neuvostoliitossa. (Duncan 2000, 51–56.)

Leninin pelko chauvinismin voimistumisesta osoittautui aiheelliseksi kaksi vuotta myöhemmin Leninin kuoltua ja Stalinin julistettua ”socialismin yhdessä valtiossa” Neuvostoliiton johtavaksi ideaksi. Stalin hylkäsi Leninin länteen suun-

tautuneen sosialisteja yhdistävän mission ja korvasi sen ajatuksella Neuvostoliitossa tapahtuvasta proletaarien vallankumouksesta, joka tulisi pysäyttämään lännen haitalliseksi koetun porvarismin. Venäjän asettautuminen sosialismin käyttöön ei sopinut Stalinin käsitykseen valtion korkeammasta asemasta suhteessa muihin Neuvostomaihin, jotka Stalin määritteli Venäjän apua tarvitseviksi. (Vujačić 2009.)

Stalinin henkilökohtaiset poliittiset pyrkimykset sekä Neuvostomaiden haltuun ottaminen vaativat politiikan irrottamista sosialismin ideologiasta ja sen korvaamista patrioottisuuteen ja etnisyyteen nojaavalla chauvinismilla. Jotta ajatus etnisestä yliveraisuudesta vakiintui takaisin osaksi kansallisidentiteettiä, nationalististen diskurssien oli läpäistävä yhteiskunnan eri tasot. Kansalaisten keskuudessa Stalinin loi kuvaa uudesta neuvostoihmisestä, jonka identiteetin perustaksi muotoutui työläisyys Lenin edustaman talonpoikaisuuden sijaan. Toisen maailmansodan nimeäminen ”Suureksi isänmaalliseksi sodaksi” oli myös esimerkki diskursiivisesta käänteestä: Venäjän hiljalleen häviöksi kääntynyt sota synnytti pelkoa kansan vastarinnasta ja isänmaallista henkeä uhkuvalla määritelmällä Stalin käänsi tappiotunteet ylpeydeksi sitkeästi taistelleista sotilaista. Kansallisyylpeyttä vahvistamaan agiteerattiin niin ikään lehdistö sekä akateemiset instituutiot, jotka nostivat historiasta kansan ihailemia armeijan merkkihenkilöitä muistuttamaan sotilaallisesta mahdista. Akateemisessa maailmassa Venäjän menestyksekkäs historia nousi historiallisten tutkimusten keskiöön, samalla kun menneisyyteen kohdistettu katse ohitti autoritaarisille hallinnolle epäedulliset vaiheet. (Vujačić 2009; Bordyugov 1995, 30; Billington 2004, 36.)

Venäjän kansallis- ja kulttuurihistorian länsiyhteyden purkaminen toteutui puolestaan niin kutsutun negatiivisen nationalismiin (uhkakuvien merkityksestä tarkemmin kappaleessa 3.3.2) avulla: lännen ei vain nähty kyseenalaistavan Venäjän ainutlaatuisuutta, vaan ”kosmopolitanisteina” uhkaavan koko venäläistä

kulttuuria ja historiakäsitystä. Määrittelemällä uhat Stalin tuotti koherentin narratiivin poliittiselta voimaltaan ja kulttuuriltaan ylivertaisesta Venäjästä, vieressä syntinen ja porvarillinen länsi, jonka Venäjä altruistisuudessaan oli pelastanut Mongoleilta, Napoleonilta ja nyt natsien valloitukselta. Samalla kosmopolitanistien käsite laajeni "sisäiseen uhkaan", juutalaisiin ja käynnisti laajamittaisen antisemitistisen puhdistuksen. (Duncan 2000, 55-57; Billington 2004, 31.) Jo Nicholas II aikaan 1903-1905 juutalaiset olivat joutuneet nk. "Black Hundreds" joukkojen kohteeksi (Em.42), mutta nyt antisemitismistä tuli Bordyugovin mukaan valtioideologian "uskomusjärjestelmä" (Bordyugov 1995, 33).

Toisen maailmansodan jälkeen Stalin hyödynsi propagandassaan venäläiseen identiteettiin kietoutuneita uskonnollisia piirteitä, uhrautumisen ja pelastajan diskurssiparia, mutta korvasi ortodoksian, slaavien yhteisön ja kommunismin patriotismilla sekä sotilaallisia voittoja taanneella armeijalla. Vaikka aikaisempien vuosisatojen messianismin kulmakivet poistuivat sellaiseen Stalinin nationalismista, messianismin mukainen ajattelumalli säilytti voimansa. Toinen maailmansota ja Saksan vastustaminen olivat jättäneet länsimaat henkiseen kiittolisuudenvelkaan Venäjälle, joka kärsimyksistä huolimatta oli kamppailut maailmanrauhan puolesta. Neuvostoliiton määrittäminen "Suuren Venäjän" (Great Russia) johtamaksi nosti Venäjän kansana muita Neuvostokansoja ylivertaisemmaksi ja perusteli sitä, miksi valtion tuli ottaa vastuu muiden sosialististen valtioiden asioista. Stalinin kaudella universaalien messianismin voikin sanoa vaihtuneen nationalistiseen messianismiin, jossa Venäjä ei edustanut enää pelkästään Jumalaa, vaan itseään omine erityisine kykyineen. Samalla universaalimissio määrittyi itsenäisesti toimivan valtion tehtäväksi vahvistaen kansallisen identiteettiin juurtunutta sekulaarisuutta. (Duncan 2000, 57.)

Se, miten Stalin konstruoi poliittisessa retoriikassa Venäjän ja lännen sekä muiden Neuvostokansojen suhdetta, on tutkielmani kannalta kiintoisaa. Stalinin

politiikan oli ylitettävä nimittäin dualistinen ongelma: miten vihata länttä ja samalla esittäytyä sen pelastajana? Myös Venäjän oman identiteetin laatimisen tuli saavuttaa tasapaino etnisen yliverlaisuuden korostamisen ja toisaalta vilpittömyyden ja nöyryyden vakuuttelun välillä. Aineistoni edessä olen kiinnostunut selvittämään näkyykö samankaltainen tasapainottelu Putinin retoriikassa entisen Neuvostomaan Ukrainan ja sen kansan suhteen. Miten Ukrainan itsenäisyys ja toisaalta historiallinen side asettautuvat suhteessa Venäjään? Onko Venäjä Putinin puheessa Krimin suhteen pyyteetön pelastaja Ukrainan kansalle ja anti-eurooppalaisille?

Stalinin jälkeen valtaan noussut Nikita Hruštšov aloitti voimakkaan destalinisaation Neuvostoliiton sisä- ja ulkopolitiikassa. Hruštšov itse edusti valtaideologiaan Marxilais-Leniniläistä suuntausta Leniniltä omaksuttuine utopioineen: hänen toiveissaan oli luoda kansallisuuksista riippumaton yhtenäinen Neuvostoliitto, joka ei tunnistanut etnisiä rajoja. (Duncan 2000, 65–67.) Vuoden 2014 Krimin liittäminen suhteen vuonna 1954, tsaarin ja kasakoiden välille 300 vuotta aiemmin syntynyttä sopimusta juhlistava päivä muodostui merkitykselliseksi, sillä tuolloin Hruštšov luovutti hyvän tahdon elkeenä Krimin niemimaan Ukrainan neuvostotasavallalle (Laurén 2013, 128). Hruštšovin destalinisaatio johti lopulta kysymykseen Venäjän taloudellisten ja sosiaaliskulttuuristen etujen uhraamisesta muiden Neuvostomaiden kehittämisen kustannuksella ja presidentiksi Hruštšovin jälkeen noussut Brežnev (1964–1982) palautti yhteiskunnan patriotismin tielle. Brežnevin ajan nationalismi merkitsi Stalinismin kaltaista suuruuden ja etnisen venäläisyyden ihannointia sekä kansallisia intressejä uhkaavia vihollisia, kuten juutalaisia, vastaan kohdistuvaa propagandaa. (Billington 2004, 33; Duncan 2000, 68–69.)

Patriotismin paluu valtioideologiaan johti nationalististen kansalaisliikkeiden kehitykseen, joka konkretisoituivat sekä virallisten lehtien palstoilla että nk.

maanalaisissa samizdat-julkaisuissa (Duncan 2000, kpl 6&7). Kirjoittajien filosofisten intressien lisäksi lehdet osaltaan osallistuivat hallinnon edustaman nationalismin konstruointiin, kuten Kulikovon 600-vuotis juhlapäivä vuonna 1980 osoittaa. Tuolloin ministerineuvosto organisoï muistomonumenttien rekonstruktion ja useat nationalistiset lehdet linjasivat taistelun Venäjän historian kannalta ratkaisevana voittona. Nostalgian ja patrioottisuuden liittäminen yksittäisen tapahtuman muisteluun edusti historian ”uudelleenkirjoittamista” hallinnolle suosittuisalla tavalla. Kuten edellä on käynyt jo ilmi, metodi sinällään noudatti hallinnon jo vuosisatoja jatkunutta tapaa politisoida kansallistunto, mutta Duncanin huomio (2000, 79) konkretisoi nationalistisen retoriikan käyttöä vallan. Vaikka Kulikovon taistelu oli voitto Mongoli-Tataareista, uhkaajat nimettiin useissa artikkeleissa yleispätevämmällä ja antisemitisemmällä termillä ”kosmopolitaanit” (vrt. Stalin ja juutalaisuhka). Tuolloin voitto pystyttiin laajentamaan retorisesti Venäjän uhrautumiseksi kaikkien Neuvostokansojen puolesta, vaikkei useita niistä ollut Kulikovon taistelun ajankohtana vielä olemassakaan.

Vuonna 1985 valtaan astuneen Gorbatsšovin perestroikaan (uudelleenrakentamiseen) ja glasnostiin (avoimuuteen) kiteytynyt politiikka, epäonnistuneet ulkopoliittiset siirrot sekä kansantaloudellinen alamäki johtivat lopulta koko Neuvostoliiton hajoamiseen. Valtiojärjestelmän hajoaminen ei kuitenkaan tarkoittanut venäläisen kulttuurin katoamista, päinvastoin, sillä nyt yhteiskunta kääntyi jälleen paljastamaan Neuvostoliiton rakenteiden alta aidoksi koettua venäläisyyttä. (Billington 2004, 33, 38–40.) Nationalismin ja kansallisidenttisen retoriikan merkitys politiikan legitimoijana jatkoi sekkin olemassaoloaan Venäjän Federaatiossa, samoin vaihtelevat näkemykset Venäjän valtion suuresta missiosta. Erityisesti jo 1800-luvun panslavismin ja sekularisaation prosessissa herännyt kiinnostus Euraasian mantereesta ja sen kansasta osana Venäjän muodostamaa kulttuurista ja poliittista mahtia otti paikkansa filosofien ja poliitikkojen riveissä.

2.3 Nationalistisen hämmennyksen herättämä messias

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen syntynyt Venäjän Federaatio astui jälleenrakennuksen tielle, joka merkitsi koko yhteiskunnan läpäisevää itsensä etsimiskautta. Presidentti Boris Jeltsin johtaman Venäjän ja sen kansan keskuudessa halu modernisoitua ja omaksua länsimaisia markkinatalouden mekanismeja sekoittui pelkoon juuriensa kadottamisesta sekä vanhojen siteiden purkautumisesta. Vaikka Vladimir Putinin valtaannousu saneli lopulta yleisen käsityksen, jolla valtion tulisi itseensä suhtautua, poliittisella areenalla nationalistiset ja oikeistolaiset linjat ovat tarjonneet Venäjän roolille patrioottisuudeltaan vaihtelevia näkemyksiä. Osa näkemyksistä korostaa Venäjän imperialistista historiaa ja geopoliittisen voiman palauttamista materialistisessa muodossa, osa tukeutuu kulttuuriseen ja myyttisyyteen käsitykseen messiaanista Venäjästä. Venäjän ymmärtämisestä on tullut merkittävä intressi myös kansainvälisten akateemisten tutkijoiden keskuudessa. Suomessa Venäjä-tutkimusta on vienyt eteenpäin erityisesti Aleksanteri-instituutin tutkijat (Sergei Medvedev, Hanna Smith), jotka ovat tarkastelleet Venäjän identiteettiä suurvalta-aseman palauttamisen teemassa.

Valtion ja yhteiskunnan sisäisen järjestäytymisen kannalta Jeltsinin kausi tarkoitti paluuta vertikaaliseen hierarkiaan ja keskusjohdon tiukkaan kontrolliin, jonka avulla poliittinen johto tavoitteli perinteistä vahvaa valtiota. "Suuri Venäjä" (Great Russia) -ideologiaa julistanut kansallinen projekti tukeutui historiaan: tsaarien ja Neuvostoajan symbolit palasivat katukuvaan ja uskonto yhdistyi politiikkaan hallinnon valjastaessa kirkon tavoitteiden tueksi. Identiteettikriisin ratkaisun löytäminen historiasta ja suurvaltamuistosta järjestyivät lopulta politiikkaa sekä ohjaavaksi että legitimoivaksi ideologiaksi. "Deržava" (держава, suom. suurvalta) tarkoitti tsaarien hallinnolle tyypillistä nationalismiin korvaamista vahvan valtion ideologialla. (Medvedev 1999, 42.)

Nationalistinen käänne tavoitti myös aikaisempaa kansallismielisempiä julkilausumia esittäneet poliitikot, jotka järjestyivät suuruuden palauttamisen edessä (Medvedev 1999, 38–41). Muun muassa presidentinvaaleissa Jeltsiniä haastanut ja Federaation Kommunistipuolueen pääsihteeriksi noussut Gennadi Zjuganov on ylläpitänyt Neuvostoliiton päättymisestä lähtien puoluepolitiikassa neuvostoperintöä vaalivia näkemyksiä. Zjuganovin Venäjän erityislaatuisuuteen perustuva imperialismi yhdistää piirteitä erityisesti slavofiileilta sekä stalinismilta sosialismin sijaan ja unelmoi Venäjän johtoasemaan nostavasta Neuvostoliitosta. (Duncan 2000, 146.) Radikaaleinta linjaa edusti puolestaan nykyäänkin Liberaalidemokraattipuolueen johtaja ja jopa rasisista lausunnoistaan tunnetuksi tullut Vladimir Žirinosvki, joka on ollut valmis johdattamaan valtion avoimiin ulkopoliittisiin konfrontaatioihin sen muissa valtioissa asuvien kansalaistensa oikeuksien puolustamiseksi (Hyman 1997, 215).

Vuonna 1991 perustetusta ja entisistä Neuvostomaista koostuvan Itsenäisten Valtioiden Yhteisöstä tuli Jeltsinille tärkeä instrumentti, jonka avulla Venäjä tavoitteli Neuvostoliiton aikaista johtoroolia nk. lähiulkomailla (Medvedev 1999, 44–45). (Lähiulkomaat- termiä käytetään yleisesti tarkoittamaan entisiä satelliittimaita, mutta sillä on myös geopoliittinen ja diskursiivinen, historiaan ja yhteiseen kulttuuriin viittaava merkitys). Neuvostoliiton sortumisen jälkeen vyöhyke nähtiin Venäjän taholta geopoliittisena uhkana: vaarana oli, että länsi ottaisi itsenäistyneet maat osaksi omaa etupiiriään ja Venäjän oli löydettävä keino alueen integroimiseksi itseensä (Juntunen 2003, 137). Ulkopoliitikassa ”deržavaa” konstruoinut käänne näkyi tietoisena ja strategisena käytöksenä kansainvälisellä näyttämöllä, jota Medvedev nimittää ”tuhonhallinnaksi” tai vahinkojen rajoittamiseksi (1999, 45–46). Siinä keskeisenä oli estää lännen ja sen laajenevien instituutioiden haitallisten vaikutusten leviäminen, säilyttäen kuitenkin samalla länsi-yhteys Venäjän omien organisaatioiden kautta.

Putinin kuuluisa julkilausuma Neuvostoliiton sortumisen nimeämisestä viime vuosisadan suurimmaksi geopolittiseksi katastrofiksi (kts. Putin 2005, 22931) on retorisesti yhtä pätevä niin vuonna 2005 kuin vuonna 2015, jos Putinin vuonna 2012 alkaneen kolmannen kauden lähiulkomaita koskevaa ulkopoliitikkaa tarkastelee. Vuonna 1999 valtaan astuneen Putinin ensimmäinen kausi käynnistyi syyskuun 11.päivän terroristi-iskujen myötä Yhdysvaltojen kanssa yhteistyön hengessä, mutta Yhdysvaltojen vuoden 2003 Irakin sota, länsimaiden kritiikki Oranssin vallankumouksen kulusta sekä vuoden 2008 Medvedevin kauden sijoittunut Georgian sota tuotti lopulta kylmän sodan mukaisen jännitteen Venäjän ja lännen välille. (Lukianov 2009, 123–125.) Venäjän vaikutusvallan säilyttäminen entisen Neuvostoliiton alueella on Putinin viimeisimmän kauden aikana ollut entistä voimakkaampaa, ensisijaisesti vuonna 2015 tammikuussa voimaan astuneen Euraasian Unionin (*Eurasian Economic Union*, EEU) muodossa. EEU on Venäjän Federaation, Valko-Venäjän ja Kazakstanin välinen, vuonna 2009 perustetun tulliliiton ja vuonna 2012 perustetun yhteisen talousalueen perustalle rakennettu taloudellinen ja poliittinen liitto, jolla on oma hallinnollinen toimielin (Lähde Venäjän presidentin virallinen kotisivu; Eurasian Economic Commission -kotisivut). Ukrainan mahdollinen liittyminen mukaan Unioniin oli vahvasti läsnä vielä vuoden 2013 lopulla, kun Ukraina torjui EU:n tarjoaman assosiaatiosopimuksen. Maidanin protestien käynnistämä tapahtumaketju antoi kuitenkin viimeisen sanan Ukrainan integraation suunnasta ja Euraasian Unioni siinetöintiin syntyväksi ilman Ukrainaa (Talouselämä 2014). Krimin kriisi kaatoi Putinin haaveet Ukrainan liittymisestä ja kutisti valtion läsnäolon sen entisen alueensa eli Krimin muotoon.

Erityisesti lännelle ja Yhdysvalloille annetusta vihollisen roolista on tullut tärkeä osa Putinin poliittista käsikirjoitusta, mutta retoriikassa uhka on näyttäytynyt vallanmenetyksen sijaan kysymyksenä kulttuuriarvoista ja demokratiasta. Valtion virallisessa ulkopoliittisessa doktriinissa, joista viimeisin on päivitetty vuonna 2013, Venäjä asettaa kansainvälisen lain ja diplomatian korkeimmaksi

valtioita ohjaavaksi periaatteeksi määritellen valtion oman roolin demokratian ylläpitäjäksi maailmassa ("Concept of the foreign policy of the Russian Federation", 2013). Sisäpoliittisesti "deržava" on taas vaatinut Putinilta kontrollin palauttamista keskukselle ja vallan keskittämistä Putinin ja hänen poliittisten lähimmäistensä, silovikkien, käsiin. "Voimamiestensä" avulla Putin laajensi luonnonvarojen turvaamisen kansalliseksi projektiksi, jossa energiasuurvalta-asemaa vaarantavat tekijät määrittyivät uhaksi koko venäjän kansalle. (Khachaturian 2009, 23; deržavan ja energian yhdistymisestä kts. Bouzarovski&Bassin 2011.) Putinin taloudellinen nationalismi, tai nationalistinen talous (tarkemmin kappaleessa 3.2.2), on vahvan valtion ylläpitämä konstruktio, jossa sosialismin kaltaisen ideologian sijaan koossapitävä voimaksi asettautuu reaali politiikan toteuttaminen historiasta ammennetulla mallilla.

2.3.1 Eurasianismi

Putinin hallinto ei ole antanut sijaa sitä haastavien ideologisten liikkeiden kehitykselle, mutta etenkin Krimin kriisi nosti jopa länsimaisessa mediassa esiin yhden Venäjällä vallitsevista ajatussuunnista, eurasianismin. Aiheeni ja geopolitiittisen painotukseni lisäksi suuntauksen tarkempaa käsittelyä tutkielmassani perustelee useampi tekijä: eurasianismi on yksi esimerkki messiaanistisesta ääriajattelusta, se on poliitikkojen kautta yhteydessä tämän päivän hallintoon ja ennen kaikkea eurasianismi on linjassa Venäjän Aasiaan ja Lähi-Itään siirtyneen ulkopoliittisen painotuksen kanssa. 2000-luvulla hallinnon virallisissa doktriineissa itä on määritelty yhä vahvemmin kumppaniksi samalla, kun länsi ja Yhdysvallat ovat saaneet osakseen vihollisen roolin.

Identiteettiä ja maantiedettä yhdistävä näkemys Venäjästä ja Euraasian maanosasta "kolmantena mantereena" sai kipinänsä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun käänteessä, mutta varsinainen kulta-aikansa liike eli 1920- ja 1930-luvulla Euroopassa asuneiden venäläisten emigranttien keskuudessa (Billington 2004, 69). Tuolloin vieraaksi koettu länsimainen sivilisaatio sekä eurasianistien

ortodoksiseen uskontoon nojaava valtiokäsitys voimistivat ajatusta Venäjän yhdenmukaisuudesta islaminuskoisen idän kanssa (Chaudet, Parmentier & Pélopidas 2009, 42-46). Venäjän imperialismia tutkineet Chaudet et al. (2009, 48) suhtautuvat eurasianismiin keinona uudenlaisen imperiumin legitimomiseksi sekä kansallisidentiteetin elvyttämiseksi, jossa Venäjän kulttuuriyhteys Aasiaan oli pikemmin ratkaisu länttä kohtaan koetusta uhasta. Idänsynteesi kumpusi lisäksi venäläisen kulttuurin universaaliudesta, sillä tarvittiin kohde, joka tukisi ajatusta kulttuuriarvojen yleismaailmallisesta ja primordiaalisesta perustasta (Vrt. slavofiilien näkemys venäläisyydestä aidoimpana ja puhtaimpana). Väite näyttäytyy uskottavana, kun eurasianismin jälkisosialistisella kaudella ottaa muotoa tarkastelee. Kiinnostus eurasianismia kohtaan palasi erityisesti Gorbatšovin kauden ja Neuvostoliiton sortumisen jälkeen, jolloin Venäjän kansainvälisen valta-aseman muutos sekä lännen negatiivinen Venäjä-kuva hallitsivat kansainvälisiä suhteita. Paluun tehnyt eurasianismi oli nyt antiuskonnollinen geopoliittinen formula, autoritaarista hallintoa kannattava sekä suhtautumiseensa länteen ja Yhdysvaltoihin historiallista uhkalinjaa noudattava. (Billington 2004, 69-74.)

Tunnettuja uuden ajan eurasianisteja on Ukrainan kriisin myötä länsimaisen median tietoisuuteen noussut politologi ja 90-luvulla Kansallista bolševikki-puoluetta perustanut Alexander Dugin. Teoksessaan "The Fourth Political Theory" (2012) Dugin esittää 2000-luvun kolmen suuren teorian - kapitalismin, kommunismin ja fasismin - epäonnistuneen järjestyksen tuomisessa maailmaan ja esittää Venäjän tarjoaman "neljännen vaihtoehdon" olevan ainut vaihtoehto. Uusi maailmanjärjestys edellyttää uuden Venäjää, Kiinaa, Irania ja Intiaa yhdistävän Euraasian geopoliittisesti suvereenin yhteen liittämisen, joka nujertaisi maailmanvaltausta suunnittelevan Yhdysvallat ja vartioisi ihmisten vapautta maailmassa. Venäjän tulisi kerätä euraasialaiset voimat uskonnosta sekä etnisyydestä riippumatta ja toteuttaa geopoliittinen vallankumous (Chaudet, Parmentier & Pélopidas 2009, 49). Duginin ajatukset ovat messiaanisten piirteiden lisäksi

huomionarvoisia hänen yhteyksistä Kremlin hallintoon: Dugin on ollut näkyvä hahmo Venäjän poliitikkojen taustavoimana koko 2000-luvun, toiminut Duman puhemiesten neuvonantajina sekä avoimesti ilmaissut kannattavansa presidentti Putinin regiimin poliittisia valintoja (Allensworth 2009, 106; Heiskanen 2014). Vaikkei eurasianismi ole Duginin ajaman liikkeen ohella saavuttanut yhtenäistä muotoa, on se jälleen yksi esimerkki kansallisia myyttejä ja symboleja politiikkaan yhdistävästä ”tarinankerronnasta” (Allensworth 2009, 107).

Jälki-euraasialainen identiteetti on auttanut Venäjää ottamaan henkisesti paikkansa maailmankartalla Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen (Chaudet, Parmentier&Pélopidas 2009, 57-59). Putinin ulkopoliitikassa eurasianismi ei ole muodostanut määrittävää elementtiä, vaan Venäjän suhde Euraasian mantereeseen on muodostunut Putinille tärkeäksi silloin, kun se on tukenut taloudellisten intressien saavuttamista. Eurasianismin mukaiset ajatukset ovat kuitenkin nousseet esiin Venäjän taloudellisten etujen edellyttämän integraation kohdalla, jolloin side Euraasian mantereeseen on realisoitunut yhteisen markkina-alueen projektina. (Chaudet, Parmentier&Pélopidas 2009, 62-63.)

2.3.2 Keisarin uudet vaatteet

Eurasianismi ei sovi Venäjän ulkopoliitiikan ja sen tulevaisuuden suuntalinjojen määrittäjäksi, mutta tutkielmani kannalta suuntauksella on teoreettinen merkitys. Eurasianismi on tämän päivän esimerkki historiaa muistuttavasta kulttuuritietoisuuden konstruoinnin logiikasta, jossa aseman menettämisen pelko luo tarpeen suurvalta-aseman jälleenrakentamisesta historiaa ja uhkakuvia hyväksikäyttämällä (kts. erityisesti Chaudet, Parmentier&Pélopidas 2009, kpl 5 analyttinen lähestymistapa eurasianismiin imperiumin konstruktion välineenä). Keskeistä on nationalismin pukeminen entisen alueellisen ja poliittisen mahdin ihannointiin, mutta geopolitiittisessa kontekstissa, kuten kaipuuna Neuvostoliiton mukaiseen valtajärjestelmään. Menneisyyden ylistys toteutuu ulkopoliittisena

defenssinä: ulkovaltojen kokeminen kansallisia intressejä uhkaavana, heikentynyt kansainvälinen asema tai jopa pelko valtion sisäisestä hajoamisesta synnyttävät poliittista hämmennystä, joka pyritään peittämään itsevarman ulkopoliittikan alle. Voimaa retoriikkaan tuo todelliseksi koettujen uhkien määrittäminen ja historiallisesti suosittujen vihollisten, kuten lännen tai Yhdysvaltojen ”atlantismin” toistaminen. Euraasialaisten kansojen ja kulttuurin emansipaation sijaan eurasianismi on hegemonisen politiikan väline, aivan kuten panslavismi tai sosialismi.

Eurasianismin tarkastelu palauttaa näkökulman takaisin tutkielmani hypoteesiin ja nojaamaani lähestymistapaan. Vaikka eurasianismin filosofinen puoli jäisi todellisuudessa sanahelinäksi, eurasianistien puheet ruokkivat ideaa Venäjän universaalista roolista jälleen ottamalla ja antamalla sille mission. Moskovan ruhtinaat rakensivat ”Kolmannen Rooman” tavoitellessaan Bysantin valta-asemaa, mutta pukivat sen ortodoksisen uskonnon pelastamisen muotoon. 1800-luvulla tsaarit vakiinnuttivat hallitsijoiden autoritaarista otetta yhteiskunnasta, mutta kansainvälisen aseman voimistamiseksi käyttivät hyväkseen slavofiilien vaatimusta slaavilaisten ihmisten pelastamisesta ja yhdistämisestä. Marxilais-Leniniläiset näkivät toteuttavansa universaaliala sosialistisen vallankumouksen missiota. Stalinin politiikassa Venäjän globaali rooli muotoutui välttämättömäksi Neuvostokansojen ja koko maailman suojelemiseksi juutalaisilta ja lännen sekä Yhdysvaltojen edustamilta liberaaleilta arvoilta. (Em., 102.) Neuvostoliiton sortumisen jälkeen entisiin satelliittimaihin jääneistä emigranteista on tullut puolestaan Venäjälle peruste tiiviin suhteen säilyttämisestä ja, kuten Ukrainan kriisin saaneet käänteet osoittavat, jopa sotilaallisen intervention oikeutus.

Ainutlaatuisuuden ja mahtinsa korostamisen lisäksi olennaista Venäjän universaalien tehtävän konstruktiossa on ollut välttämättömyyden osoitus. Venäjän erityiset ominaisuudet puhuvat johtoroolin puolesta ja hallitsijoiden retorii-

kassa missiot ovat rakentuneet jopa moraaliseksi velvollisuudeksi. Toisaalta poliittisessa retoriikassa on ollut suosittua esittää Venäjä nurkkaan ahdettuna ja alistettuna uhrina, jolle ei ole jätetty vaihtoehtoa – Venäjän on ollut pakko toimia tilanteessa, jossa sen kansalaisten hyvinvointi ja kansalliset edut ovat olleet vaarassa.

Olen edellä määrittänyt venäläiselle kulttuuri-identiteetille sekä historiallisen taustan että messianismin ja missio-idean kontekstissa toiminnan logiikan, jotka tarjoavat minulle tutkielmani suorittamiseksi kolme päädiskurssia: ”erityisyys”, ”uhkaskenaariot” ja ”pelastaja/ puolustaja”. Asetan Putinin retoriikan diskurssien muodostamaan kehykseen ja selvitän esittääkö Putin poliittiset tapahtumat tavalla, joka mahdollistaa messias-elementin esiintulon ja antaa interventiolle pelastukseen ja moraaliiin perustuvan mission. Ennakkotietämyksen valossa oletan yhteisen historian ja kulttuuriperinnön olevan yksi keskeisimmistä argumenteista, mutta kiintoisaa on selvittää voiko reaalipoliittisiin tekijöihin, kuten talouteen ja kansainväliseen integraatioon, soveltaa vastaavaa kulttuuri-filosofisempaa lähestymistapaa: esimerkiksi millä tavalla Putin esittää assosiaatiosopimuksen aiheuttamat taloudelliset seuraukset tai yhdistyvätkö Putinin retoriikassa Ukrainassa asuvien venäläisten kohtaama vaara ja ”länsi” vihollisen konstruktiona toisiinsa?

3 TUTKIELMAN TIETEENFILOSOFIA

Tutkielmani tapa lähestyä aineistoa perustuu puheen ja käsitteiden sisältämiin merkityksiin, jonka vuoksi sosiologisessa tutkimuksessa vahvan aseman ottaneet sosiaalinen konstruktionismi ja diskurssianalyysi ovat luontevia valintoja tieteenfilosofian lähtökohdiksi. Metodisen työkalun tutkielmassa muodostaa lisäksi kriittisestä geopolitiikasta johdettu tutkimusmetodi, nk. kriittinen kampaikutkimus, joka soveltuu erityisesti valtioiden ulkopolitiikkaa edustavan aineiston käsittelyyn.

Esittelen ensin lyhyesti sosiaalisen konstruktionismin yleisen tavan suhtautua sosiaaliseen todellisuuteen sekä merkityksiä välittävien diskurssien roolin yhteiskuntaa ohjaavina. Yhteyden aineistooni rakentaa diskursseihin liittyvä valta-käsite, joka tutkielmassani on kulttuuriin, ja sitä kautta sosiaaliseen konstruktionismiin, keskittyvän sanotun puheen muodossa. Geopoliittisen tutkimuksen avulla selitän lopulta, miten juuri Ukrainaan liittyvä puhe on mielestäni Venäjän kulttuuriin ja identiteettiin eli messianismiin kietoutuvaa sekä sitä edustavaa vallankäyttöä.

3.1 Sosiaalinen konstruktionismi - tutkimusta siitä, kuinka "todellisuus" synnytetään sosiaalisesti

Psykologian ja sosiaalitieteiden piirissä nykyään laajalti käytetty sosiaalinen konstruktionismi sai voimakkaan tönäisyn vuonna 1966 Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin "The Social Construction of Reality" teoksen ilmestymisen jälkeen. Kirjassa kirjoittajakaksikko nostaa tutkimuksen kohteeksi sosiaalisen todellisuuden rakenteen esittämällä sen muodostuvan sosialisointin ja vuorovaikutuksen kautta, mutta aina toimijoiden konstruktion kaltaiseksi. Sittemmin

muun muassa psykologi Vivien Burr (kts. Burr 1995; 2003) on täydentänyt suuntauksen tieteenfilosofista rakennetta ja tarkentanut sosiaalisen konstruktionismin teoreettista viitekehystä.

Sosiaalinen konstruktionismi näkee todellisuuden rakentuvan sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta: ympäröivää maailmaa ei oteta positivismin tavoin annettuna *a priori*, vaan todellisuus koetaan kielen ja merkitysten avulla rakennetuksi ja tuotetuksi. Ennen kaikkea lähestymistavan edustajat tunnustavat todellisuuskuvausten tilanne- ja toimijasidonnaisuuden ja suhtautuvat näkemyksiin sosiaalisesta todellisuudesta relativistisesti. Sosiaalisen todellisuuden hahmottuminen riippuu kulttuurisesta kontekstista, sosiaalisesta vuorovaikutuksesta sekä käytetystä kielestä käsitteineen ja merkityksineen, jotka nekin ovat sosiaalisesti tuotettuja. Samoin yksilön toimintaa arvioitaessa on huomioitava sosiaalinen konteksti: yksilöt toimivat suhteessa toisiinsa ja ympäröivään kulttuuriin siitä tuottamansa ymmärryksen varassa. Sosiaalisen konstruktion tutkijoille yksilöiden kuvaus maailmasta on vain yksi esimerkki mahdollisuuksien kirjosta, jolla todellisuutta voisi määritellä eikä tutkimusalaan kuulu objektiivisen totuuden etsiminen. (Burr 2003.)

Kieli ja sen välittämät merkitykset muodostavat sosiaalisessa konstruktionismissä ajattelulle ennakkoehdot: maailman kuvaamiseksi käytettävä kieli on jakanut ja määritellyt todellisuutta etukäteen ennen kuin yksilö oppii kielen lingvistisen käytön. Kielen avulla tuotettava ymmärrys on aina toisten ja sitä kautta historian välittämää ja täynnä yksilölle itsestään selviltä vaikuttavista merkityksistä. (Burr 2003, 7.) Sosiaalisen konstruktionismin tutkijoille diskurssin käsite muodostaa keskeisimmän teoreettisen ymmärryksen apuvälineen. Diskurssi voi olla tarina, kuva, metafora tai merkityssysteemi, joka viittaa erityiseen käsitykseen jostakin asiasta. Diskursseilla ei tarkoiteta kieltä tai teksteissä käytettyjä sanavalintoja ja lauserakenteita, mutta diskurssien tarina kerrotaan kielen avulla ja sen kautta. Diskurssi konstruoi ja edustaa objektia, heijastaa sitä koskevaa erityistä

ymmärrystä ja merkitystä, mutta muodostaa aina vain yhden vaihtoehtoisen näkemyksen: diskursseja on olemassa yhtä monta, kuin on merkitystäkin. (Burr 1995, 48–49.) Burr kuitenkin huomauttaa, ettei kieli tai teksti varsinaisesti kuulu diskurssille, vaan merkityksen ja ymmärryksen luo diskurssin taustalla vallitseva sosiaalinen viitekehys, jota vasten ilmaisumme tulkitaan. Kielen avulla meillä on mahdollisuus tuoda esiin valintamme mukaisia diskursseja, mutta toisaalta olemme aina sekä riippuvaisia että ehdollisia diskursseihin kiinnitetyistä merkityksistä. (Emt., 50.)

Ranskalainen filosofi ja sosiaalisen konstruktionismin yhteydessä paljon sitteerattu Michael Foucault määrittelee (2005) diskurssin lausumien kokonaisuudeksi, joka on syntynyt historiassa sosiaalisen käytännön kautta. Tuossa historiallisessa prosessissa diskurssi syntyi sitä määrittävien syntyehtojen mukaan: diskurssiin kietoutui merkityksiä, jotka ikään kuin määrittivät diskurssin käytön säännöt. Kulttuuri ja historia ovat toisin sanoen tekijöitä, jotka sanelivat diskurssin kehittymistä ja selittävät sitä, miksi diskurssi ymmärretään tietyssä kulttuurissa tietyllä tavalla. Empiirisen tutkimuksen kannalta diskurssin käsittäminen kulttuuriinsa ehdolliseksi tarkoittaa aineiston tutkimusta kontekstisidonnaisesti. Sijoittamalla diskurssi aikaan ja paikkaan tutkija luo sillan aineiston analyysin taustalla vaikuttavaan todellisuuteen ja juurruttaa tutkittavan kohteen sosiaaliin käytäntöihin. Tutkijan onkin tärkeä ensin määritellä, mitä kontekstilla ymmärretään, jotta aineiston käsittelyvaiheessa analyysi pysyy sille asetetuissa rajoissa. (Jokinen, Juhila&Suoninen 1993, 29-36.) Edellisessä kappaleessa tekemäni katsaus venäläisen kulttuuri-identiteetin muotoutumisesta toimi Foucault 'laisessa mielessä kulttuuri-identiteetin diskurssin syntyehtojen selvittämisenä ja toisaalta sen sosiaalisen todellisuuden rakentamisena, johon Putinin retoriikan asetan.

3.2 Diskurssit - sanottuna ja vallankäyttönä

Diskurssien synty sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sulkee diskurssien sisään joukon merkityksiä, jotka tempaantuvat mukaan, kun diskurssia käytetään. Esimerkiksi ”venäläinen” kulttuuri-identiteetti diskurssina viittaa historiaan, yhteisiin juuriin ja kokemukseen, jotka heräävät ihmisten mielissä diskurssia käytettäessä. Yhteinen ymmärrys helpottaa arkielämän kanssakäymistä, mutta diskurssien tietoiseen käyttöön liittyy Foucault'n tieto-käsitteen avulla hahmottama sosiaalinen valta (Burr 1995, 63–65). Tieto ei tarkoita objektiivista totuutta tai faktatietoa, vaan erityistä tapaa määritellä ja nähdä maailma, joka enemmistön hyväksyessä muuttuu legitiimiksi konstruktioksi: ylivoimaisuus suhteessa muihin käsityksiin ja kyky nousta hegemoniseen asemaan kulttuurissa tekee tiedosta hallitsevan. Tiedon hallinta tuo puolestaan valtaa, joka ei tarkoita Foucault'lle sen mukanaan tuomaa korkeaa asemaa tai hallinnan muotoa, vaan tieto-diskurssin ominaisuutta tehdä partikulaarinen käyttäytyminen hyväksytyksi. Tieto antaa yksilölle myös mahdollisuuden määritellä muita.

Tässä tutkielmassa ajatukseni on, että Putinin käyttää puheessaan valtaa valitsemalla messiaanisen identiteettikonstruktion tavoitteiden tueksi, olettamalla, että sillä on vahvin vaikutus puheen kohteisiin. Putin, määritellössään Venäjälle ja Ukrainalle yhteistä identiteettiä ja kulttuuria, tavoittelee Foucault'n hengessä partikulaarisen tiedon tuottamista, joka hyväksytyksi tullessaan toisi valtaa. Kyse on yrityksestä laatia uskottava ja hallitsevan aseman saavuttama näkemys, jonka Putin tekee kiinnittämällä retoriikan yhteisöissä päteviin merkityksiin, kuten kulttuurihistoriaan tai tutkielmani kohdalla eritoten messiaaniseen ajatteluun Venäjän roolista. Kulttuuri-identiteetin ja me-hengen ollen vielä jopa perustavanlaatuisen osa kansalaisten minuutta, on helppo ymmärtää, miksi Putinin tarjoama näkemys otettaisiin uskottavana ja relevanttina myös ukrainalaisten keskuudessa. Diskurssien sosiaalinen perusta tekee Putinin käyttämästä retoriii-

kasta kiehtovan tutkimuskohteen: tieteenfilosofisesti Venäjän ja Ukrainan välinen yhtenäisyys on intersubjektiivinen osa sosiaalisen todellisuuden rakennetta, mutta samaan aikaan jokaiselle ”velivenäläiselle” todellista, hahmotettavissa ja kulttuurituotteina jopa käsin kosketeltavissa.

Foucault'n ja Bourdieun kaltaisten klassikoiden näkemys mahdollisuudesta valtasuhteiden säilyttämiseen diskurssien uusintamisen avulla, on ohjannut teksteihin ja kerrontaan liittyvän tutkimuksen painopistettä retoriikkaan (De Fina & Georgakopoulou 2012, 128). Diskurssianalyysi huomioi esimerkiksi retoriikan voimakeinonaan käyttämiä metaforia ja yleisölle tuttuja tarinoita, mutta etenkin puheen muodostamaa narratiivia. Narratiivi ei ole kirjaimellinen kertomus asioiden kulusta alkuineen ja loppuineen, vaan yhteisöissä legitiimi käsitys maailmasta ja käytännöistä, toimijoista ja tavoista – konteksti, jonka sisällä sosiaalinen maailma vaikuttaa todelliselta (Czarniawska 2004). Valta kietoutuu narratiiveihin diskurssien kaltaisesti niiden välillisen vaikutuksen kautta, sillä toistamalla narratiivia uusinnetaan samalla sen pätevyyttä legitiiminä kuvauksena. Esimerkiksi poliittisten johtajien välittämät narratiivit toimivat vallankäytön muotona puheen ylläpitäessä ja määrittäessä haluttua sosiaalista todellisuutta. Kerronnan vaikutus ja voima on kuitenkin riippuvainen kertojan kyvystä käyttää sekä kielellisiä tekijöitä että ympäröivässä kulttuurissa vallalla olevia käsityksiä. (De Fina & Georgakopoulou 2012, 125, 143.)

3.3 Maantieteestä politiikkaan: alueiden valtaaminen puheen avulla

Sosiaalinen konstruktionismi antaa tutkimukselleni lähestymistavan, aineiston ymmärtämisen raamit, mutta varsinaisen hypoteesin selvittämiseen se ei sellaisenaan riitä. Koska tutkimukseni kohteena ovat kaksi maantiedettä ja politiikkaa yhdistävää tapahtumaa ja varsinainen aineisto valtionjohtavan puhetta, otan tieteenfilosofian ja tutkimuksen suorittamisen väliin vielä yhden tärkeän

metodologiaa täydentävän näkökulman, geopolitiikan. Geopolitiikka toimii sekä metodologisena että metodisena linkkinä tieteenfilosofian ja empirian välillä ja toisaalta perustelee, miksi tutkimusaiheen näkeminen reaalipolitiikan lisäksi "sosiaalisena" on relevanttia.

Geopolitiikka terminä ja kiinnostuksen kohteena nousi tieteellisen tutkimuksen kentälle 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuoliskon kolonialismin kaudella, jolloin valtioiden rajoja ja alueita piirrettiin uudelleen kartalla. Esimerkiksi ennen tyhjän kanvaasin muodostanut Afrikan manner muuttui strategisen sijoittumisen kohteeksi ja suurvaltojen taistelulentäksi, jossa retoriset maan kuvaukset alueiden kuulumisesta tiettyyn valtioon muodostuivat keskeiseksi osaksi reaalipolitiikkaa. (Ó Tuathail 1996, 12, 16.) Suurvaltojen aseman ja rajojen laajentuminen puheen, kirjoitusten ja karttojen avulla muutti maantieteellistä järjestystä: geopolitiikka tarjosi tietoa hallitsijoille valtioiden sisä- ja ulkopolitiikan strategisessa suunnittelussa ja sai valloitukset näyttämään oikeutetulta. 1900-luvulle tultaessa klassisesta geopolitiikasta olikin muotoutunut ulkopoliittinen instrumentti, joka takasi erityisesti länsimaisen vision maailmanjärjestyksestä. Geopolitiikan perinteen ja nk. "klassisen geopolitiikan" suurina niminä pidetään muun muassa englantilaista Halford Mackinderiä ja ruotsalaista Rudolf Kjelleniä, joiden ajatuksilla oli vaikutusta niin tieteelliseen tutkimusperinteeseen kuin valtioiden todellisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan muotoutumiseen. (Ó Tuathail 1996; Harle&Moisio 2002; Moisio 1998.)

1980-luvulla klassisen geopolitiikan maailmanjärjestystä ja vallitsevia valtasuhteita ylläpitävä vaikutus joutui koulukunnan sisäisen arvostelun kohteeksi, jolloin maankuvausten poliittisuutta painottaneet tutkijat omaksuivat kriittiseksi geopolitiikaksi kutsutun lähestymistavan. Irriotto klassiseen suuntaukseen tehtiin nostamalla kiinnostuksen kohteeksi kieli ja se, miten maantieteellistä retoriikkaa käytettiin poliittisen hallinnan apuna. Kriittisen geopolitiikan "käännö" toi tutkimussuuntausta lähemmäs sosiaalista konstruktionismia: geopolitiittinen

hallinta toteutui kielen konstruoiman totuuden kautta ja siksi maantieteellisen puheen sisältämien merkitysten ymmärtäminen muuttui tutkijoille keskeiseksi. (Moisio 2003a, 50; Moisio 1998, 26–27.)

Kriittisen geopolitiikan suuntaukset vaihtelevat asiantuntijoiden tuottaman maantieteellisen tiedon tutkimuksesta valtionhallinnon ylläpitämään geopolitiikkaan (suuntauksista tarkemmin Moisio 2003a, 50–52), mutta kaikkia tutkimussuuntauksia hallitsee näkemys maantieteellisen tiedon ja vallan yhteen kietoutumisesta: maantieteeseen liittyvillä kuvauksilla pyritään ottamaan tila haltuun ja esittämään se omien intressien mukaisena. Tutkimuskohteina voivat olla yhtä hyvin niin alueen fyysiset muodot, strategiset vyöhykkeet, kuin ”etuvartio” ja ”epävakaa” kaltaiset käytetyt käsitteet. (Moisio 1998, 10–11.) Keskeistä on näkemys kuvauksen tuottamisesta poliittisena toimintana: käyttämällä yhteisöissä vallalla olevia käsityksiä tilasta, ajasta ja kulttuurista, toimija kykenee konstruoimaan uskottavan, omien intressiensä mukaisen kuvauksen. Kuten sosiaalinen konstruktionismi, myös kriittinen geopolitiikka nojaa teoretisoinnissaan Foucault'n näkemykseen tiedon valtaa sulkevasta voimasta ja diskurssien tietoisesta käytön mahdollistavasta sosiaalisesta vallasta (Kts. esim Moisio 1998, 30–31).

Kriittisen geopolitiikan tutkijat keskittyvät poliittisina instrumenttina toimiviin maan kuvauksiin, mutta tarjoavat kuitenkin harvoin selitystä sille, miksi tietty konstruktio nousee muita hallitsevammaksi. Muun muassa Suomen kansallista identiteettiprojektia (Kts. Moisio&Harle 2002) sekä geopolitiittista kamppailua Suomen EU-jäsenyydestä (Moisio 2003a) tutkinut maantieteilijä Sami Moisio on kritisoinut kriittistä geopolitiikkaa suuntauksen tavasta ohittaa poliittinen konteksti, vaikka politiikkaan liittyy olennaisesti kilpailu – Moisioin käsittein ilmaistuna kamppailu – vallasta ja legitimaatiosta. Kuvaus maailmasta ei nouse tyhjiydestä tai ole yksipuolinen, vaan kehittyy kamppailun tuloksena: yleisenä pidetty käsitys joutuu jatkuvasti vasta-argumenttien haastamaksi ja sen vallassa pysyminen vaatii uskottavaa perustelua ja uusintamisen käytäntöjä. Tällöin

olennaista ei ole keskittyä kamppailun osapuolten puheiden todenmukaisuuteen tai siihen miten asiat esitetään, vaan tutkijan tulisi pohtia miksi sanotaan mitä sanotaan. (Moisio 2003b.)

Geopolitiikkaan suhtautuminen kahden toimijan välisenä kamppailuna johdattaa tutkijan suhtautumaan poliittiseen retoriikkaan tietoisena ja strategisesti laadittuna esityksenä, jolla on poliittinen tavoite. Vaikuttaakseen yleisöön geopolitiittisen retoriikan on oltava linjassa sosiaalisen todellisuuden kanssa: sen tulee sisältää kiinnekohtia historiallisiin tapahtumiin ja noudatettava yhteisöllisiä esisopimuksia, yleistä kulttuurikäsitystä, jotta yleisö kykenee sekä seuramaan että antamaan geopolitiittiselle puheelle legitimaation (Moisio 1998, 55). Geopolitiittisen retoriikan tutkimus konstruktionistisesta lähestymistavasta edellyttää myös tutkijalta laajaa ymmärrystä tutkimuskohteen historiasta ja kulttuurista, joihin retoriikkaa rakentavat diskurssit nojaavat. Toisin sanoen kamppailututkijan pitää tuntea hyvin kohteensa, jotta hän ymmärtää miksi geopolitiittista ”voittoa” tavoitellaan valitulla retoriikalla.

Tutkimukseni kannalta lähestymistavalla on kaksi seurausta. Ensinnäkin suhtaudun Putinin retoriikkaan geopolitiikkana, jolla Putin pyrki voittamaan osapuolten vastanäkemyksillään haastaman kamppailun. Kyse ei ole pelkästään tieteenfilosofisesta linjauksesta, sillä tutkimuskohteenani olevat vuodet 2004 ja 2013–2014 näyttäytyivät todellisina kamppailuina: toisaalta kyseessä oli Ukrainan hallitsevan poliittisen ryhmittymän ja opposition valtataistelu, toisaalta Venäjän ja lännen välinen kamppailu Ukrainan sijoittamisesta omaan etupiiriinsä. Molempien prosessien aikana kamppailuasetelma lisäksi voimistui lopputuloksen käydessä selvemmäksi, jolloin on syytä olettaa Putinin voimistaneen retoriikkaansa tietoisesti.

Toisekseen keskityn tarkastelemaan puheen historiallisia esisopimuksia, joilla Putin tavoittelee politiikalleen hyväksyntää. Teoreettisen viitekehýkseni

mukaisesti teen sen messianismin näkökulmasta, jonka esisopimuksiin kuuluvat geopolitiittisellekin tutkimukselle keskeinen teema: uhkakuvat.

3.3.1 Rajat: 'meidän' luominen sisäpuolelta

Moisio esittää (1998, 47, kts. myös 61), että ulkopoliittikka ei ole ainoastaan keino säädellä kansainvälisiä suhteita, vaan sen avulla luodaan valtion sisäistä tilaa retorisesti - geopolitiikalla on uskomusjärjestelmiä ylläpitävä funktio. Geopoliittisen tilan rajojen rakentaminen tarkoittaa sen sulkeman yhteisön ja kulttuurin kiinnittymistä maantieteelliseen alueeseen. Rajaaminen on tietoista erottautumista ympäröivästä muusta ja toimintaa, jossa yhteisön alueen reunat rakennetaan. Geopolitiikan tutkimuksessa rajoilla on materialistista käsitystä sosiaalisempi merkitys: kielellisen retoriikan avulla erotettu alue toimii yhteisön minuuden kiinnekehänä sekä jakolinjojen kautta erottautumisena muista. (Kts. esim Moisio 1998, 43-50.)

Tutkielmassani identiteetti ei muodosta yleensä kansallisvaltioihin ja kansakuntaan liitettävää käsitettä, vaan yhdistän sen 'meihin': käsitykseen, joka mahdollistaa yhteisön ajatella itseään samankaltaisia yhdistävänä ja muista erilaisista erottavana kokonaisuutena. Myös Moisio huomauttaa, että vaikka geopolitiittista retoriikkaa ja toiseuden tuottamista tarkastellaan useimmin kansallisvaltiolisessa kontekstissa, sopii se yhtäläillä kuvitteellisen maantieteen tai ylikansallisen geopolitiittisen mielikuvan tutkimukseen (Moisio 1998, 50). Kun tutkielmassani puhun positioinnista, tarkoitan Putinin tapaa sijoittaa Ukraina geopolitiittisesti sekä maana että kansana 'meidän' rajaaman alueen sisälle. Tällöin Venäjän ja Ukrainan muodostama alue muuttuu materialistisesta kartalla sijaitsevasta alueesta diskursiiviseksi eli geopolitiittisesti mielekkääksi tarkastella.

'Me'-konstruktio on poliittisella kentällä tärkeä valtakamppailun instrumentti ja sosiaalinen käytäntö, jossa politiikka yhdistyy kansalaisten tärkeäksi

kokemaan kulttuuriin ja identiteettiin. Prosessissa valtaapitävät kiinnittävät 'meidän' rajaaman alueen sosiaaliseen yhteisöön politisoimalla yhteisöjen kulttuurihistoriallisia muistoja, perimään liittyviä myyttejä sekä maantieteellistä aluetta edustavia symboleja, kuten muistomerkkejä. Identiteettikonstruktioiden yhdistyessä kansalaisille tuttuun ja tärkeään ne konkretisoituvat, muuttuvat yksilöille merkityksellisiksi ja alkavat tuottaa yhteenkuuluvuutta samalla hahmottaen rajaa ulkopuolisia sortajia vastaan. Kysymys on historian ja myyttien tuomisesta tähän päivään poliittisen retoriikan avulla, fyysisen alueen haltuun ottamista "kansalaisten kielellä", jolla tavoitellaan kansan legitimaatiota. (Moisio 1998, 45; Smith 1981; Smith 1991.)

3.3.2 'Me' ja 'muut': ulossulkeminen ja uhkakuvat identiteetin rakentamisessa

Identiteetti syntyy sisäpuolella hyväksikäyttämällä yhteisön tietoja ja uskomuksia siitä, minkälaisia 'me' olemme, mutta ennen kaikkea sulkemalla ulos se, mitä emme ole. 'Meidän' rakentaminen pelon kautta konstruoi uhat osaksi identiteettiä, mutta myös maa-alaa, jonka menettämistä aletaan pelätä. (Moisio 1998, 45.) Sennett (2002, 105) esittää, että nojaaminen yhteisöön, 'me'-ryhmän ja -identiteetin konstruointi toimii puolustusmekanismina: yhteisö nostetaan esille silloin kuin yhteiskunnallinen tila on epävarma, se toimii puskurina sekasorrolle. Uhat assosioidaan usein ulkopuolen kaoottisuuteen ja epäjärjestykseen ja vastavasti sisäpuolen tasapainoiseen ja hallittuun tilaan (esim. Moisio 1998, 61).

Uhkia käytetään tyypillisesti ulko- ja turvallisuuspoliittisissa käytännöissä (Anttonen 1996), sillä uhkuvilla uskotaan olevan retorista voimaa: ne ylläpitävät partikulaarista visiota, mutta samalla poliittisten tavoitteiden saavuttamiselle edullisia olosuhteita (Moisio 1998, 55–56). Jeffrey Hassin (2012) mukaan rakentamiseen vahvan valtion sekä saavuttaakseen itselleen ja voimamiehille poliittisen legitimaation, Putinin oli tuotettava ensin diskursiivinen konstruktio: keskeistä oli onnistua luomaan yhteiskuntaan olosuhteet, jossa valtion identiteetin

ja mission määrittely uudella tavalla oli mahdollista. Korostamalla lain ylivoimaisuutta niin sosiaalisten oikeuksien kuin talouden toiminnan suhteen, Putin kukisti Jeltsinin aikana valtaa kasvattaneet oligarkit ja voitti elintasostaan tyytymättömät kansalaiset puolelleen. Regiimin mukaan vain lain kautta saavutettava taseapaino sai puolestaan kansainvälispoliittisen sävyn 2000-luvun alkupuolella, kun terrorismin uhka ja sotateollisuuden käyttöön vapautuneet lisätulot öljynviennistä lujittivat puolustusjärjestelmän merkitystä. Kansallisen mahdin symboliksi palanneen armeijan riippuvuus kaasun- ja öljyviennistä liittikin turvallisuuden aspektin myös energiaan ja loi uuden ulkopoliittisen instrumentin Putinille EU:n ja lähiulkomaiden, kuten Ukrainan ohjailussa. Energiapoliittisista uhista muodostui kansallista turvallisuutta uhkaavia vihollisia.

Putinin vallalleen luomat olosuhteet ammensivat piirteensä ja mallinsa historiasta, mutta voimansa ajankuvasta. Neuvostoliiton sortumisen käynnistänyt hämmennyksen tila ja taloudellinen lama alustivat venäläisen yhteiskunnan avoimeksi institutionaalisille reformeille, kun taas terrorismi sekä luonnonvarat herättivät toiveen suurvallaksi kohoamisesta. Venäjän kansallisten intressien puolustaminen kansainvälisten suhteiden kentällä alkoi näyttää moraalisesti perustellulta, kun turvallisuus ja talous kietoutuivat toisiinsa politiikan oikeuttamisen tuloksena (Hass 2012, 211). Putinin nationalistinen talous haki legitimaationsa historian tavoin jälleen uhkakuvista, jolloin länsi ja Yhdysvallat palasivat edustamaan suurinta uhkaa Venäjän tulevaisuudelle ja globaalille johtoasemalle. Konstruktiolla oli tosin käytännön peruste: ote lähiulkomaihin ei voinut perustua enää modernissa maailmassa vain imperiumin unelmaan tai kulttuuriseen yhteenkuuluvuuteen eikä valtio pystynyt osoittamaan kansalleen todellista uhkaa toisesta valtiosta. (Lieven 1997, 63.) ”Länsi” uhkadiskurssina ja Naton ydinaseineen muodostama vaara täyttivät näin suurvalta-imagoon sotien, sosialismin ja Stalinin jälkeen jääneen tyhjiön. Putinin valtaannousun tarkastelu selittää lisäksi lain ja demokratian korostumista Putinin ulkopoliittisissa julkilausumissa, jotka ovat ratkaisevassa roolissa Ukrainaan liittyvän mission rakentamisessa.

4 KOHTEENA UKRAINA

Oranssi vallankumous ja Euromaidan -protesti käynnistyivät molemmat Ukrainan rajojen sisäpuolella kansalaisyhteiskunnan liikehdintänä, mutta laajenivat lopulta Venäjän ja Ukrainan sekä Venäjän ja lännen väliseksi konfliktiksi. Tapahtumien aikana Ukrainan eurooppalaisuus ja jälkineuvostoliittolaisuus profiloituivat kahteen poliittiseen hahmoon sekä integraatioon joko lännen tai Venäjän tarjoamien instituutioiden kautta. Se, miksi Venäjän rooli kummankin Ukrainan kansallispoliittisen tapahtuman aikana oli niin voimakas, selittyy prosesseihin kietoutuneella historialla: pelissä olivat kysymys Ukrainan valtion ja kansan identiteetin tulevaisuuden suunnasta ja näin ollen Venäjän näkökulmasta Ukrainan yritys järjestää uudelleen valtioiden välistä historiallista suhdetta. Kulttuuri- ja identiteetti -tekijät merkitsivät Venäjälle taas valtion kansallisille poliittisille intresseille muodostuvaa uhkaa ja saivat valtion tekemään intervention Ukrainaan.

Vuonna 2004 ja vuonna 2013 tapahtumat toteutuivat kahdella tasolla: reaalipolitiikan kentällä heijastaen poliittisia prosesseja sekä abstraktimmalla kulttuurin ja identiteetti-diskurssien tasolla, jossa teesien voima kumpusi yhteisöille merkityksellisistä muistoista ja kokemuksista. Tasot kietoutuivat toisiinsa Putinin: Venäjän yritys turvata intressinsä edusti toki puhtaasti voimapolitiikkaa, mutta legitimoidakseen Venäjän osuuden Putinin laati retoriikkansa kulttuuristen diskurssien varaan. Tapahtumien monitahoisuuden ja Putinin puheen merkitysten ymmärtämiseksi keskeisessä asemassa on historia. Avaan seuraavaksi Venäjän ja Ukrainan välistä historiaa ja tiivistä suhdetta sekä 2000-luvun laajempia globaaleja prosesseja, jotka luovat tapahtumille reaalipoliittisen kontekstin sekä Putinin retoriikalle diskursiivisen taustan.

4.1 Venäjän ja Ukrainan välinen historia: ambivalenssia, veljesrakkautta ja ruplien kahinaa

Kiovan sydäimestä 1200-luvulta, lopulta toisen maailmansodan jälkeen osaksi Neuvostoliittoa tulleen Ukrainan merkitys on ollut Venäjälle aina muihin Neuvostomaihin verrattuna erityinen. Jo 1800-luvulla, Pietari Suuren ja Katariina Suuren Ukrainaan kohdistuneen imperialistisen ulkopolitiikan jälkeen, Ukrainan paikka määriteltiin osana slaavilaista valtiota, joka yhdistäisi ”pikkuvenäläiset” (ukrainalaisista 1800-luvulta käytetty termi) ja valkovenäläiset, mutta osaksi Venäjää (Kappeler 2014, 110). Stalinin aikana puolestaan asemastaan ylpistynyt Venäjä suhtautui liiton muihin jäseniin patriarkaalisella otteella, mutta erityisesti Ukrainaa, ”pikkuveljeään”, Venäjä piti kulttuurisesti itsestään kehittyneenä (Kuzio 1997).

Vuosikymmenet 30-luvulta Brežnevin kauteen 70-luvulle tarkoittivat Ukrainan nationalistien ja vaihtoehtoliikkeiden systemaattista ”puhdistusta” sekä Ukrainan yhteiskunnallista kiinnittämistä Venäjän valtakeskuksen kylkeen muita Neuvostokansoja tiukemmin. Ukrainalaisten suuri osuus Venäjän väkiluvusta sekä suunnitelmatalouden aikana maiden teollisuuden välille tuotettu riippuvuussuhde vahvistivat käsitystä Ukrainasta itsensä jatkeena. (Kappeler 2014, 110.) Yhteiskunnan kehittäminen Venäjän kontrollissa oli esimerkki nk. Brežnevin opista, jonka Venäjällä oli oikeus puuttua sosialistisen valtion asioihin, jos sen poliittiset ratkaisut uhkasivat järjestelmän tasapainoa (Juntunen 2003, 26).

Neuvostoliiton hajoamiseen ja Ukrainan itsenäistymiseen vuonna 1991 johdannut Gorbatšovin valtakausi ei ollut merkityksellinen vain Ukrainaan heijastuneen myöntyväisemmän ulkopolitiikan toteutumisessa, vaan hetkellisesti horjutti Venäjän kautta aikojen imperialismiin ja messianismiin perustunutta ulkopolitiittista asemaa. IVY oli ensimmäinen yritys Venäjän taholta täyttää Venäjän näkökulmasta syntyneitä valtatyhjiötä ja loi instituutionaalisen perustan, johon

valtio tavoitteli taloudellista ja poliittista lähentymistä. Vuonna 1993 IVY käsitti 12 maata entisistä Neuvostoliittoon kuuluneista 15 satelliitista, tosin Ukrainan status oli vuoteen 2008 asti pelkästään tarkkailija-valtio. (Engelbrekt&Nygren 2010, 11.) 90-luvulla itsenäisen Ukrainan Venäjältä riippumaton ulkopoliittika tuli Venäjälle yllätyksenä ja maiden välistä suhdetta on hallinnut Neuvostoliiton sortumisesta tähän päivään imperialismin muisto; kehittyihän Venäjän käsitys itsestä kansakuntana vasta imperiumin olemassaolon aikana valtion omaksuen rajat ”kansallisiksi” (kts. esim Kappeler 2014; Kuzio 1997). Toisaalta välejä ovat koetelleet valtioiden yhtäläinen yritys turvata kansallisten tavoitteiden saavuttaminen, toisaalta se on joutunut alueena välilliseksi intressiksi Venäjän ja erityisesti Eu:n ja NATO:n välisessä kilvoittelussa.

4.2 Ukrainan ulkopoliittika=Venäjän ulkopoliittika? 90- ja 2000-luvun poliittisten verkostojen synty

Venäjän roolia Ukrainan kansallisen politiikan ohjailijana ovat osaltaan olleet vahvistamassa Ukrainan poliittiset johtajat. Neuvostoliiton ja itsenäisen Ukrainan välisen uuden suhteen perusta rakennettiin vuonna 1994 vuoteen 2005 Ukrainaa hallinneen Leonid Kutšman kaudella. Lukuisista talousreformistaan huolimatta, korruptio, laittomat sidokset erityisesti nk. Donetskin klaaniin sekä epärehellinen poliittinen peli tulivat osaksi Ukrainan hallintoa (yksityiskohtaisemmin presidentin ja alamaailman yhteyksistä kts. Kuzio 2014). Kutšman kauden aikana poliittinen valta oli yhtäläillä talouden, teollisuuden ja media-alan suuryritysten johtajilla – tekijä, joka toimi ja toimii yhä Venäjän pääsylippuna Ukrainan politiikan vaikuttajaksi.

Kutšman aikana Ukrainan ulkopoliittika noudatti ”multivektoraalista” linjaa, joka merkitsi tasapainottelua länteen integroitumisen ja hyvien Venäjä-suhteiden suojelemisen välillä. Venäjän taholta Kutšman toive Ukrainan tulevasta EU tai Nato-jäsenyydestä ei otettu suotuisasti vastaan. Vuonna 1997 Kutšma ja

Jeltsin solmivat Ystävyys, Yhteistyö ja Avunanto-sopimuksen, johon kuului sopimus Mustan meren laivaston sijoittamisesta Sevastopolin alueelle 20 vuodeksi eteenpäin. (Burkovsky&Haran 2010, 217-218.) Kutšma kuitenkin torjui Venäjän yritykset syventää IVY-maiden liittoa eikä halunnut liittää Ukrainaa Venäjän vaikutuspiiriin organisaationaalisten rakenteiden kautta (Shulman 2005a, 41).

Putin valtaannousun tuottama uusi, strategisesti voimakkaampi geopoliittinen linja heijastui Ukrainan johtoon ja Kutšma alkoi johdattaa Ukrainaa "Eurooppaan yhdessä Venäjän kanssa". Formaalisella tasolla yhteistyö realisoitui useina kaasuun ja öljyyn liittyvinä bilateraaliosopimuksina sekä organisaationaalisesti talousyhteisön (*Single Economic Space, SES*) perustamisena Ukrainan, Venäjän, Valko-Venäjän ja Kazakstanin välille vuonna 2003. Virallisten rakenteiden takana Kutšman suunnanmuutos hyödytti Ukrainan talousjohtajien kanssa sopimuksia solmivia venäläisiä poliitikkoja ja johti Venäjän uuden poliittisen aseman lunastamiseen Ukrainan sisäpolitiikassa, kun Putinin neuvonantajat profiloituvat Janukovitšin kannattajiksi vuoden 2004 presidentinvaaleissa. (Burkovsky&Haran 2010, 218-219.) Putinin avoin tuki Viktor Janukovitšille vuoden 2004 Oranssiin vallankumoukseen johtaneen presidentinvaalien aikana ei kuitenkaan riittänyt siivittämään Putinin suosimaa poliitikkoa voittoon, vaan uusittujen vaalien myötä presidentiksi nousi Viktor Juštšenko (Oranssin vallankumouksen tapahtumista tarkemmin kappaleessa 4.3).

Oranssin vallankumouksen jälkeen Juštšenkon kausi alkoi epävarmoissa tunnelmissa. Lännen "voitosta" pettynyt Putin jatkoi valtaan nousseen hallinnon nimittämistä coup d'état":ksi ja pyrki hankaloittamaan Ukrainan integraatiohaaveita länteen muistuttamalla etnisten venäläisten merkittävästä osuudesta Ukrainassa. (Burkovsky&Haran 2010, 213, 220-221.) Yksittäisistä tapauksista kysymys Sevastopolin vuokrauksesta asetti Venäjän ja Ukrainan välisen suhteen koetukselle, kun Ukrainan johto vakuutti lopettavansa vuokrauksen sovittuun

ajankohtaan eli vuoteen 2017. Venäjän reaktio välitti Ukrainalle kuvaa järkkymättömästä valtiosta: sen sijaan, että korvaavan sataman rakennustöitä olisi kiihdytetty, uudet infrastruktuurisuunnitelmat laadittiin nimenomaan Sevastopolin varaan. (Fedorov 2010, 116–117.) Vuonna 2014 Krimin kriisissäkin merkitykselliseksi noussut Sevastopol on hyvä esimerkki ajallisesti kumuloituneesta prosessista, jotka sai moottorinsa Ukrainan ja Venäjän välisen suhteen sekä Venäjän kansainvälisen aseman kulloisesta tilasta. Venäjän toimet Sevastopolin kohdalla osoittivat lisäksi valtion tavan haltuun ottaa yksittäinen tekijä geopoliittiseksi instrumentiksi ja poliittisen painostuksen välineeksi. Fedorov (2010, 117) arvioi jo vuonna 2010, että Sevastopol tulisi olemaan Venäjälle mahdollisuus lietsoa tyytymättömyyttä krimiläisten keskuudessa ja oikeuttaa sotilaallinen interventio pro-Venäjä joukkoja vastaan nousseiden Ukrainan hallinnon myötä. Keväällä vuonna 2014 Ukrainan hallinnon ja Krimin joukkojen yhteenotto tulikin Venäjälle ”kuin tilauksesta”.

Vaikka Ukrainan ja Venäjän suhteen tiivistymistä tai etääntymistä ei voi suoraan selittää Ukrainan politiikan johtohahmoilla, on selvää miten Ukrainan politiikka toteutui Venäjän asenteiden heijastumana. Ukrainan sisäpoliittinen epävakaus mahdollisti Venäjän puuttumisen kansallisen politiikan linjoihin ja kansainvälisten suhteiden järjestymiseen. Venäjän voimakas yritys vaikuttaa Ukrainan politiikkaan ei tosin olisi onnistunut sille sopivaa tarttumapintaa: päivänvalo sietämättömät kaasusopimukset Venäjän kanssa osoittivat jälleen sen, miten viime kädessä taloudellisten intressien turvaaminen oli suosiota tavoittelevien Ukrainan johtavien poliitikkojen akilleen kantapää, johon Venäjän oli helppo ampua.

Toisaalta poliitikkojen Venäjä-myönteinen linja ei selity vain partikulaarisen ulkopoliittikan toteuttamisella, vaan jälkisosialistisen perinnön uusintaminen toteutui itsessään puolueiden rakenteiden kautta. Taras Kuzio on tutkinut (kts.

Esim. Kuzio 2014, Kuzio 2011) erityisesti Janukovitšin johtaman Alueiden Puolueen kietoutumista Venäjän ja jälkisosialististen toimintaperiaatteiden vakiintumiseen Ukrainan hallinnossa ja hänen selvityksensä puolueen historiasta auttaa ymmärtämään Venäjän toimintamahdollisuuksia Ukrainan sisäpolitiikassa. Janukovitšin Alueiden Puolue perustettiin vuonna 2001 ja alusta lähtien sen poliittisiksi satamiksi profiloituivat Krimin ja Donbassin oblastit – vastaavat, jotka vuoden 2014 aikana puhjenneessa sodassa muodostavat merkittävimmän kriisikeskittymän. Razumkov-keskuksen teettämä survey paljastaa puolueen sosialistista kulttuuritaustaa: vuonna 2007 jopa yli 37 % Donetskien alueen ihmisistä koki kulttuuritraditionsa edustavan ”neuvosto”-perinnettä, kun vastaava luku venäläisyyden kohdalla oli 22.5 % ja ukrainalaisuuden 25.8 % (Kuzio 2011, 223). Poliittinen yhteys Venäjään sinetöitiin puolestaan vuonna 2005 Alueiden Puolueen ja Putinin Yhdistyneen Venäjä -puolueen välisellä yhteistyösopimuksella (Em., 225).

Keskeinen elementti Alueiden Puolueen jälkisosialismissa oli Neuvostoliitolta peritty ajattelu- ja toimintamalli konkretisoituen salaliittoteorioina, anti-amerikkalaisuutena sekä opposition esittämisenä juutalaisvastaisina natseina. Usko amerikkalaisiin agentteihin poliittisen opposition takana hallitsi Alueiden Puolueen retoriikkaa vuoden 2004 presidentinvaalien aikana, mutta retoriikkaa sovellettiin myös muun muassa vuoden 2003 Georgian ruusuvallankumouksen aikana. Salaliittoteorioiden kohteeksi ei joutunut pelkästään poliittinen oppositio, vaan ulkomaista rahoitusta vastaanottavat ei-valtiolliset organisaatiot: ”Ulkomaisten voimien” tarjoama tuki käännettiin väitteeksi kansalaisyhteiskunnan protestojen mielipiteiden ”ostamisesta” Yhdysvaltojen taholta. (Kuzio 2011.) Venäjällä vastaava laki viimeisteltiin Putinin toisen regiimin alussa vuonna 2012, kun taloudellisia yhteyksiä ulkomaihin solmivat NGO:t määrättiin rekisteröitymään ”ulkomaisina agentteina” (Ostroukh 2012).

Janukovitšin vuoden 2004 vaalikampanja rakentui samaan uhan konstruoinen logiikkaan, jolla Stalin propagandan tuotti: amerikkalaiset esitettiin imperialisteina ja rasisteina sekä Juštšenko kannattajineen suoraan Amerikan hallinnon alaisina. Propagandaa voimistivat kampanjan aikana siihen tarkoitukseen värvätyt venäläiset poliittiset teknologit, jotka asemoivat itsensä Medvedevin ja Venäjän suurlähettilään Viktor Tšernomyrdinin (Gazpromin toimitusjohtaja) vuonna 2004 Ukrainaan perustamaan ”Venäläiseen klubiin”. Kansalaisyhteiskunnan osallistamiseksi neuvostokulttuuria noudattava perinne pureutui yhteiskunnassa jo olemassa oleviin kulttuurisiin vastakkainasetteluihin: assosioimalla länsi-ukrainalaiset ”länteen” ja kosmopolitanisteihin tavalliset kansalaiset saatiin näyttämään itä-ukrainalaisten silmissä uhkana. (Kuzio 2011.)

Venäläisten generoiman vaalikampanjan vaikutuksesta Venäjän suurvalta-asemaa uhkaavista tekijöistä tuli itä-ukrainalaisten vihollisia ja presidentinvaalit saivat etnispoliittisen sävyn. Neuvostoliiton sortuminen jätti jälkeensä useita järjestelmän nimessä piirrettyjen rajojen yhdistämiä vähemmistöryhmiä, joiden kulttuurinen herääminen omiin perinteisiin ja oikeuksiin on johtanut toisinaan etnisiin yhteenottoihin. Bowers esittää (1997, 111), että etniseen politiikkaan liittyy usein kolme tyypillistä piirrettä: muutosta vaativa ryhmä esittää itsensä epäedullisen politiikan uhrina, alueisiin kohdistetut vaatimukset legitimoidaan historian ja alkuperäisten hallitsijoiden avulla ja yhteisön arvoja puolustetaan kulttuurin nimessä. Etnispoliittisten konfliktien aikana kulttuuritekijät synnyttävät puolestaan ajatuksen yksilöiden oikeuksien yläpuolelle nousevasta kollektiivisen oikeuden olemassaolosta. Vaikkeivat itä-ukrainalaiset muodosta varsinaista etnistä vähemmistöä, neuvostokulttuurin perinne mahdollisti venäläisten poliittisten teknologistien presidentinvaalien sekä Putinin Krimin vuoden 2014 tapahtumien aikana mobilisoida kansalaiset mukaan etnisten tuntojen perustalla.

Venäjän näkökulmasta vuonna 2010 presidentiksi valittu Janukovitš merkitsi tiivistyneitä bilateraalisuhteita ja Nato-uhan hetkellistä väistymistä Ukrainan hylätessä turvallisuuspoliittiset integraatiohaaveensa (KyivPost 2010). Janukovitš solmikin esitöikseen Medvedevin kanssa sopimuksen Sevastopolin laivastoalueen vuokran pidentämisestä vuoteen 2042 asti vastineena edullisemmasta kaasusta. The Guardian lehti (Hardling 2010) nimesi sopimuksen ”viimeiseksi arkuksi Oranssin vallankumouksen arkkuun” ja kertoi Juštšenkoon esittäneen sopimuksen olevan herjaus Ukrainan itsenäisyydelle sekä provosoivan Krimin epävakautta. Ukrainan viranomaiset kiirehtivät puolestaan vakuuttamaan sopimuksen helpottavat vakaiden energiamarkkinoiden vuoksi maan lähentymistä länteen eikä uhkaavan Ukrainan itsenäisyyttä - julkilausuma, joka tämän päivän tietojen valossa vaikuttaa kohtalokkaalta. Tosin myös Venäjä suostui myönnytyksiin omalta puoleltaan, kun 90-luvulta kiistan kohteena olleen Venäjä ja Ukrainan välisen rajalinjan veto Mustaan Mereen johdattavan Azovin merialueella ratkesi vihdoinkin vuoden 2010 tehdyn sopimuksen myötä (RiaNovosti 2010).

Kuten itsenäistyneen Ukrainan poliittiset kaudet osoittavat, ”varjosopimuksia” ja multivektoraalista linjaa suosinut poliittinen eliitti avasi siis osaltaan itse oven Venäjälle Ukrainan sisä- ja ulkopoliittikan ohjailijaksi. Venäjän toimintamahdollisuuksien ohella vallan ja pääoman politiikka on lisäksi ylläpitänyt Ukrainan kansan identiteettistä kahtia jakautuneisuutta, sekä mahdollistanut lännen ja Venäjän geopoliittisen kamppailun Ukrainan kirjoittamisesta omaan valtapäiriinsä.

4.3 Vuosi 2004 - Oranssi vallankumous

Vuoden 2004 lopussa Ukrainassa käydyt maan neljännet presidentinvaalit johtivat Oranssin vallankumouksen nimellä kulkevaan tapahtumaan, jossa poliittinen oppositio kansalaisyhteiskunnan ja länsimaiden tuella onnistui mitätöimään laittomaksi osoitetun vaalituloksen ja nostamaan voittajaksi Viktor

Juštšenkon kaimansa Janukovitšin sijaan. Kyseessä ei ollut vain lain voitto tai esimerkki kansalaisten poliittisesta heräämisestä vuonna 2003 Georgiassa tapahtuneen tulppaanivallankumouksesta inspiroituneena, vaan merkittävä käännekohta Ukrainan neuvostoperinnettä noudattavassa politiikassa. Toisen ja Juštšenkon voiton varmistaneen kolmannen äänestyskierron välinen prosessi assosioitui askeleeksi lähemmäs länttä ja liberaalia demokratiaa, osoitukseksi Ukrainan ja ukrainalaisten halusta irrottautua Venäjän poliittisesta lieasta. (kts. Esim. Stepanenko 2005.)

Ensimmäinen vaalikierros lokakuun 31.10 ei tuonut riittävää äänienemmistö määrää kellekään ehdokkaista, jolloin 21.11 asetettu vaalien toinen kierros rajautui eniten ääniä saaneiden Juštšenkon ja Janukovitšin väliseksi kamppailuksi. Kierrosten välillä käydyssä vaalikampanjassa Juštšenko profiloitui selkeästi länsimieliseksi, EU ja Nato -integraatiota kannattavaksi, kun taas venäläisten poliittisten teknologistien ylläpitämä mediapropagandan sekä taloudellisen tuen avulla itseään markkinoiva Janukovitš vetosi maan venäläisvähemmistöön ja venäjää puhuviin kansalaisiin. Janukovitšin julkilausumat venäjän kielen nostamisesta maan viralliseksi kieleksi ja jopa yhteiset näyttäytymiset Putinin kanssa antoivat selkeitä viitteitä Venäjän taustaosallisuudesta Ukrainan kansallisen politiikan sanelemisessa. Vaalien jälkeen OSCE:n virallinen raportti (2005) paljastaa myös kampanjan ja äänestyskierron aikana tapahtuneet laittomuudet: viranomaiset muun muassa kontrolloivat lehdistön julkaisuja, keskusvaalilautakunnan toiminta oli puolueellista ja äänestystuloksia sormeiltiin, jopa väärennettiin, jotta toinen kierros päättyisi Janukovitšin voittoon.

Niin ensin tapahtuikin. Janukovitšin yllättävä, ennakkoäänestystuloksesta poikennut voitto suututti Juštšenkon kannattajat, jotka Juštšenkon kehotuksesta kerääntyivät Kiovan Itsenäisyydenaukiolle. Koko protestin ajan rauhanomaisesti käyttäytyneet mielenosoittajat vaativat länsimaiden rinnalla vaalituloksen mitätöimistä ja uusintakierrosta samaan aikaan, kun Putin osoitti avoimesti tukensa

voittajana pitämälleen Janukovitšille. Yltyneen kritiikin ja vaalivilppisyytösten myötä marraskuun lopussa parlamentti mitätöi tuloksen ja vaati presidenttiä hajottamaan hallituksen. Myös korkein oikeus julisti äänestystuloksen lain vastaiseksi ja määräsi 26.12 pidettävän kolmannen vaalikerroksen. Päätös sai puolestaan Janukovitšin ja hänen tukijoidensa, mukaan lukien Venäjän, esittämään väitteitä Yhdysvaltojen Juštšenkolle antamasta taloudellisesta kampanjatuesta sekä lännen aiheuttomasta puuttumisesta itsenäisen Ukrainan kansallisiin asioihin. Laittomuuksien saavuttama julkisuus ja Maidanilla oikeutta vaativat kansalaiset, legislaatiiviset ja institutionaaliset muutokset sekä Ukrainaan saapuneet ulkopuoliset tarkkailijat pitivät huolen, että lopulta Janukovitšin voittoon johtanut vaalien kolmas kierros täytti demokratian ja kansainvälisen lain kriteerit. (OSCE 2005; kts. Myös BBC News aikajana 2005.) Vielä tammikuussa 2005 Janukovitš yritti vaatia äänestystuloksen uudelleenarviointia vetoamalla YK:n ihmisoikeussopimuksen 6. Artiklaan (OSCE 2005) – teesi, joka toistui Putinin retoriikassa sekä Oranssin vallankumouksen että vuoden 2014 tapahtuneen Krimin liittämisen yhteydessä.

4.4 Kiistojen vuosi 2013 - Itsenäisyyden aukio kansoitetaan jälleen

Kiovan itsenäisyydenaukiolla marraskuussa 2013 käynnistynyt Euromaidaniksi nimetty protestiaalto syntyi vastalauseena Janukovitšin päätökseen hylätä EU:n tarjous yhdentymisestä. Protestin alussa mielenosoitusten keskiössä oli Janukovitšin torjuma EU:n assosiaatiosopimus ja kysymys irrottautumisesta Venäjän vaikutuspiiristä, mutta vuoteen 2014 siirryttäessä Maidanin aukio toimi jo poliittisen pelin, kulttuuristen ja etnisten yhteenottojen sekä ulkovaltoja mukaan temmanneen kaaoksen tapahtumapaikkana.

Ukrainan maantieteellinen sijainti lännen, organisationaalisesti EU:n sekä Naton, ja Venäjän välillä on laajentanut kysymyksen ulkopoliittisesta suunnasta

yli valtion oman kontrollin. Venäjälle Ukrainan EU-jäsennys ei ole merkinnyt vain poliittista tappiota tai entisen Neuvostomaiden menettämistä Euroopan vaikutuspiiriin, vaan myös reaalipoliittista uhkaa, sillä jäsenyys asettaisi EU:n turvallisuus- ja puolustuspolitiikan sekä Venäjän territorion vastakkain. (Engelbrekt&Nygren 2010, 12-13). Organisaatioiden lisäksi energia, kaasu ja öljy infrastruktuureineen ovat johtaneet Ukrainan jsijoittumiseen geopoliittisen kamppailun ja geostrategian kohteeksi.

Turvallisuuden ja puolustuksen ohella Venäjän, Ukrainan ja Euroopan maiden välisiä suhteita säätelee energia. Maailman suurimpana kaasuntuottajana Venäjä on sitonut kaasuputkien kautta Euroopan ulkopoliittisille intresseilleen alisteiseksi ja sama pätee entisiin Neuvostomaihin, joiden kohdalla kaasuhihnasta on tullut Venäjälle ulkopoliittisen painostuksen väline (Nygren 2008). Vuoden 2013 aikana, rinnakkain Ukrainan ja Euroopan Unionin välisen assosiaatiosopimuksen neuvotteluprosessin aikana, Venäjä syytti Ukrainaa hoitamattomista kaasuveloista ja kaasun "välistävedosta" ja lopulta kesällä 2014 katkaisi kaasuhanat Eurooppaan. Kaasu muodostui kiistakysymykseksi myös vuonna 2007 (vrt. tilanteessa, jossa Venäjälle uhan muodostava "Oranssi koalitio" voimisti rivejään) ja jännitteet jatkuivat aina Putin ja Timošenkon vuonna 2009 laatimaan sopimukseen saakka. (Nygren 2008; Burkovsky&Haran 2010, 222-227.)

Ajallisesti Euromaidan asetti pisteen vuodesta 2012 asti jatkuneisiin Ukrainan ulkopoliittisen integraation prosesseihin. Neuvottelut EU:n Itäiseen kumppanuusohjelmaan kuuluvasta assosiaatiosopimuksesta (tarkoittaen lähinnä Ukrainan ja EU:n välisen vapaakauppa-alueen perustamista) alkoivat jo vuonna 2012 ja keväällä 2013 allekirjoituksen tiellä oli enää yksi este: EU suostui ratifioimaan sopimuksen vasta sen jälkeen, kun Ukraina täyttäisi muun muassa korrup-tioon ja Timošenkon vapauttamiseen liittyvät ehdot. (Diuk 2014.)

Kuukautta ennen Janukovitšin mahdollista assosiaatiosopimuksen allekirjoittamista kaasuyhtiö Gazprom ilmoitti Ukrainan kaasutoimituksen velan ylittäneen jo 550 miljoonaa dollaria (Walker 2013a). Samaan aikaan Kremlin edustajat esittivät uhkakuvia Ukrainan johdolle EU-integraation haitallisista taloudellisista ja poliittisista seurauksista, jotka voisivat tarkoittaa Ukrainan kannalta jopa koko valtion talouden romahdusta ja rajamuutoksia (Walker 2013b). Lopulta EU:n ja Ukrainan välisessä huippukokouksessa 21. marraskuuta Janukovitš torjui assosiaatiosopimuksen ja solmi sen sijaan sopimuksen Putinin kanssa 15 miljoo- nan dollarin lainasta ja kaasihinnan alentamisesta. Janukovitš myönsi Venäjän olleen yksi kieltäytymisen taustalla vaikuttaneista tekijöistä, mutta nosti talou- delliset seikat ratkaisun kannalta keskeisimmiksi: assosiaatio-sopimus sellaise- naan ei riittäisi takaamaan turvaa Ukrainan taloudelle, jos Venäjä kiristäisi omia yhteistyön ehtojaan. Sen sijaan Janukovitš väläytti yhdessä Putinin kanssa mah- dollisuutta trilateraalisopimuksen muodostamiseen Ukrainan, Venäjän ja EU:n välille. (Kts. esim. BBC News 2013b.) EU-maat kritisoivat Putinin toimia voimak- kaasti, joka puolestaan varoitti sekä länttä että Janukovitšia Venäjän intressien sivuuttamisesta (The Telegraph 2013).

Tieto Janukovitšin U-käännöksestä sai presidenttiä avoimesti kritisoineet ja EU-myönteisyydessään euromaidanilaisiksi nimetyt muutamat sadat opiskelijat kerääntymään Kiovan Itsenäisyydenaukiolle (BBC News 2013a). Mitättömäksi mielenpurkaukseksi arvioitu protesti laajeni vuoden vaihteessa sen jälkeen, kun Ukrainan hallinnon nk. "Berkut"-joukot käyttivät ensimmäistä kertaa voimakei- noja ihmismassaa vastaan. Julkisuuteen levinneet kuvat hallituksen joukoista poistamassa ihmisiä väkivaltaisesti kadulta johdattivat yhä useammat kokoon- tumaan euromaidanilaisten tueksi aukiolle, mutta samalla protestin luonne muuttui: vastatuksin olivat Ukrainan hallinto ja sen jälkineuvostoliittolaiseen po- litiikkaan kyllästyneet kansalaiset. Janukovitšin itä- ja etelä-ukrainalaisista orga- nisoiman "anti-Maidanin", hallitukselle ja Putinille uskollisen ryhmän tulo Itse-

näisyydenaukiolle puolestaan syvensi protestin konfliktiksi historiallisia ja kulttuurisia jännitteitä ylläpitäneen maantieteellisen idän ja lännen välille. (Khmelko&Pereguda 2014; Diuk 2014.) Janukovitšin ohella Venäjällä oli Putinin johdolla merkittävä rooli vihamielisyyden provokaatiossa eri alueilta tulevien ukrainalaisten keskuudessa. Muun muassa venäläisen median välittämä kuva tapahtumista vahvisti sekä Venäjällä että Ukrainassa käsitystä, että kärjistyneessä kriisissä olisi ollut kyse länsimielisten yrityksestä heikentää venäjänkielisten asemaa. (Khmelko&Pereguda 2014, 230.)

Kuolonuhreja vaatineet protestit, ristiriidat parlamentin sisällä ja Janukovitšin asemaa taanneen Alueiden Puolueen rivien rakoileminen johtivat lopulta opposition voimistumiseen ja presidentin syrjäyttämiseen helmikuun lopulla (Khmelko&Pereguda 2014, 231; kts. myös esim. BBC:n aikajana kriisistä BBC News 2014). Ukrainasta paennut Janukovitš julisti mediaesiintymisissään linjassa Putinin kanssa parlamentin päätöksen olleen laitton ”coup d'état” ja katsoi olevansa lain mukaisesti Ukrainan todellinen johtaja (RT 2014c). Helmikuussa Venäjän parlamentin hyväksymä Janukovitšin vetoamus sotilaallisen voiman käytöstä siirsi kriisin painopisteen Krimille. Helmikuun 27.–28.päivä aseistautuneet, Venäjän lippua vaatteissaan kantaneet miehet valtasivat Krimin hallintorakennukset ja ryhmittivät alueen ulkopuolelle sijaitsevalla lentokentälle. Samaan aikaan Venäjä nosti militäärivalmiuttaan Sevastopolin alueella yhä kiistäen Krimillä ryhmittyneiden joukkojen olevan Venäjän armeijan jäseniä. Lopulta maaliskuun 6. päivä Krimin itsenäisen aluehallinnon johtajat esittivät halunsa liittyä osaksi Venäjää ja kymmenen päivää myöhemmin asiasta pidetty kansanäänestys sinetöi Krimin irrottamisen Ukrainasta noin 96% äänienemmistöllä. (Harding, Salem&Walker 2014; RFE/RL 2014; RT 2014a; RT 2014b.)

Kevääseen 2015 siirryttäessä kansalaisten mielenosoituksesta koko Ukrainaa ravisuttaneeksi sisällissodaksi ja lopulta sodaksi käänntynyt kriisi ei ole vielä ohi. Ukrainan uudeksi presidentiksi vaalien myötä valittu Petro Porošenko

on ollut kyvytön rauhoittamaan tilannetta Itä-Ukrainassa, jossa taistelut hallituksen joukkojen ja Venäjän tukemien pro-venäläisten joukkojen välillä ovat johtaneet jatkuviin verisiin yhteydenottoihin aselevoista huolimatta. EU ja Ukraina solmivat assosiaatiosopimuksen viimein kesällä 2014 ja syyskuussa 2014 Poroschenko ilmoitti Ukrainan hakevan vuonna 2020 EU-jäsenyyttä (Turtiainen 2014). Venäjän johtaman Euraasian Unionin suhteen Ukrainan ratkaisu on siis selvä, mutta valtion muusta Ukrainasta irtaantuneen itäisten alueiden tulevaisuus näyttää epävarmalta.

4.5 Aineisto ja metodi

Tutkimuskohde Valitsin tutkimuskohteekseni kaksi erillistä Ukrainan sisäpoliittista tapahtumaa, vuonna 2004 tapahtuneen Oranssin vallankumouksen ja vuoden 2013 marraskuussa käynnistyneen Euromaidaniksi nimetyn protestiaallon. Tapahtumat eroavat sisällöltään ja prosesseiltaan, mutta kumpaakin yhdistävät samankaltaiset tekijät: politiikan ja kansallis/-kulttuuri-identiteetin yhteen kietoutuminen sekä tapahtumien laajeneminen kansainvälisen politiikan kentälle. Sekä vuonna 2004 että vuonna 2013 kysymystä Ukrainan kansallisen identiteetin tulevaisuudesta ratkottiin länsi-integraation perustalle, jonka nähtiin määrittelevän Ukrainan eurooppalaisuutta ja valtion yllä leijailevan Neuvostoliiton haamun karkottamista. Venäjän perspektiivistä Ukrainan ”identiteetikriisi” oli taas yritys sovittaa Venäjän ja Ukrainan suhdetta Venäjän kannalta epämieluisaan malliin, merkiten kontrollin menettämistä Ukrainasta. Ennen kaikkea kummankin tapahtuman aikana Venäjä puuttui Ukrainan kansallisen politiikan sisältöön ja Putinin johdolla tuki, painosti ja ohjasi Ukrainan poliittista johtoa määrittämällä lännen Ukrainalle uhaksi.

Venäjän kannalta pelissä oli valtion oma suurvalta-identiteetti ”deržava”, joka antoi Putinin voimakkaalle roolille Ukrainaa syvemmän selityksen: Venäjä

kamppaili ei vain Ukrainan, vaan itsensä puolesta. Tällä viitataan sekä länsivaltojen Venäjästä ylläpitämään kuvaa, mutta myös Venäjän omaan, messiaaniseen ajatteluun nojaavaan kansallisidentiteettiin. Näkemykseni mukaan Ukrainan askeleet kohti EU:ta loivat Venäjälle perusteen olettaa vaarassa olleen Venäjän messias-konstruktio, jolloin Putinin toimet vuonna 2004 ja vuonna 2013 muuttuvat messiaan johtamaksi missioksi.

Aineisto Aineistoni olen poiminut Venäjän Federaation presidentin virallisilta englanninkielisiltä kotisivuilta (<http://en.kremlin.ru/>), jonne on kerätty muun muassa Putiniin ja hänen vierailuihinsa liittyviä tiedotteita, uutisia sekä kuvia. Sivusto tarjoaa myös vuodesta 1999 asti kootun tietokannan, jonka antamia tuloksia voi rajata joko ajallisesti tai sisällön mukaan. Päätökseni käyttää englanninkielistä aineistoa johtuu rajoittuneesta venäjän kielen taidosta, mutta myös tutkielmani aiheesta: englanninkielelle käännetyt tekstit edustavat nimenomaan ulkopoliittisia julkilausumia, jotka Putin haluaa kohdentaa kansainväliselle yleisölle. Suhtaudun erilaiseen tekstiaineistoon näin ollen tasavertaisesti siten, että vastaus toimittajan kysymykseen voisi olla yhtä lailla vastaus Saksan liittokanslerille.

Oranssin vallankumouksen mukainen tarkastelujakso rajautuu ajalle 27.9.2004–26.12.2004. Se, miksi aloitan tarkastelun jo aikaa ennen ensimmäistä vaalikierrosta, selittyy Janukovitšin vaalikampanjalla: Janukovitš ilmoitti 27.9 tavoittelevansa venäjän kielelle virallisen aseman tuomaa uudistusta (RFE/RL 2004) ja loi vaalien ajankohdalle konkreettisen yhteyden mahdollisen presidenttiytensä ja Venäjän välille. Tarkastelujako loppuu Oranssin vallankumouksen päättäneeseen kolmanteen vaalikierrokseen. Euromaidanin osalta aineisto on kerätty ajalta 21.11.2013–18.3.2014, alkaen Janukovitšin assosiaatiosopimuksen hylkäämisestä Ukraina-EU -huippukokouksessa ja päättyen Krimin liittämiseen osaksi Venäjää. Syöttämällä hakusanaksi Ukraina ja rajaamalla aika em. mukai-

siin jaksoihin sain osumia seuraavasti: ”Oranssi vallankumous” 42 ja ”Euro-
maidan” 70, osumien joukossa ollen mukana uutisotsikoita ja Kremlin tiedotteita.
Ennakkoluennan jälkeen valitsin lopulta tutkielmaan tarkempaan analyysiin yh-
teensä 28 erilaista tekstikokonaisuutta, jotka on listattu tutkielman loppuun nii-
den käsittelyjärjestyksen mukaisesti.

Aineistoni ei muodostu pelkästään Putinin virallisista puheista, vaan muun
muassa lehdistötiedotteista, medialle pidetyistä keskustelutilaisuuksista sekä ta-
paamisista Venäjän hallinnon edustajien tai muiden maiden johtajien kanssa. Vii-
tatessani ”Putinin puheisiin” tarkoitankin hänen käyttämää retoriikkaa, sanottua
sanaa, enkä tekstimuotoon laadittua virallista puhetta. Koen, että aineiston koos-
taminen Putinin erilaisissa yhteyksissä käyttämästä ja vaihtelevalla yleisölle koh-
distamasta retoriikasta tuo analyysiin syvyyttä: retoriikan koherenssi, samojen
teemojen ja teesien toistuminen, edustaa samalla viitekehykseni mukaisten dis-
kurssien systemaattisuutta ja jatkuvuutta.

Metodi Suoritin aineiston käsittelyn teoriaohjaavan sisällönanalyysin
avulla. Teoriaohjaavassa tutkimuksessa tutkija perehtyy aikaisempaan tutki-
mukseen ja teorioihin, jotka luovat tutkimukselle suuntaviivat ja ohjaavat ha-
vaintojen muodostamista. Teoriaohjaava tutkimus ei tarkoita teorian testaamista
tai havaintoyksiköiden nostamista aineistosta teorian määrittelemissä rajoissa,
vaan aineiston käsittely voi tapahtua vapaasti, aineiston sekä tutkijan kiinnos-
tuksen ehdoilla ja vasta analyysivaiheessa palata takaisin teorian ja aineiston vä-
lisen yhteyden arviointiin. (Sarajarvi&Tuomi 2009, 96-99.)

Kappaleessa kaksi rakensin tutkimuskysymykselleni Venäjän historiaan
kurkottavan viitekehyksen ja diskurssikolmikon, jonka avulla johdan aineiston
käsittelystä tutkielmani johtopäätökset. ”Erityisyys”, ”uhkaskenaariot” ja ”pelas-
taja/ puolustaja” -diskurssit muodostavat kokonaisuudet, mutta ne eivät sovi sel-

laisenaan nostettavaksi aineistosta – muutenhan diskurssit muodostaisivat itsessään tulokset, jotka ovat tarkoitus tuottaa havaintoyksiköistä vasta aineiston käsitteilyn ja analyysin jälkeen. Vastausten määrittely ennakkoon johtaisi myös tutkielman muotoutumiseen teoriaa testaavaksi, eikä se ole empiirisessä tutkielmassa tarkoitus.

Tyypillisiä sisällönanalyysin apuvälineitä ovat tekstin ennakkoluenta ja sisällön ryhmittely, jotka toimivat työkaluna diskurssien rakentamiseen aineistosta (Sarajärvi & Tuomi 2009, 96–97). Sekä Oranssin vallankumouksen että Euromaidanin aikaisten puheiden ennakkoluenta nosti esiin neljä kumpanakin ajankohtana Putinin puheita hallinnutta teemaa: talouden, demokratian ja lain, valtioiden paikan kansainvälisissä suhteissa (nimeän sen positioksi) sekä ihmiset niin kansalaisina kuin populistisena ”ihmisten tahtona”. Talouden teemaa edustavat puheet Venäjän ja Ukrainan sekä EU:n välisestä kaupankäynnistä ja talouteen liittyvistä instituutioista sekä sopimuksista. Demokratian ja lain teema sisältää muun muassa lakien merkityksellisyyteen ja hallitsevuuteen liittyvät teesit, kun taas positiointi kattaa Venäjän ja Ukrainan välisen suhteen laadun määrittelymisen (tasavertainen, alistainen) ja Ukrainan sijoittamisen sekä alueellisesti että poliittisesti Venäjän kanssa yhteiseen rintamaan lännen sijaan. Ihmiset-teeman alle sijoitin kansalaisten etujen ja tahdon korostamisen että Putinin tavan laajentaa valtion poliittinen intressi kansalaisten tahtoa edustavaksi. Aineistonkäsitteilykappaleen lopussa esitän teemat ja viitekehysten rakentavat diskurssit yhdessä taulukossa.

Koen, että aineiston ennakkoteemoittelu helpottaa kahden ajallisesti toisistaan eroavan tekstikokonaisuuden tarkastelua ja rajaa sisällöltään laajaa aineistoa. Teemoittelu tuo myös tutkielmani johtopäätöksille luotettavuutta juurruttaen diskurssianalyysin tiukemmin aineistoon: se yhdistää reaalipoliittiset tekijät ja tutkielman aiheena olevan abstraktimman kulttuurissosiaalisen konstruktion,

esimerkiksi ”testaamalla” voiko talouspoliittisesta puheesta tunnistaa messianismin piirteitä. Vaikkei tapahtumien aikaisen Putinin retoriikan vertailu keskenään ole tutkielmassani tavoitteeni, teemoittelu asettaa aineistokokonaisuudet keskinäiseen suhteeseen ja auttaa minua havaitsemaan muutoksia tai retorisia painotuseroja. Teemoittelun lisäksi aineistoni valinta tapahtui prosessienkulku mielessä pitäen ja keskittyen erityisesti niihin puheisiin, jotka liittyivät prosessien osalta merkittäviin käännteisiin tai yksittäisiin tapahtumiin. Myös tutkielmassa aineiston esittely tapahtuu ajallisesti loogisessa järjestyksessä, alkaen protestien puhkeamista edeltäneistä ja niiden aikana kohti lopputulosta eteenpäin vieneistä tapahtumista.

5 AINEISTON KÄSITTELY

5.1 Oranssi vallankumous

Ennen 31.10 Ukrainassa käytyä ensimmäistä presidentinvaalien kierrosta Putin vieraili useaan otteeseen Ukrainassa tavaten istuvaa presidentti Kutšmaa. Työmatkojen aiheet keskittyivät pääosin Ukrainan ja Venäjän välisen taloussuhteen tiivistämiseen, mutta keskustelujen yhteydessä Putin sivusi valtioiden välistä suhdetta. Putin esitti Ukrainan ja Venäjän olevan risteyskohdassa: Kutšman kauden ja viimeisen vuosikymmenen aikana tapahtunut sosiaalinen ja taloudellinen yhdentymisen edusti Putinille saavutusta, jonka kohtalon ja kehityssuunnan uusi hallitus tulisi nyt sanelemaan. (22627; 22628.) Hän näki lähentymisen Ukrainan ja Venäjän kansalaisten yhteisten intressien toteutumisenä. "We are certain that the path chosen by the leadership of Ukraine over the last few years fully matches the fundamental interests of the peoples of the Russian Federation and Ukraine" (22628). Putin jatkoi näkemystään sanoen, ettei integraatio taannut vain hyviä naapuruussuhteita, vaan yhteistyö kansalaisten elämänlaadun osalta varmisti Venäjälle ja Ukrainalle merkityksellisen aseman kansainvälisten suhteiden järjestelmässä. Toisin sanoen Putinille ihmisten ("people" kuvastaen joko kansalaisia tai syvempää kulttuuri-identiteettiä kontekstista riippuen) tahto oli korkeiden elinstandardien ohella Ukrainan sijoittuminen kansainvälisesti yhteen Venäjän rinnalle. Kysymys uuden hallituksen ulkopoliittisesta linjasta oli samalla kysymys ihmisten tahdon mukaisen politiikan kohtalosta.

26. lokakuuta Putin (22661) esiintyi Ukrainan kolmen kansallisen televisio-kanavan järjestämässä tilaisuudessa, jossa ukrainan kansalaisilla oli mahdollisuus esittää presidentille kysymyksiä. Ensimmäiseen kysymykseen siitä, miksi juuri vuosi 2004 näyttäytyi käännekohtana Venäjän ja Ukrainan välisen suhteen järjestämisessä, Putin nosti ratkaisevaksi Ukrainan valtion saavuttaman kehityspisteen. Neuvostoliiton jälkeisenä aikana Ukrainalla oli ollut vaikeuksia sijoittaa

itsenäistä valtiotaan syntyneeseen valtatyhjiöön ja se oli hakenut ratkaisua ensin ottamalla etäisyyttä Venäjästä. Nyt Ukraina, kypsyttyään ja omia intressejään tiedostavana, oli ymmärtänyt yhteistyön Venäjän kanssa sittenkin edistävän kansallisten tavoitteiden toteutumista, jolloin myös Venäjän kooperatiivisempi lähestymistapa oli tullut mahdolliseksi.

Venäjän ja Ukrainan uusi suhde perustui Putinin mukaan kummankin valtion suvereniteetin ja kansallisten intressien tunnustamiselle ja kunnioittamiselle, joka toisaalta edellytti Ukrainalta Venäjään kohdistuvan suhtautumistavan muutosta. Osoitan tuonnempana vaalikriisin eskaloituttua sekä käsitellessäni Krimin vuonna 2014 liittämistä Venäjään, että Putinin retoriikassa tasavertaisen kohtelun ”ehto” ovat toistuvasti esiin nouseva teema. Keskeistä Ukrainan kohdalla on se, ettei Ukrainan ja Venäjän ”erityinen suhde” (Putinin toistuvasti käyttämä kuvaus) ollut vuonna 2004 itsestäänselvyys tai asenteista riippumaton. Venäjä vaati Ukrainalta historian unohtamista ja ilman Venäjälle suotuista suhtautumista itsenäisyyteen perustuva suhde olisi mahdoton.

Puhuessaan Venäjän ja entisten Neuvostomaiden välisestä integraatiosta Putin otti varovaisen linjan. Hänen mielestään yhteistyö ja lainsäädännön yhtenäistäminen esimerkiksi talouden ja ihmisten liikkuvuuden kohdalla oli kehityksen kannalta välttämätöntä, mutta yhdentymisen oli tapahduttava luonnollisesti, perustuen ihmisten tahtoon. Putin mielestä Neuvostoliiton aika oli ohitettu eikä Venäjän integraatiointressejä saisi tulkita yrityksenä Neuvostoajan palauttamisesta. Putin käänsikin huomion talouteen, tosin ehdollistaen sen jopa kansallisen turvallisuuden säilymisenä.

“I think that now it would be better to talk about unifying efforts and about integration, above all in the economic sphere. If we are able to do this, then many problems will solve themselves and will not cause the concern that is present today, will not infringe our national feelings, or our dignity, and will ensure the security of our countries.” (22661.)

Venäjän ajaman IVY:n Putin kiisti toimivan Neuvostoliiton korvaajana ja esitti organisaation instituutiona, joka perustuisi nykyhetken mahdollisuuksiin. Tärkein tavoite IVY-maiden kesken oli saavuttaa pääoman, talouden ja palveluiden vapaa liikkuvuus, joka johtaisi myös sosiaalisen hyvinvoinnin kasvuun. Vaikkei Putin sulkenut pois mahdollisuutta integraation syvenemisestä ja sen laajenemisesta poliittiseksi organisaatioksi, hän asetti IVY:n tavoitteeksi kaikkia valtioita tasapuolisesti hyödyttävän talousliittymän. Putin lisäksi korosti talousorganisaation rakentuvan reilouden ja luottamuksen normille, jossa minkään valtion kansantalous ei olisi riippuvainen toisesta. Venäjän ja Ukrainan välisen taloudellisen integraation Putin silti hahmotti välttämättömyyden hengessä, perustuen jo Neuvostoliiton aikana syntyneeseen riippuvuussuhteeseen erityisesti teollisuuden ja maatalouden sektoreilla. Huomioitavaa on riippuvuussuhteen esiintuominen Ukrainan perspektiivistä – Venäjän omia taloudellisia intressejä Putin ei eritellyt tiedusteluista huolimatta. Ennen Ukrainan presidentinvaalien ensimmäistä kierrosta Venäjän Gazprom ja Ukrainan Naftogaz ehdivät solmia sopimuksen kaasun kuljetusinfrastruktuurin kehittämisestä (32026) ja presidentin viralliset sivut jopa nimesivät valtioiden satamien liikennettä ohjaavan keskittimen käyttöön vihkimisen symboliksi Venäjää ja Ukrainaa yhteen punovasta langasta (32142).

Maailmankartalla Putin sijoitti Ukrainan ja Venäjän osaksi Eurooppaa, edustivathan maat sekä kulttuuriltaan, mentaliteetiltaan että elämäntyylyltään selkeästi eurooppalaista. Toisaalta, Putinin mielestä eurooppalainen monimuotoisuus ei toteutuisi ilman Venäjää ja Ukrainaa: slaavilainen kulttuuri oli ollut osaltaan synnyttämässä eurooppalaisuuden kulttuuriperustaa ja valtiot olisi otettava mukaan yhteistyöhön myös talouden ja puolustuksen sektoreilla. Näin maailmanjärjestys rakentuisi moninapaiseksi, Putinin mukaan ainoaksi vaihtoehdoksi. (22661.) Putin näki Venäjän ja Ukrainan kulttuurin ja yhteiskunnan kes-

kenään tasavertaisena suhteessa Eurooppaan ja konstruoi valtioille yhteistä positiota – Venäjä ja Ukraina ikään kuin osallistuvat maailmaan yhdessä rintamassa. Konkreettisesti tämä näkyi Putinin ottaessa osaa näyttävästi Kiovassa Ukrainan natsivallan vapautumisen 60-vuotispäivää juhlistavaan tilaisuuteen, joka Ukrainassa tulkittiin propagandana Janukovitšin kampanjan puolesta (Saradzhyan 2004). Epäilykset olivat saanut alkunsa Ukrainan viranomaisten siirrettyä muistopäivän pidettäväksi alkuperäisestä ajankohdasta kolme päivää eteenpäin, lähemmäksi vaaleja, jolloin Putinin sai kritisoijien mukaan perustellun syyn näyttäytyä Janukovitšin rinnalla vaalien kynnyksellä. Jopa armeijan kaluston siirto kaupungin keskustaan väitettiin tapahtuneen paraatin nimissä ennakoiden vaalien synnyttämiä mahdollisia levottomuuksia.

Vaikka Putin nosti talouden keskeisimmäksi yhteistyön ja kehittämisen kohteeksi, olisi sen merkitys instrumentaalinen: talouden toiminnan edistäminen tähtäsi ensisijaisesti kansalaisten hyvinvoinnin kasvattamiseen, tavallisen ihmisen arjen turvaamiseen. Putinille kansalainen niin Venäjällä kuin Ukrainassa oli prioriteeteista tärkein ja hänen kohdistaessaan puheensa ukrainalaisille, argumentit välittivät vaikutelmaa Putinista populistisena oikeuksien puolustajana. Demokratia ja poliittinen osallistuminen olivat Putinin mielestä ainoita keinoja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja hän kehotti jokaista käyttämään vaalien tarjoamaa mahdollisuutta Ukrainan tulevan suunnan määrittämiseksi. Lain kunnioituksen yhteydessä Putin mainitsi myös Sevastopolin sataman vuokraukseen oikeuttavan sopimuksen, joka oli Ukrainan perustuslain mukainen eikä rikkonut Ukrainan territoriaalista suvereniteettia. (22661.)

5.2 Kiista vaalituloksesta: voittajaksi Venäjä vai länsi?

Ukrainan vaalien toisen kierroksen jälkeen puhjenneiden levottomuuksien ja lopulta vaalituloksen hylkäämiseen johtaneen prosessin aikana Putinin puhei-

den painotus sai talouden ja kansalaisten etujen teeman rinnalle useita demokratiaa ja Venäjän - sekä Ukrainan - kansainvälistä asemaa puolustavia argumentteja. Määritellessään Ukrainaa ja vastatessaan lännen esittämään kritiikkiin, Putin konstruoi samalla Venäjän omaa toimijuutta ja valtion roolia kansainvälisten suhteiden järjestelmässä.

Keskustellessaan Kutsman kanssa joulukuun 2. päivä Putin antoi täyden tukensa istuvan presidentin toimille ja selitti Venäjän kiinnostusta Ukrainan vaalikriisiin etnisistä tekijöistä (kansalaiset) johtuvana: Ukrainan kansalaisista 17 % oli etnisesti venäläisiä, venäjää arkikielenään puhuvien käsittäen vielä suuremman osuuden, joten Putinin huoli kansalaisten tulevaisuutta määrittävästä poliittisesta linjasta oli hänen mukaansa itsestään selvä. (22715). Lehdistötilaisuudessa venäläiselle medialle Putin (22732) hahmotti huoltaan Ukrainan kansan hyvinvoinnista vastakohtien ja kahtiajaon näkemykselle. Hän vertasi mahdollisia uhkaskenaarioita muun muassa itään ja länteen, ykkös- ja kakkosluokan ihmisiin jaettuun Saksaan sanoen, ettei halua tilannetta, jossa ”--second class people get told by well-intentioned gentlemen in pith helmets what political course to follow” (22732). Epäselväksi jäi tarkoittiko Putin ”herrasmiehillä” länttä vai myös länsimielisiä Ukrainan poliitikkoja ja kansalaisia. Putinin mukaan Venäjä, kuten länsikin, voisivat toimia Ukrainan tapauksessa ainoastaan säätelijänä, koska vain kansalaiset voisivat päättää maansa tulevaisuudesta. Ihmisten tahdon ja poliittisen osallistumisen rajoittaminen tai estäminen olisi anteeksiantamatonta ja tämä oli Putinin ehdoton kanta.

Ihmisten tahto ja perustuslain takaama oikeus tahdon ilmaisuun poliittisten kanavien kautta nousivat tärkeään rooliin Putinin perustellessa Venäjän näkyvyyttä vaaliprosessin aikana. Putin peräänkuulutti Ukrainan olevan lainsäädännöltään kehittynyt valtio, eikä sitä pitäisi opettaa, vaan muut valtiot voisivat ottaa oppia Ukrainasta. Putin myös muistutti epäilijöitä, että oppositio Ukrainassa

oli ollut tasapuolisesti mukana vaaliprosessissa ja mukana vahvistamassa keskusvaalilautakunnan Janukovitšin voittajaksi julistamaa päätöstä, pitäen tätä merkinä demokratian toteutumisesta. Vaalivilppi-epäilyksiä esittäneiden EU:n ja OSCE:n edustajiin Putin kohdisti voimakasta kritiikkiä. Hänen mukaansa vaalien validiuden arviointi ennen virallista julkistamista oli epäammattimaista ja Putin vihjasi OSCE:n auttavan länttä poliittisten pyrkimysten saavuttamisessa. Putin oli puolestaan itse ehtinyt onnitella Janukovitšia vaalivoitosta ennen kuin vaalien kaikki äänet oli laskettu - ele, joka kirvoitti voimakkaita kannanottoja lännen suunnalta. Lehdistötiedotteessa Putin kiiruhtikin antamaan päinvastaisen lausunnon: tulosta ei voitaisi hyväksyä ilman virallista vahvistusta ja kehotti muita, selvästi vihjaten lännelle, omaksumaan vastaava lähestymistapa (22705).

Venäjän ja EU:n huippukokouksen lehdistötiedotteessa, päivää myöhemmin Ukrainan keskusvaalilautakunnan vihdoin ratifioitua äänestystulos, Putin linjasi näkemystään kansainvälisten suhteiden pelisäännöistä: "I am convinced that we have no moral right to incite mass disturbances in a major European state" (22707). Moraalittomuus perustui Putinin näkemykseen perustuslaista, jonka koskemattomuus nousisi kaiken yläpuolelle – siis myös Venäjän mandaatin. Putinin mielestä demokratian mukaista ei ollut muokata tai soveltaa lakia tietynlaisen tuloksen aikaansaamiseksi. (22732.) Putin oli tosin samalla valmis tukemaan Janukovitšin vaatimaa presidentin valtaoikeuksia kaventavaa lakireformia hänen pelätessään Juštšenkon mahdollista voittoa.

Putinin virallinen onnentoivotus Janukovitšille kiteytti presidentin sanoman: "The Ukrainian people has made a choice in favor of stability, a strengthening of the state and pursuing democratic and economic transformation" (32224). Putin liitti yhteiskunnallisen tasapainon, demokratian ja taloudellisen kehityksen Janukovitšiin kuvittaen samalla yhteiskuntaa, jonka Ukrainan kansa Putinin mukaan itselleen toivoisi. Putinin retoriikassa vaade lakien noudattamisesta ja kunnioitta-

misesta, suhtautuminen lakeihin instrumenttina laajeni yhteiskunnan koossapitäväksi diskurssiksi, jonka edustajiksi Putin konkretisoi tavallisen ukrainalaisen kansalaisen. Näin rikkomus yksittäistä kansalaista kohtaan oli rikkomus koko yhteiskuntaa kohtaan ja toisinpäin.

Demokraattisen kontekstin ohella Putinin ”ihmisten tahto” oli väline partikulaarisen kansainvälisen imagon luomiseksi Venäjälle. Ennen kaikkea Venäjän säätelijä-roolin puolesta puhui valtion erityinen ymmärrys entisten Neuvostomaiden poliittisista haasteista, joiden juuret juontuivat Neuvostoliiton valta-aikaan. Toisekseen, Putin vaati länneltä reilua ja tasa-arvoista kohtelua: tilanne Ukrainassa ei saisi muodostaa lännelle apuvälinettä kylmän sodan asetelman uusintamiseksi, sillä Venäjä oli jättänyt nuo ajat jo taakseen. (22705.) Putin ei kuitenkaan ollut valmis ottamaan vastuuta konfliktin ratkaisusta ja sanoi sen tuottavan niin Ukrainan tuentarvitsijoille kuin ulkopuolelle virheellisen käsityksen Venäjästä painostajana (22732).

Lehdistötilaisuudessa kolme päivää ennen Ukrainan vaalikriisin päättäneitä kolmatta kierrosta, Putin käytti hyväkseen reaalioliittisia esimerkkejä epälegitimoidakseen lännen ja Yhdysvaltojen sekä legitimoidakseen Venäjän roolin kansainvälisten konfliktien säätelyssä. Putin mainitsi muun muassa vaalit Afganistanissa ja Kosovossa, joissa OSCE:n läsnäolosta oli rikottu vaalilakia sekä Venäjän tarjouksen valvoa vaaleja Tšetšeniassa, jonka länsimaat olivat torjuneet vedoten epävakaisiin olosuhteisiin. Kaksinaismoralismi oli Putinin mielestä realisoitunut myös etnisten vähemmistöjen oikeuksien puolustamisessa: EU oli ajanut albanialaisten poliittisen osallistumisen oikeutta Makedoniassa, mutta Venäjän tehdessä samoin Latviassa, oli valtio tullut lännen kritisoimaksi. Venäjä puolestaan oli kohdellut muita valtioita aina tasavertaisesti ja suvereniteettia kunnioittaen ja eikä ollut ikinä astunut ”Jugoslavian polulle”, lukuisten hajoamissotien kierteeseen. Lännen päivänvaloa sietämättömät toimet eivät Putinin mielestä

kertoneet vain toimijoista itsestään, vaan veivät pohjan Venäjää kohtaan esitetyltä kritiikiltä sekä länsimaiden asemalta, josta arviointi olisi mahdollista. (22757.) Negaation ja uhkakuvien konstruoinnin ohella Putin hyödynsi historiaa – samaa asetta, jota länsi vastakkainasetteluun hakeutumisessaan Putinin mielestä sovelsi.

Ideologisen vastakkainasettelun analyysin esitän kahdesta syystä. Ensimmäkin siksi, että vetoamalla moraaliin ja etikkaan, lakijärjestelmän perustaan ja universaalisti yhteisöille tärkeään arvoon Putin laajensi legitimaation rationaalisesta emotionaaliselle (populistiselle) tasolle – sille, jossa vaikuttaminen kansalaisyhteiskuntaan tapahtuu. Toimiminen esimerkiksi vähemmistökansallisuuksien nimissä aktivoi yksilöiden kansallistuntoa ja herättää yhteisön taisteluun oikeuksiansa puolesta. Koska yksilön oikeudet on taas kirjattu lakiin, johonkin kiistatomaan ja universaaliin, niiden kunnioittamatta jättäminen on kysymys etiikasta – ei poliittisista pyrkimyksistä. Lakien korostaminen toi retoriikkaan myös kansainvälisen lain voiman taakseen ja Putinin kohdalla helpotti Venäjän toimien vilpittömyyden sekä laillisuuden vannottamista. Samalla Venäjästä ja sen tukemista valtioista tuli kaksinaismoralismin uhreja.

Toisekseen, vastakkainasettelun ja sitä kautta tuotetun uhan diskurssi tulee esiin Putinin tasapainottelussa lännen kritiikin ja toisaalta taloudellisen avoimuuden säilyttämisen välillä. Putinin suhtautuminen talouden standardien harmonisointiin, taloudelliseen integraatioon EU:n kanssa sekä mielipiteet Ukrainan liittymisestä Euroopan Unionin jäseneksi säilyivät myönteisenä koko Ukrainan vaaliprosessin ajan. Naton suhteen Putin piti kielteisen linjan, mutta Ukrainan mahdollisen EU-jäsenyyden osalta ongelmaa ei ollut. Putin ei myöskään nähnyt yhteisten talousalueiden rakentamista Venäjän ja EU:n tai Venäjän ja Ukrainan välille toisiaan haastavina, vaan sen sijaan uskoi Venäjän vain hyötyvän taloudellisesti Ukrainan liittyessä EU:n. (kts. esim. 22742; 22757.)

Vuonna 2013, kun Ukrainan EU-jäsenyys otti konkreettisia askelia assosiaatiosopimus-neuvotteluiden muodossa, Euroopan Unionin ja Venäjän vapaa-kauppa-alueiden yhdentymisestä tuli Putinille uhka – jopa niin suuri, että sen nojalla Venäjä onnistui siirtämään sopimuksen allekirjoitusta Ukrainan taholta yli puolella vuodella eteenpäin. Kesäkuussa 2014 sopimuksen allekirjoittanut Ukraina ei ollut enää sama: tuona aikana Ukraina koki jopa Oranssia vallankumousta voimakkaamman kansalaisyhteiskunnan heräämisen sekä sisällissotaan asti laajentuneet väkivaltaiset levottomuudet menettäen lopulta osan territoriossaan Venäjälle. Vaikka maaliskuussa 2014 Krimin kansanäänestyksessä Venäjään liittymisestä kukaan ei puhunut enää EU:n assosiaatiosopimuksesta, sen käynnistämä prosessi synnytti pelon uudesta kylmästä sodasta.

5.3 Euromaidan käynnistyminen

Janukovitš torjui EU:n tarjoaman assosiaatiosopimuksen marraskuun 21. päivä Ukrainan ja EU:n välisessä huippukokouksessa vedoten sopimusehtojen epäedullisuuteen Ukrainan kansantalouden ja viennin kannalta (Grytsenko 2013). Samalla länsimaiden ja opposition edustajien syytökset Venäjän osuudesta Janukovitšin yhtäkkiseen kurssimuutokseen yltyivät ja pakottivat Venäjän presidentin osaltaan kommentoimaan Janukovitšin toimia. Putinin voimakkaat argumentit niin Venäjän kuin Ukrainankin perspektiivistä muodostivat ensin vastineen länsimaiden näkemykselle, mutta tapahtumien edetessä Ukrainassa muutuivat Venäjän maailmanjärjestystä, politiikkaa ja kulttuuri-identiteettiä välittäviksi teeseiksi.

Marraskuun ja tammikuun aikana Putinin korostui ennen kaikkea yritys de-politoida kysymys Ukrainan taloudellisen yhdentymisen suunnasta: "This is not a political issue. It is a pragmatic matter, an economic issue" (19677). Ongelma Ukrainan ja EU:n välisestä vapaakauppa-alueesta syntyisi eturistiriidasta Venäjän ja Ukrainan vastaavan kohdatessa, jolloin länsimaiset tuotteet pääsisivät

nauttimaan Venäjän ja Ukrainan toistensa tuotteille määrittelemistä erityiseduista. Koska monet länsimaiden vientituotteista, muun muassa maatalouden sektorilta, olivat Venäjän omiin verrattuna kilpailukykyisempiä, talousalueiden sekoittuminen johtaisi suuriin taloudellisiin menetyksiin. Pelissä olivat Putinin mukaan näin Venäjän taloudelliset intressit, ei kysymys EU:n tai Ukrainan välistä lähentymisestä tai Ukrainan vientituotteiden syrjinnästä. (Kts. esim 19677; 19701.) Putin vakuutti Venäjän haluavan jatkaa yhteistyön kehittämistä EU:n kanssa talouden osalta kuten tähänkin saakka, mutta kehotti EU:ta luopumaan kyseenalaisista syytöksistä kysymällä ”Should we suppress entire sectors of our economy to please them?” (19701). Tällä Putin voimisti kritiikkiään koskien EU:n ja lännen yritystä politisoida tilanne vihjaamalla Venäjän harjoittamasta poliittisesta valtapelistä Ukrainan suhteen.

17. päivä joulukuuta tapaamisessa presidentti Janukovitšin kanssa (19849) Putin nimesi Ukrainan Venäjän strategiseksi kumppaniksi ja liittolaiseksi. Maiden välinen kauppa oli kuitenkin kääntynyt vuodesta 2012 lähtien prosentuaaliseen laskusuhdanteeseen, joka tarkoitti molempien presidenttien mielestä tarvetta maiden välisen suhteen tiivistämisestä. Taloudellisesti Putinin äkillinen tarve valtioiden välisen kaupan tukemisesta selittyisi negatiivisilla kasvuluvuilla, mutta näyttäytyy mielestäni poliittisena siirtona asettamalla se ajalliseen kontekstiinsa: aivan kuten ennen vuoden 2004 Ukrainan presidentinvaaleja, samoin nyt vuoden 2013 lopulla Venäjä kiirehti solmimaan taloudellisesti valtioita sitovia sopimuksia ja alustamaan olosuhteita tulevalle integraatiolle.

Konkreettinen askel talouden osalta tapahtuikin Venäjän ja Ukrainan välisen komission (Inter-State Comission) jälkeen, jolloin Putin ilmoitti (19854) Venäjän Ukrainalle myöntämästä lähes 15 biljoonaa dollarin lainasta sekä Gazpromin taipumisesta kaasunhinnan alentamiseen. Moskovassa pitämässään lehdistötiedotteessa Putinin (19859) sopimusta koskevat perustelut voi jakaa kahteen

keskeiseen linjaan. Ensimmäinen oli jo edellä mainittu mahdollisen assosiaatiosopimuksen välillinen negatiivinen vaikutus Venäjän talouteen.

--We have a free trade zone with Ukraine, and we will not be able to leave those doors wide open in the present situation if Ukraine opens its doors wide to the European Union. We will have no choice but to close our doors. (19859.)

Taloudelliseen protektionismiin nojaaminen, tosin verrattain symbolisella lausahduksella, perustui siis taloudellisiin olosuhteiseen ja vapaakauppa-alueeseen kytköksissä olevaan eturistiriitaan. Putinin selityksen jatko käänsi kuitenkin huomion Ukrainan perspektiiviin. Ukraina tuotti 7 biljoonaa dollaria Venäjän koneellisuuden viennillä ja koska vastaava luku Euroopan kohdalla oli vain 2 biljoonaa dollaria, Putinin mielestä oli selvää, että assosiaatiosopimus tulisi romahduttamaan Ukrainan ulkomaanviennin keskeisen tulolähteen. Ukraina jäisi tilanteeseen, jossa sen olisi keskityttävä kasvattamaan nykyistä 5 biljardin dollarin arvoista maataloustuotteiden vientiosuutta Eurooppaan, mutta EU:n tiukat tullimaksut ja vientirajoitukset tekisivät Ukrainasta Putinin mielestä - tai sopimusten mukaan, kuten hän korosti - Euroopan maatalouden ulokkeen. (19859.)

Väliaikaisesti päivitettyyn kaasusopimukseen ja Gazpromin kolmannen kerran kaasusiirtoon lupaamaan lisämaksuaikaan olivat taas syynä Ukrainan maksuvaikkeudet. Putin kiisti, että Venäjän tammikuulle 2015 etukäteen maksettu transitiovuokra tai pidennys maksuaikaan olisivat merkki Ukrainan talouden subventiosta, vaan hän esitti provosoivan kysymyksen: "So why should we finish off our main partner?" (19859). Taloudellinen tuki edusti Putinille hyvien naapurussuhteiden säilyttämistä, Venäjän halua auttaa talouskriisin riepottelemaa Ukrainaa. Putinin toistuvat maininnat assosiaatiosopimukseen liittyvästä uhasta ei realisoitunut Putinin puheessa faktoina tai lukuina, vaan kääntyi Ukrainan oman vientirakenteen ja sen heikkouksien käsittelyyn. Putinin argumen-

taatio sekä puheen keskittyminen taloudellisiin seikkoihin olivat linjassa Janukovitšin esittämän selityksen kanssa. Taloudelliset seikat konkretisoivat Ukrainan taloudellista riippuvuutta Venäjän kauppakumppanuudesta, mutta samalla vauputtivat Putinin tarpeesta kamppailla Ukraina retorisesti Venäjän valtapiiriin – riippuvuus oli tehnyt jo valinnan Ukrainan puolesta, Ukraina tarvitsi Venäjää.

Joulukuun 2013 pitämässään vuosittaisessa puheessa Federaation johdolle (19825) Putin linjasi näkemystään kulttuurin ja kansallishengen merkityksestä. Vaikka Putin puhui venäläisestä yhteiskunnasta, puheen ajankohdan ymmärtäminen tuo puheen sisällölle mielestäni erityisen merkityksen. Vuodelle 2014 julistetun ”venäläisen kulttuurin vuoden” Putin näki valaistumisen vuotena, jonka aikana pääpaino olisi kulttuurisissa juurissa, patriotismissa ja etnisyydessä. Hän antoi venäläiselle kulttuurille, kielelle ja historialle yhdistäjän roolin: venäläisyys kykenisi tuomaan yhteen etnisesti erilaiset kulttuurit, mutta opetuksen tulisi tukea venäläisyyden vakiinnuttamista etnisyyden perusrakenteeksi. Eri kulttuurien kohtaaminen aiheutti Putinin mukaan nykyajan yhteiskunnassa sen kehitystä hidastavia jännitteitä ja konflikteja, joiden ylittämässä ratkaisun avain oli etnisten ryhmittymien tasavertaisessa kohtelussa. Yksittäisellä etnisellä kansalla tai eri uskontojen edustajilla ei silti presidentin mielestä ollut oikeutta vaatia erityiskohtelua. (19787.) Putinin multikansallinen tasapainottelu muistutti jo Neuvostoliitossa vallinnutta ajatusta venäläisen kansallisuuden toimimisesta peilinä muille Neuvostokansoille: jokainen etninen ryhmä on keskenään samanarvoinen, mutta tasavertaisuus on venäläisyyden määrittämää.

Kulttuurin ja perinteiden airuena toimimisen lisäksi Putin liitti Venäjään jo Oranssin vallankumouksen aikana määrittelemänsä roolin valtiosta kansainvälisten levottomuuksien säätelijänä. Hänen mukaansa individualismi ja modernit suuntaukset olivat johdattaneet useat valtiot sisäisiin vaikeuksiin, sillä enemmistö kansasta edusti ja halusi perinteitä. ”-- the values of traditional families, real human life, including religious life, not just material existence but also spirituality, the

values of humanism and global diversity” (19825). Konservatiiviset arvot muodostivat sen sijaan sivilisaation henkisen ja moraalisen perustan sekä takasivat yhteiskunnan stabiiliuden (Vrt. slavofiilien ajattelun ydin). Ylhäältäpäin pakotetun ja kulttuuriin sopimattoman kehityksen kohdalla Putin juurrutti puheensa jälleen reaali politiikkaan, viitaten muun muassa Venäjän konservatiivisten arvojen ja kansainvälisen lain perustalle tehtyyn päätökseen pidättyä länsimaiden kannattamasta militarisesta interventtiosta Syyriassa. Hän kieltäytyi nimeämästä Venäjää globaalia hegemoniaa tavoittelevaksi supervallaksi, vaan valtioiden ja ihmisten itsenäisyyttä kunnioittavaksi johtajaksi, mikä oli ”-- absolutely objective and understandable for a state like Russia, with its great history and culture, with many centuries of experience --”(19825). Putinin mukaan Venäjällä ei ollut aikomusta sotkeutua Ukrainan sisäpolitiikkaan (huomioi, kaksi kuukautta ennen Krimin irrottamista osaksi Venäjän territoriota), ja oletti jokaisen tahon toimivan vastaavalla tavalla. Hän kuitenkin huomautti, miten Venäjällä oli suhteessa muihin Euroopan maihin erityistietämystä marraskuussa puhjenneiden protestien tapahtumista, jotka länsimainen media oli sivuuttanut. (20113.)

Kuten 1800-luvun slavofiilien näkemyksissä tai Stalinin kansallisbolševismissä Venäjä oli historiansa takia luonnollinen valinta muiden kulttuurien johtajaksi, messias, jolla oli ainutlaatuinen ymmärrys sivistyksestä. Modernisaation mukaansa tempaamat valtiot rinnastuivat puheessa lähes slavofiilien tai Stalinin uhaksi määrittelemiin kosmopolitanisteihin, joiden edustama yhteiskunta oli joutunut porvarikulttuurin myötä sisäiseen hajaannukseen. Palaamalla juurilleen ihmiset kykenisivät löytämään ihmisyyden ja moraalin perustan ja tässä Venäjä olisi valmis antamaan kansainvälisen tukensa. Venäjän ”historiallisen vastuun” korostaminen kietoutuen Venäjän valtion kulttuurisiin tekijöihin (messianismiin) auttoi Putinia vahvistamaan haluamaansa kansainvälistä imagoa, mutta muodosti Ukrainaan kohdistuvien poliittisten päätösten legitimoinnin kannalta olennaisen elementin: Putin rakensi Venäjän erityisyyden kautta Ukrai-

nan tapahtumille kehikon, johon hän Ukrainaan kohdistuvat toimet sijoitti. Toisin sanoen, kun Ukrainasta tuli messiaan missio, poliittisten siirtojen legitimointi oli mahdollista Venäjän ”historiallinen vastuun” nimessä.

Venäjän ja Ukrainan välistä suhdetta koskeva retoriikka laajeni kulttuuria ja suurvalta -konstruktiota edustaviin diskursseihin uhkien hahmottamisen avulla. Vaikkei Putin (20113) Euroopan maiden tavoin kannattanut väkivaltaa protestoijien rauhoittamiseksi, hän kehotti oppositiota arvioimaan omaa toimintaansa ja sen kypsyyttä. Hän kyseenalaisti Maidanin mielenosoittajien syytökset eurooppalaisen unelman riistämisestä ja sanoi, että assosiaatiosopimuksen torjuivat nimenomaan kansan valitsevat poliitikot ja itsenäinen Ukrainan valtio, ei Venäjä. (19859.) Putin ihmetteli, miksi oppositio halusi viedä maata kohti taloudellisesti epäedullista tilannetta, mutta sittemmin syytti opposition mielenosoittajia jopa äärinationalismista ja antisemitistisistä sloganeista (20113). Esittämällä oppositio uhkana Ukrainan kansalaisyhteiskunnalle ja sijoittamalla Juštšenko kannattajineen uhrin asemaan, euromaidanistit profiloituivat vaatimuksineen kansallissosialisteiksi. Peilaamalla vertausta Neuvostoliiton aikaiseen patriotismiin, esimerkin propagandahakuisuus näyttää selvältä: se yhdisti Eurooppaan nojaavan Länsi-Ukrainan antisemitismiin ja äärioikeistoon (aivan kuten Oranssin vallankumouksen aikana), perustui käsitykseen Ukrainan kahtiajakautuneisuudesta, toi esille väitetyn venäläisten ala-arvoisemman aseman suhteessa ukrainalaisiin sekä hyväksikäytti populaarisia ja kansallisidenttisiä diskursseja, kuten ”meidän koti”.

Venäjän yhteistyöhalun riippumattomuutta Ukrainan länsi- tai Venäjä-orientoituneesta hallituksesta Putin vahvisti vakuuttamalla, että laina sekä uusittu kaasusopimus ovat tuki Ukrainan kansalle, ei hallinnolle. Putin siteerasi venäläistä sanontaa ”-- when the nobles fight, the servants suffer.” (20113) viitaten suurimman taakan lankeavan aina kansalaisten harteille. Median kritiikkiin Putinin ja Janukovitšin välisestä sopimuksesta Putin vastasi asettamalla

taloudelliset perusteet identiteettipoliittiseen valoon: ”And if we really say that it is a fraternal nation and a fraternal country, then we should act the way close family members do and support the Ukrainian people in this difficult situation.” (19859). Lauseella Putin laajensi kauppaystävyyden perhesiteiksi, taloudellisen tuen isälliseksi huolenpidoksi, joka ei kohdistunut Ukrainan hallintoon, vaan sen kansalaisiin – tavallisiin ihmisiin. Tässä kohtaa kansan maininta vaikutti tapahtuvan yrityksessä saada Venäjän näyttämään hätään rientävältä sukulaiselta, jonka apu oli pyyteetöntä.

Ukrainan hahmottaminen itsenäisenä ja tasavertaisena auttoi Putinia etäännyttämään Venäjän roolia tapahtumien kulusta, toisaalta sukulaisen kaltainen kumppanuus sijoitti Ukrainan Venäjän kannalta suotuisaan positioon. Venäjän ja EU:n huippukokouksen lehdistötilaisuudessa (20113) Putin tasapainotteli Ukrainan EU-yhdentymistä koskevien näkemysten välillä. Keskeistä vastauksessa oli näkökulman vaihdos: tapaamisessa Ukrainan välillä Putin käänsi keskustelun Ukrainan taloudelliseen riippuvuuteen Venäjästä, kun taas neuvotteluissa EU:n ja Venäjän välillä Putin asetti panokseksi Venäjän oman talouden. Kun Putinin argumentointia vertaa Oranssin vallankumouksen aikaiseen talouskeskusteluun Venäjän taholta, nousee esiin selkeä ero: vuonna 2013 Putin ei hahmottanut talousrajoitusten harmonisointia enää kaikkia osapuolia hyödyttävänä ratkaisuna, vaan nyt integraatio asettui negatiivisten seurausten valoon – huolimatta siitä, että Venäjä oli ehtinyt vuonna 2012 liittyä Maailman Kauppajärjestö WTO:n jäseneksi ja osaltaan vauhdittanut standardien harmonisointia. Myös talouden teemassa Venäjä-Ukraina suhteen kuvaaminen sisälsi historiallisen erityisyyden elementin, mutta ennen kaikkea uhkakuvien käytön argumenttien voimistajana: Venäjän ja Ukrainan 'me' oli EU:n eli 'muun' uhkaama. Toki historiaan ja kulttuuriin vetoaminen alleviivasi valtioiden merkitystä toisilleen, mutta uhkien olemassaolo legitimoiti tahtotilan tuon erityisyyden pelastamisesta.

29.1, Janukovitšin erottua pääministerin virastaan päivää aikaisemmin, Putin antoi toimintaohjeet koskien Venäjän ja Ukrainan välistä yhteistyötä. Tieto Ukrainan yhä maksamattomista kaasusiirtomaksuista pakottivat Venäjän uudelleenarvioimaan toimiaan ja jäädyttämään Ukrainalle myönnettyjen sopimusehtojen täytäntöönpanon. Putin kuitenkin korosti, että yhteistyö tulisi jatkumaan keskeytymättömänä muun muassa sotainfrastruktuurin ja ydinvoiman osalta. (20122.) Jos Venäjä-EU huippukokouksen lehdistötiedotteessa kysymys opposition vaikutuksesta Venäjän ratkaisuihin näyttäytyi poliittisen painostuksen hengessä, nyt päätös oli helposti perusteltavissa taloudellisilla syillä eli Ukrainan puolelta tapahtuneella sopimuksen ehtojen sivuuttamisella.

Yhteistyön jatkamista armeijan infrastruktuurin suhteen merkityksellisellä koneteollisuuden alalla voisi kyseenalaistaa kysymällä, miksei taloudellinen huoli johtanut muutoksiin militäärisektorin osalta. Venäjän riippuvuus Ukrainasta militääri- ja aseeteollisuuden osalta on ollut merkittävä: noin 80 % Venäjän ydinkärkien ohjuksista on tuotettu Ukrainassa, samoin suuri osa sotalaivojen ja -helikoptereiden turbiineista sekä moottoreista. Keskeisimmät tuotantolaitokset, kuten Motor Sichin tehdas Zaporizhiassa ja Južmašin tehdas Dnepropet-rovskissa sijoittuvat Ukrainan Itä- ja Etelä-osiin. (Flightglobal 2014; Cienski 2014; Choursina&Gomez 2014; Birnbaum 2014.)

The Washington Postin artikkelin (Birnbaum 2014) mukaan valtiojohtoinen Motor Sich työllistää yli 27 000 ihmistä, tehtaalla on oma puolueensa ja alueellaan jopa sairaala, kaupungin pääkadun kantaessa Leninin nimeä. Alueella asuvien ja tehtaan työllistämien ihmisten pelko tuotannon supistamisesta johtuvista irtisanomisista on purkautunut toisaalta sekavina, toisaalta patrioottisina puheina, kuten artikkelissa haastatellun Motor Sichin kanssa yhteistyötä tekevän koulun opettajan toteamuksesta käy ilmi: "Kukaan ei olisi ikinä uskonut tätä. Me olemme veljiä".

Paikallistasolla Putinin linjauksella oli siis myös kansalaisyhteiskunnallinen merkitys. Vaikka Motor Sichin alue ja sen ihmisten tunnetila ovat vain yksittäinen esimerkki, ilmentää se sitä, miten paikallinen teollisuus kehittyessään Neuvostoliiton aikana sulki sisäänsä samalla kulttuurisia ja kansallisidentiteettisiä elementtejä. Venäjän ja Ukrainan välisen kauppakumppanuuden keskeisten osa-alueiden ja niihin liittyvien päätösten näkyminen kansallistietoisuuden aktivoitumisena edellyttää ulkopoliitiikan analyysiltä kulttuuriaspektin mukaan ottamista, mutta mielestäni antaa Putinille nimenomaan diskursiivisen asean, propagandainstrumentin: lausunto yhteistyön jatkamisesta Ukrainan sotateollisuuden sektorilla on samalla julkilausuma Neuvostoperinteen hallitseman Itä-Ukrainan ja sen ihmisten tukemisesta.

5.4 Poliittisesta konfliktista muutoksiin maailmankartalla

Helmikuussa tilanne Ukrainassa kärjistyi jo kohti kriisiä väkivaltaisten yhteenottojen ja presidentti Janukovitšin vallasta syrjäyttämisen jälkeen. Venäjän osalta kuukausi merkitsi selkeää muutosta tarkkailijasta ja kommentoijasta tapahtumien osapuoleksi. Venäjä Putinin johdolla muun muassa nimitti Janukovitšin pyynnöstä rauhanneuvotteluihin oman edustajan ja koordinoi yhteistyötä G8-maiden kanssa säilyttääkseen yhteyden Ukrainan hallintoon. Putinille Venäjän ja Ukrainan taloudellinen side oli riippumaton poliittisesta ilmapiiristä ja edes kriisin kärjistyminen aseelliseksi konfrontaatioksi Venäjän ja Ukrainan välille ei vaikuttanut valtioiden väliseen talousyhteistyöhön. Ukrainan heikentynyt taloudellinen tilanne synnytti kuitenkin huolen kansalaisten hyvinvoinnista Krimillä, jonka vuoksi Venäjän Ukrainan rajalla sijaitsevat alueet olivat laatineet ehdotuksen keskinäisestä yhteistyöstä ja talousavusta Krimin parlamentin kanssa. (kts. esim. 20295, 20347).

Helmikuussa Venäjän ja Ukrainan sekä Krimin väliselle yhteydelle luotiin laillinen sidos. Krimin alueen johtajat olivat esittäneet Venäjälle pyynnön humanitaarisesta avusta samaan aikaan, kun mediassa kuvat pro-Venäjä -mielisten joukkojen näyttäytymisestä Krimin pääkaupungissa ja lentokentän ulkopuolella levisivät. Vain muutamia viikkoja ennen kansanäänestystä Krimillä, Venäjän duuma teki ehdotuksen kahdesta uudesta lakimuutoksesta, joista toinen helpottaisi ulkopuoliselle valtiolle kuuluvan alueen liittämistä osaksi Venäjän Federaatiota sekä toinen nopeuttaisi ukrainan kansalaisten hyväksymistä Venäjän valtion asukkaaksi (BBC News 2014). Krimin parlamentin uudeksi pääministeriksi nousseen Venäjän yhtenäisyys -liikkeen johtaja Sergei Aksinov taas välitti puheissaan Putinin retoriikan mukaista sanomaa: Krimin parlamentti tunnisti Janukovitšin lailliseksi Ukrainan presidentiksi, jonka päätöksen varassa Krimin taloudellisen avun vastaanottaminen oli. (Dolgov 2014.) Janukovitšin ollen samaan aikaan paossa Etelä-Venäjällä, todellisen päätösvallan voisi kärjistetysti todeta siirtyneen jo helmikuussa Putinille, jonka demokratiaan ja lain valtaan nojautuvia teesien torvena toimi nyt myös Krimin parlamentti.

Maaliskuun ensimmäinen päivä Putin luovutti Federaation hallinnolle Janukovitšin laatiman kirjallisen pyynnön, jossa hän pyysi Putinia palauttamaan järjestyksen Ukrainassa Venäjän armeijan voimin. YK:n turvallisuusneuvoston kokouksessa 4.päivä Venäjän pysyvä edustaja YK:lle Vitali Tsurkin luki vetoamuksesta kohdan, joka toi Putinin retoriikan ytimen tiivistetyksi esiin: *“--a request to use the armed forces of the Russian Federation for the restoration of the rule of law, peace, law and order, stability and for the protection of the population of Ukraine”* (TASS 2014). Omassa vastineessaan Putin nosti keskeiseksi Venäjän kansalaisten ja Krimillä olevan armeijan kohtaaman uhan. Mandaatin nojalla Venäjän rooli muodostui humanitaarisen tehtävän perustalle: Venäjän tuli palauttaa Ukrainassa rauha ja järjestys, lain voima sekä suojella Ukrainan kansalaisia. (20353.)

Lehdistötilaisuudessa muutamaa päivää myöhemmin (20366) Putin nimesi 28. helmikuuta Krimin pääkaupungissa ja Belbekin ilmatukikohdassa ryhmittyneen sekä Ukrainan kansallista armeijaa vastustanut joukon ”itsepuolustusjoukoiksi” (kts. esim. AlJazeera 2014; Walker 2014; 20366). Putinin mielestä tärkeintä oli vakuuttaa Itä-Ukrainan kansalaiset siitä, että he ovat turvassa ja että ”--they will be able to take part in the general political process of stabilising the country.” (20366). Hän muistutti Venäjän pitäneen Ukrainaa aina sekä tasavertaisena naapurina että veljestasavaltana, mutta ihmisten oikeuksien kontekstissa jakoi Ukrainan kansan kahtia: laittomuuksia harjoittaviin Juštšenkon kannattajiin ja Janukovitšia puolustaneisiin uhreihin. Toisin kuin Oranssin vallankumouksen aikana, nyt Putinin ”ihmiset”, joiden intressejä tuli lakien noudattamisen avulla suojella, muodostuivat koko Ukrainan kansalaisten sijaan Itä-Ukrainalaisista, etnisesti venäläisistä tai ukrainalaisista, jotka puhuivat venäjää. Putin viestii ihmisille Itä-Ukrainassa, että takeet hyvinvoinnista vaativat poliittista osallistumista ja demokratian kriteerit täyttävä kansanäänestys oli kuin vastaus venäläisvähemmistön – ja Putinin – toiveisiin.

Kriisin tiivistyessä yksilöiden hengen turvaaminen vaihtuikin kysymykseen kykenevätkö kansalaiset ilmaisemaan tahtonsa tai kärjistäen, voivatko asukkaat Krimillä päättää liittymisestä Venäjään. Toki prosessien eroaminen toisistaan tapahtumien osalta selittää retorista muutosta, mutta uhkien ja ratkaisun esittäminen kulttuuriarvojen kontekstissa mahdollisti Putinin sijoittaa Ukraina ja Krim aiemmin konstruoimaansa messianismin kehikkoon. Vähemmistöryhmän lain takaamiin oikeuksiin kohdistuva opposition repressio oli osoitus Länsi-Ukrainan perinteisten arvojen menettämisestä. Ihmisten poliittinen herääminen ja tahto kohtalonsa ottamisesta omiin käsiin olivat taas esimerkki kansalaisten kokemasta epätasa-arvosta ja, messianistisessa ajattelussa, kaipuusta Venäjän edustamaan yhteiskuntaan.

Putinin länsimaiden kanssa käydyissä keskusteluissa oli korostunut osapuolten jaettu ymmärrys Ukrainan tilanteen vakavuudesta ja sen tarvitsemasta tuesta, mutta Putinin mielipide oli selvä: lännen oli luovuttava Janukovitšiin kohdistuvista syytöksistä sekä avoimesti tunnustettava oppositiovoimien vastuu laittomien ja äärimmäisten terroristitekojen järjestämisestä. Putin arvosteli länttä kovin sanoin:

"And this is not the first time our Western partners are doing this in Ukraine. I sometimes get the feeling that somewhere across that huge puddle, in America, people sit in a lab and conduct experiments, as if with rats, without actually understanding the consequences of what they are doing. Why did they need to do this?" (20366.)

Putin ei esittänyt lännen interventiota vain harkitsemattomana sekaantumisenä, vaan jopa amerikkalaisten toteuttamana empiirisenä "laboratoriokokeena", jossa rottien tilalla olivat Ukrainan kansakunta. Erityisen mielenkiintoisen viittauksesta tekee vuoden 2004 tapahtumien sivuaminen samassa yhteydessä: Putin nosti esiin Oranssin vallankumouksen vaiheet, poliittisen elämän farssiksi muuttaneen presidentinvaalien kolmannen äänestyskierron, jolle ei ollut perustuslain mukaan todellista tarvetta. Maidanin protestit, sekä aiemmin että nyt, tapahtuivat vailla legitiimiä syytä, mikä Putinin mielestä vahvisti opposition ja lännen toimineen pelkästä vallanjanosta.

Mitä selkeämmin Venäjältä muotoutui tapahtumien osapuoli, sitä yhtenäisemmäksi Putinin puheen sanoma tiivistyi. Geopolitiikan käsittein kyse oli olosuhteiden luomisesta retorisesti tuotetulle visiolle: yhdistämällä puheen Ukrainan yhteiskunnallisesta tilasta, opposition toimista sekä Venäjän roolista lain ja demokratian kunnioittamisen kontekstissa, Putin konstruoi Venäjän suhdetta Ukrainaan humanitaarisen arvon ja sitä kautta messianismin pohjalle. Ihmisten puolesta toimiminen ja lopulta laillinen mandaatti saivat taas Venäjän osallistumisen näyttämään oikeutetulta ja tukivat diplomaatin roolia, jota Putin sekä Ukrainalle että länsimaille tarjosi. Geopoliittisen kamppailun osalta Venäjän muutos sivustaseuraajasta toimijaksi merkitsi ennen kaikkea hakeutumista dialogiin,

josta Putin pyrki määrittelemään Venäjän etujen suhteen suotuisan tilannemääritelmän.

Putinin ja ulkoministeri Lavrovin tapaamisen (20458) voi nähdä konkreettisena esimerkkinä geopolittisesta kamppailusta, joka yhdisti Putinin kausille olennaisen elementin – Venäjän huolen kansainvälisestä imagostaan. Konsultaatiossa ulkoministeri Lavrov kertoi länsimaiden ehdottaneen Venäjälle suoraa keskusteluyhteyttä ja yhteistä toimintamallia Yhdysvaltojen kanssa. Yhdysvaltojen ulkoministeri John Kerry oli antanut dokumentin hyväksyttäväksi Lavroville, joka oli torjunut sen koettuaan linjan konstruoivan virheellistä näkökulmaa Venäjän osuudesta Ukrainan tilanteeseen. Hyväksyessään dokumentin Venäjä olisi Lavrovin mukaan hyväksynyt kriisin nimeämisen Venäjän ja Ukrainan väliseksi konfliktiksi ja pitäisi kriisin käännteitä saavutettuina päämäärinä prosessissa, jonka ”coup d’etat” olisi käynnistänyt. Siksi Lavrov oli yhdessä turvallisuusneuvoston jäsenien kanssa laatinut vastaehdotuksen, jonka mukaan tilanne Ukrainassa saataisiin palautettua sekä kansainvälisen lain mukaiseksi että jokaisen Ukrainan kansalaisen intressit huomioon ottavaksi.

Jos aikaisemmin Putin toteutti messianismin logiikkaa Ukrainan osalta, niin nyt lännestä tuli vastaavan retorisen uudelleenkonstruoinnin kohde. Putin analysoi lännen ja erityisesti Yhdysvaltojen ulkopolitiikkaa oman partikulaarisen geopolitiikan ajamisena, 'me ja muut' - strategian toteuttamisena: ”Then, using the principle ”You’re either with us or against us” they draw the whole world in. And those who do not join get ‘beaten’ until they do.” (20366). Nimeämällä lännen ja Yhdysvaltojen ulkopolitiikan itsekkääksi etujen tavoitteluksi ja käyttämällä historiasta nostettuja esimerkkejä, Putin loi vaikutelman lännestä yhteiskuntien rauhaa ja tasapainoa uhkaavana tekijänä. Heijastamalla konstruktion Venäjään itseensä, valtio nousi lännestä eroavan historiansa takia esiin luonnollisena ja ensisijaisena ratkaisuna Ukrainan yhteiskunnallisen rauhan palauttamiseksi. Humanitaaristen ja moraalisten arvojen puolesta puhuminen asettautui sekin hyvin logiikkaan,

kun lännen perinteitä ja lakeja uhkaava maailmankuva tarjosi argumentin perustulain kaikki voipaisuudesta. Vaikka kysymys kansainvälisestä imagosta on muodostanut Putinin kausille yhden keskeisen elementin, Euromaidanin kohdalla partikulaarisen kuvan tuottaminen muuttui geopoliittisen kamppailun voittamisen avaimeksi ja intervention legitimaation hakemiseksi niin länneltä kuin Ukrainalta.

Krimin lopulta liityttyä Venäjän Federaatioon 18.päivä maaliskuuta, Putin piti pitkän puheen (20603) Venäjän hallinnolle, alueiden johtajille sekä Krimin ja Sevastopolin asukkaille. Putin aloitti puheen sanoen paikalla olleiden kokoontuneen yhteen Venäjälle elintärkeän, historiallisesti merkittävän tapahtuman vuoksi ja kertasi Krimillä suoritetun kansanäänestyksen tulosta: yli 96 % oli kannattanut Venäjään liittymistä ja äänensä olivat antaneet yli 82 % äänioikeutetuista. Venäjällä pidetyssä äänestyksessä 92 % oli puolestaan puoltanut Krimin liittämistä Venäjään, 83 % ollen valmis jopa uhmaamaan asian vuoksi valtion hyvät suhteet muihin maihin. Putin vertasi Krimiä etniseltä monimuotoisuudeltaan Venäjään, missä eri ryhmät olivat onnistuneet säilyttämään oman kulttuuri-identiteettinsä ja kielen. Krimin 2.2 miljoonasta asukkaasta lähes 70 % prosenttia oli venäläisiä ja ukrainalaisista 350 000 käyttää jokapäiväisenä kielenään venäjää.

Putin sanoi, että päätöstä ymmärtääkseen oli tärkeää tuntea historia, sillä "Everything in Crimea speaks of our shared history and pride." (20603). Putin aloitti Kiovan Venäjän hallitsija prinssi Vladimirista, jonka ortodoksinen kaste muinaisella Khersonesen alueella valoi ortodoksisen uskonnon Venäjää, Ukrainaa ja Valko-Venäjää yhdistävän kulttuurin, sivilisaation ja ihmisyyden arvojen perustaksi. Sevastopolin kaupunki oli taas Mustan meren laivaston syntypaikka ja Krimiin Putin liitti Venäjän armeijan kunnian ja urheuden perinteen, sanoen sen edustavan entisine kaupunkeineen venäläisillä tärkeitä taisteluita. Krimin vertaaminen historiallisiin voittoihin muistutti etenkin Neuvostoliiton aikana poliittisen johdon tapaa voimistaa kansallishenkeä, liittämällä ajatuksen valtion

mahdista konkreettisiin paikkoihin ja symboleihin (vrt. jo aiemmin käsitellyn Kulikovon taistelun käyttö nationalismin välineenä Brežnevin kaudella). Ennen kaikkea Putin sijoitti Krimin venäläisyyden ja messianismin kontekstiin: Krim edusti ortodoksisen uskonnon alkulähdettä, slaavilaista kulttuuria ja sotamahtia, tekijöitä, jotka yhdessä muodostavat venäläisen kulttuuri-identiteetin ytimen.

Krimin ja federatiivisen Sevastopolin kaupungin luovuttaminen Ukrainalle Hruštšovin toimesta vuonna 1954 toteutui Putinin mukaan henkilökohtaisten intressien sanelemana ja vastoin perustuslakia, sillä siirto tapahtui yhden valtion rajojen sisällä. Tuolloin kukaan ei uskonut Neuvostoliiton romahtamiseen, mutta niin tapahtui ja kysymys Krimin palauttamisesta osaksi Venäjää jäi poliittisen hämmennyksen jalkoihin. Putin kuvasi ihmisten uskon siirtyneen perustettuun IVY:öön, joka olisi taannut yhteisen talousalueen ja armeijan, mutta toteutumatta jäädessään sinetöi Krimin ”ryöstön” Venäjältä sekä muutti Krimin asukkaat yhdessä yössä etniseksi vähemmistöksi. ”Now, many years later, I heard residents of Crimea say that back in 1991 they were handed over like a sack of potatoes” (20603.) Putin vahvisti argumenttiaan esittämällä emotionaalisesti latautuneita teesejä Krimin asukkaita kohdanneesta etnisestä riistosta ja tuotti näkökulmaa, jonka mukaan Ukrainaan liittyminen olisi tuomittu alusta asti Krimin taholta, siis ”Ukrainan sisältä”.

Historian kertaaminen juurrutti Krimin liittämisen talouden teemaan, mutta ennen kaikkea toimi apuvälineenä Venäjän demokratiaan ja humanitaarisuuteen perustuvaa imagon korostamisessa. Putin esitti, että laittomuuksista huolimatta Venäjän valmius ratkaista valtioiden suhteita hiertäneet rajakiistat sekä Krimin *de facto* ja *de jure* tunnustaminen osaksi Ukrainaa olivat Putinin mielestä osoitus Venäjän tasavertaisesta suhtautumisesta Ukrainaa kohtaan. Vastineena Venäjä odotti Ukrainan turvaavan venäjän kansalaisten ja kieltä puhuvien kansainvälisen lain takaamat oikeudet. Näin ei ollut kuitenkaan tapahtunut,

vaan Ukrainan poliittinen oppositio oli toistuvasti yrittänyt tukahduttaa venäläisten kulttuurin elinvoimaa sekä heikentää venäjän kielen asemaa. (20603.) Putinin esittämä väite venäläisen vähemmistön heikosta yhteiskunnallisesta asemasta asettuu kyseenalaiseksi IRI:n (*International Republican Institute, Ukraine poll*) maaliskuussa 2014 (kuukausia protestin käynnistymisestä) teettämän kyselyn mukaan: 71 % ukrainalaisista ja 49 % etnisesti venäläisistä ei kokenut venäjänkielisten olevan kielensä takia uhattuna ja jopa maantieteellisesti jaoteltuna Itä-Ukrainan asukkaista 58 % antoi ehdottoman ei-vastauksen. Putinin puheessa laittomuuksien esiintuominen ja humanitaarisen tehtävän korostaminen peittivätkin alleen todellisen ulkopoliittisen intressin Ukrainan sitomisesta Venäjän valtapiiriin.

6 TAULUKKO 1. ORANSSI VALLANKUMOUS

(V = Venäjä, U = Ukraina, NL = Neuvostoliitto, IVY = Itsenäisten valtioiden yhteisö ja EU = Euroopan unioni)

	Erityisyys	Uhkaskenaariot	Pelastaja/Puolustaja
Talous	<ul style="list-style-type: none"> - askeleet kohti vapaakauppa-aluetta otettu - IVY ei NL:n substituutti, vaan demokraattinen talousliittymä - V:n ja U:n taloudellinen riippuvuussuhde - U:n EU-jäsenyys kaikkia osapuolia hyödyttävä 	<ul style="list-style-type: none"> - IVY:n tuomat tasapuoliset edut vaarassa 	<ul style="list-style-type: none"> - V "yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta - IVY palauttamassa NL:n taloudelliset hyödyt
Demokratia/laki	<ul style="list-style-type: none"> - edustavat sellaisenaan ihmisten tahtoa - takaavat ihmisten äänen kuulumisen ja tahdon toteutumisen - demokratia, stabiili, tasapaino = Janukovitš 	<ul style="list-style-type: none"> - länsi ei kunnioita perustuslakia, ts. ihmisten tahtoa - länsi uhkaa itsenäisen valtion perustuslain koskemattomuutta - Juštšenko = länsi = moraalittomuus/ kaksinaismoralismi, perustuslain vastainen < kansan tahdon vastainen - länsi ymmärtänyt V:n väärin/käyttää tietoisesti kaksinaismoralismia tuottaakseen V:stä virheellisen kuvan 	<ul style="list-style-type: none"> - V tukenut alusta asti entisten NL-maiden itsenäistymisprosessia - toiminut U:ssa ja muissa maissa aina perustuslakia kunnioittaen - V esimerkillinen: vähemmistöoikeuksien puolestapuhuja, toiminta legitiimiä, koska tapahtunut lain antamissa rajoissa
Positio	<ul style="list-style-type: none"> - V ja U voittaneet vaikeudet, U ylittänyt NL:n jättämän hämmennystilan - V ja U yhdessä rintamassa, lännestä erillisinä - V ja U kulttuurillisesti ja alueellisesti osa Eurooppaa, MUTTA yhdessä: valtioiden slaavilainen kulttuuri eurooppalaisuuden perusta 	<ul style="list-style-type: none"> - saavutukset vaarassa tuhoutua, jos uusi hallitus vaihtaa suuntaa - yksinapainen maailmanjärjestys, ts. Yhdysvaltojen ja länsimaiden johtoasema johtaa kehityksen pysähdykseen ja jännitteitä luovaan epätasapainoon - anti-Nato - länsi sijoittamassa V:ää konfliktin osapuoleksi 	<ul style="list-style-type: none"> - V ja Janukovitš vieneet U:aa eteenpäin - U tarvitsee kriisin keskellä V:n läsnäoloa - V objektiivinen säätelijä, sääntöjen ylläpitäjä
Ihmiset	<ul style="list-style-type: none"> - V:n ja U:n läheisyys -> elintason koheneminen= ihmisten intressien mukainen - Etnisesti venäläisten/venäjää puhuvien suuri osuus U:ssa -> erityinen side V:n ja U:n välille - Janukovitš tavallisten ihmisten puolella, ääni Janukovitšille ääni ihmisten tahdon toteutumiseksi 	<ul style="list-style-type: none"> - länsi ei kunnioita yksittäisen kansalaisen tahtoa - länsi valmis uhraamaan vähemmistöryhmittymien oikeudet omien poliittisten intressien saavuttamiseksi - U:n jako johtaisi "yläluokan" syntyyn ja alistettuun kansaan 	<ul style="list-style-type: none"> - Putinille tavallisen kansalaisen hyvinvointi tärkein prioriteetti - V tuellaan estämässä U:n kansan jakoa - Putin turvaamassa emigranttien yhteyden "kotiin"

7 TAULUKKO 2. EUROMAIDAN

(V = Venäjä, U = Ukraina, NL = Neuvostoliitto, IVY = Itsenäisten valtioiden yhteisö ja EU = Euroopan unioni)

	Erityisyys	Uhkaskenaariot	Pelastaja/Puolustaja
Talous	<ul style="list-style-type: none"> - AA/V+U -sopimus, kyse puhtaasti taloudesta - V+U vapaakauppa-alue ja bilateralisopimukset - AA ei talousehdoiltaan U:n etujen mukainen - V ja U strategisia kauppakumppaneita, yhteistyötä tiivistettävä laskusuhdanteen kääntämiseksi - U:n viennin riippuvuus V:stä - kaususopimus 	<ul style="list-style-type: none"> - lännen tuotteiden pääsy AA-sopimuksen myötä V:n ja U:n välisen vapaakauppa-alueen etujen piiriin - lännen tuotteet kilpailukyky., uhka Venäjän taloudelle - AA sop. romahduttaisi U:n viennin, johtaisi U:n talouden alistamiseen lännen tarpeille - U:n talous vaarassa romahtaa ilman V:tä 	<ul style="list-style-type: none"> - V puolustaa kansallista talouttaan ja intressejä - V haluaa tukea U:aa, strateginen kauppakumppani - ei subventointia. U vaikeuksissa, V ojentanut auttavan käntensä -V:n talouspäätökset ehdollisia U:n suotuisasta politiikasta, muutokset oikeutettuja
Demokratia / laki	<ul style="list-style-type: none"> - Janukovitš U:n kansan valitsema, kansan tahto - Janukovitš laillinen presidentti, antanut perustuslain mukaisen mandaatin V:lle - Krimin kansanäänestys laillisesti legitiimi, mahdollisuus kansalle poliittiseen vaikuttamiseen - V:llä erityinen ymmärrys U:n valtiosta: entinen NL – maa, joka tarvitsee stabiiliuden takeeksi vahvan perustuslain 	<ul style="list-style-type: none"> - oppositio vastuussa yhteiskunnan johdattamisesta kriisiin, ei ole kunnioittanut perustuslakia - oppositio valmis uhraamaan (Itä-Ukrainan) kansalaisten ihmisoikeudet sekä tahdon estämällä poliittisen osallistumisen -soveltaa kv-lakia poliittisten tavoitteidensa saavuttamiseksi heikentäen lain voimaa - lännen kaksinaismoralismi 	<ul style="list-style-type: none"> - V kunnioittanut valtioiden suvereniteettia, toiminut aina linjassa kv-lain suhteen - V toimet edustavat lain kunnioitusta, asettavat lain yliveritaiseksi, V= demokratia, moraalii -V tukee Janukovitšia (joutunut "coup d'état":n kohteeksi) -lakien kunnioitus tehnyt V:stä kypsän toimijan. Lainvartijan vastuu maailmassa - V oikaisemassa Krimin laitonta siirtoa
Positio	<ul style="list-style-type: none"> - V + U -suhde: historiallinen ja kulttuurinen side, yhtä perhettä. Kiova ortodoksisen uskonnon ja slaavilaisen kulttuurin alkulähde - V:n "isäote" U:sta, huolehtii perheenjäsenistään - V, U ja EU tasavertaisia toimijoita, integr. hyvä - Krimi strategisesti tärkeä alue V:lle 	<ul style="list-style-type: none"> - EU ei ota laajetessaan huomioon historiallisia etupiirejä - länsi jakamassa valtioita omaan etupiiriinsä Naton avulla - lännen yritys luoda V:lle kylmän sodan mukainen imago - U ei ole kohdellut V:ää tasavertaisesti -U ei ole turvannut etnisesti venäläisten oikeuksien toteutumista, oppositio tukee laittomuuksia 	<ul style="list-style-type: none"> - V tukee U:n vahvistumista itsenäisenä valtiona - V puolustaa omaa etupiiriään - V:n erityinen ymmärrys etnisistä vähemmistöistä, lain merkityksestä = oikea taho kansainvälisen säätelijän ja diplomaatin rooliin - Krimin liittäminen V:ään kansallisten etujen turvaaminen
Ihmiset	<ul style="list-style-type: none"> - taloud. tuki ihmisten hyvinvoinnin takaamiseksi - U:n kansalaiset tärkeitä V:lle, historiallisia sukulaisia, valtiot yhtä perhettä - Janukovitšin kannattajilla ymmärrys kansan eduista - U:n kansan jakautuminen, venäjän kielen hallitseva asema valtiossa - Itä-Ukrainalaisten ja krimiläisten tunne epätasa-arvoisesta kohtelusta 	<ul style="list-style-type: none"> - Ukrainan oppositiota kannattavat lietsovat nationalistisia tunteja, eivät ymmärrä AA-sopimuksen haitallisuutta U:n taloudelle - oppositio äärinationalisteja, uusnatseja - oppositio jakamassa kansaa - etnisesti venäläisten/venäjää puhuvien henki ja hyvinvointi uhattuna 	<ul style="list-style-type: none"> - krimiläiset ottaneet oikeuden omiin käsiinsä - V:n tuki Krimille ihmisten poliittisten vaikutusmahdollisuuksien turvaamista - Janukovitšin kannattajat/V suojelemassa kansaa opposition väkivallalta, yritykseltä jakaa kansaa - U "humanitaarinen missio", ihmisten hengen pelastaminen - V ei voi pettää kansaa, historiallinen vastuu kanssaveljistään

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Olosuhteiden luominen Jotta Putinin retoriikka voitti geopoliittisen kamppailun ja nousi yleisön hyväksynnän avulla sitä haastavien näkemysten yläpuolelle, ratkaisevaa oli uskottavan konstruktion rakentaminen. Harkitun ja yhdenmukaisen argumentaation, historiaan ja kulttuuriin vetoamisen sekä moraaliarvojen korostamisen avulla Putin loi puheessaan maailmankuvan, joka selitti ja kertoi tarinaa Ukrainan tapahtumista Venäjän toimet oikeuttavalla tavalla. Ennen kaikkea retoriikalla tuotetun olosuhteiden piti olla linjassa reaalipoliittisten seikkojen kanssa: abstrakti puhe Venäjää ja Ukrainaa yhteen kietovasta siteestä täydentyi historian kuvauksella, talousluvuilla sekä sosiodemografisilla tekijöillä.

Yhteys yleisöön Putinin visiointi oli sosiaalinen prosessi, jossa uskottava näkemys rakentui yhteydessä sosiaaliseen yhteisöön. Se sisälsi kappaleessa kolme kuvailemaani yhteisölle tutuiksi ja tärkeiksi oletettujen historiallisten ja kulttuuristen aineiden hyväksikäyttöä. Hyväksyntää vahvistaakseen Putin aktivoi yhteisön jäseniä yhteiseen rintamaan synnyttämällä ajatuksen vaarasta: hänen tuli osoittaa kulttuuria ja identiteettiä uhkaavat tekijät, jotka yhteisö pitäisi mahdollisina ja todellisina. Retoriikka valitsi uhiksi nimenomaan historiassa jo vastaavan leiman ylleen saaneet, joita kohtaan koetusta pelosta ja vaaran tunteesta puhe ammensi voimaansa. Putinin kohdalla historiallisten uhkakuvien käyttö sai erityisen kaksoismerkityksen, sillä määritellyt uhat edustivat samalla geopoliittisen kamppailun osapuolia: länttä, Yhdysvaltoja sekä Juštšenkon ja opposition kannattajia. Jos Putinille lännen ja Yhdysvaltojen uhka-konstruktio oli abstraktia retoriikkaa ja geopoliittinen ase, Putinin puhetta kuuntelevat tunsivat olevansa historiassa jo toteen käyneiden uhkaskenaarioiden edessä.

Messiaan synty Slavofiilien mukainen näkemys sisälsi ortodoksiseen uskontoon ja kulttuuriin perustuvan ajatuksen Venäjästä, joka oli Jumalasta seuraava. Juuri muita kansoja läheisempi suhde Jumalaan antoi Venäjälle erityisymmärryksen moraalista ja sivistyksestä sekä humanisuudesta oikeuttaen ja velvoittaen Venäjää levittämään arvojaan koko maailmaan. Venäjän tuli pelastaa ”Jumalan kadonneet lampaat”, modernisaation ja individualismin pyörteisiin jääneet Euroopan maat, ja palauttaa ne takaisin ihmisyyttä puhtaimmillaan edustavaan kulttuuriin. Sosialistien vallankumouksen jälkeen Venäjän velvollisuus otti Stalinin johdolla Neuvostoliiton muodon, jolloin johtajuus kohdistui konkreettisesti eri Neuvostokansoihin. Voimakkaana, joskin Stalinin propagandassa muiden kanssa tasavertaisena, kansana venäläiset asettautuivat vastustamaan juutalaisia, arvoiltaan haitallista länttä sekä erityisesti Venäjän vastaan juonittelevaa Yhdysvaltoja. Vaikka Stalin hylkäsi Lenin ideologisen haaveen kaikkien maiden sosialistien yhdistämisestä, chauvinistisessa kulttuurissa säilyi ajatus venäläisen arvomaailman universaaliudesta ja muita valtioita pelastavasta henkisestä missiosta.

Stalinin jälkeen voimakas patrioottisuus heräsi jälleen Brežnevin kaudella, jolloin hallinto voimisti kontrolliaan kulttuurin ja historiallisten muistojen avulla. Gorbatšovin valtaan nousu merkitsi avoimempaa ulkopoliittikkaa, mutta johti muutokseen kansalaisyhteiskunnan keskuudessa: entistä valveutuneempana ja tietoisempana maailman tapahtumista osa kansalaisista ryhtyi uudelleenarvioimaan juuriensa merkitystä ja tarve kulttuurin säilyttämisestä vain tiivistyi Neuvostovaltioiden liiton hajotessa. Hämmennyksen valtaan joutunut valtio aloitti pitkän itsensä etsimiskauden, ulkopoliittisesti tasapainottelun suurvaltaa haikueudella muistelevan ja toisaalta liberaalin talouspolitiikan tuomasta talouskasvusta innostuneen Venäjän välillä. 2000-luvulla Putinin kausien aikana Venäjä yhdyntyi Euroopan kanssa taloudellisesti ja entisten Neuvostomaiden suhteen jopa poliittisesti, mutta valtion sisäisessä politiikassa kansallisista intresseistä

johtavaksi muotoutui yksi ylitse muiden: deržhava, suurvalta-asema ja mahdin palauttaminen. Avoimuus länsi-integraatioon vaihtuikin hiljalleen kysymykseksi, kuinka saavuttaa kansalliset intressit säilyttämällä silti kansainvälisen diplomaatin rooli, johon Putin löysi vastauksen lain ylivertaisuudesta. Kansainvälistä ja muiden valtioiden kansallista lakia noudattavana Venäjä on voimistanut toimijuuttaan erityisesti vähemmistökansojen oikeuskiistoissa ja antanut itselleen tehtävän toimia rauhanvälittäjänä, neuvottelijana ja säätelijänä nähden läsnäolonsa välttämättömyytenä sekä omaan erityislaatuisuuteensa perustuvana. Arvioinnin kohteeksi eivät ole kuitenkaan joutuneet vain etnisiä ryhmiä alistavat hallinnot, vaan länsi ja Yhdysvallat, joiden kritiikki Venäjää kohtaan on valtion mielestä ollut valtion kansainvälisen imagon tietoisista tahraamista historiaa epäreilusti hyödyntämällä.

Viimeistään Ukrainan kriisi, käynnistyen Venäjän osalta vuoden 2014 alkupuolella ja jatkuen yhä vuonna 2015, osoitti minkälaisiin ulkopoliittisiin toimiin Putinin johtama Venäjä kykenee kokiessaan intressiensä olevan uhattuna. Territoriaan Krimin verran kasvattaneena sekä uuden taloudellisen ja poliittisen organisaation yhdessä Valko-Venäjän ja Kazahstanin kanssa solmineena Venäjä on ottanut askeleen lähemmäksi Neuvostoliiton aikaista suurvaltaa. Se, onko Venäjä tavoittelemassa viime vuosisadan aikaista valtiomuotoa tai minkälaiseksi aggressiivinen ulkopoliittinen käänne kehittyi, on epävarmaa, mutta tapahtumat kokonaisuudessaan ovat saaneet sekä ulkovaltiot edustajineen että tutkijat akateemisella kentällä arvioimaan Venäjän tulevaisuuden suuntaa.

Tutkielmani tutkimustehtävä oli selvittää toteutuuko historiallisen messianismi Putinin retoriikassa Ukrainan vuoden 2004 Oranssin vallankumouksen sekä vuoden 2013 Euromaidaniksi nimetyn kriisin kohdalla sekä antaa Putin Venäjälle konstruktion mukaisen mission. Hahmoteltuani teoreettisen viitekehysten ensin messias-ajattelun historiaa sekä sosiaalisen konstruktionismin ja

maantieteelliseen retoriikkaa tutkivan kamppailunäkökulman avulla tiivistin metodologisen lähestymiseni kolmeen diskurssiin: ”erityisyys”, ”uhkaskenaarit” ja ”pelastaja/puolustaja”. Koska diskurssit eivät sellaisenaan sovi aineistonerittelyyn, hahmottelin tekstikokonaisuuksista ennakkoluennan avulla metodiset apuvälineet eli teemat. Tarkastelin ensin neljää aineistosta voimakkaimmin noussutta teemaa (taloutta, demokratiaa/lakia, positiota ja ihmisiä) ja johtopäätökset rakentaakseni asetin ne diskurssien mukaisen kehikkoon.

”Erityisyys” Viitekehykseni mukainen näkemys Venäjän minäkuvaan kuuluvasta, valtioon ja kansaan liittyvästä erityisyyden ajatuksesta hahmottui Putinin retoriikassa erityisesti Venäjä-Ukraina suhteen sekä lännen ja Yhdysvaltojen toimien peilinä. Oranssin vallankumouksen aikana vuonna 2004 muisto Neuvostoliitosta ja itsenäistymisestä oli tuore ja valtiot vasta hakivat paikkaansa kansainvälisessä että keskinäisessä suhteessaan. Kuten Putin ennen presidentinvaalien käynnistymistä kuvasi, Venäjä ja Ukraina olivat hänen mukaansa saavuttaneet tasapainon ja yhteisymmärryksen Ukrainan ”kasvukipuilyn” jälkeen, löytäneet toisensa itsenäisinä valtioina ja jopa muodostaneet IVY:n kautta organisaationaalisen liiton välilleen. Vuonna 2004 suhteen kuvaus rakentui voimakkaasti yhteisten muistojen ja kokemusten varaan, historiaan yhteisenä valtiona sekä molempia valtioita kohdanneeseen yhteiskunnalliseen jälleenrakennusprosessiin, jotka tuottivat Putinin mukaan Venäjälle erityisen ymmärryksen Ukrainasta. Kulttuurisesti Putin sijoitti Ukrainan ja Venäjän yhdessä osaksi Eurooppaa, mutta korosti, miten valtioiden edustama slaavilainen kulttuuri oli ollut merkittävässä roolissa eurooppalaisen sivistyksen kehittämisessä. 1800-luvullahan myös slavofiilit pitivät slaavilaisuutta kaikkien kulttuurien perustana, joka teki siitä aidoimman muihin verrattuna.

Euromaidanin aikana - prosessin käynnistäneistä identiteettipoliittisista lähtökohdista johtuen - puhetta Eurooppaan kuulumisesta ei esiintynyt, vaan

Putin sijoitti Ukrainan historiallisen ja kulttuurisen yhtenäisyyden lisäksi avoimesti geopoliittiseen etupiiriinsä. Vaikka vuonna 2014 Putinin suhtautuminen Natoon ja Eurooppaan oli kielteisempää ja Venäjän kansallisille intresseille ehdollistavaa, Putin piti Ukrainan institutionaalista lähentymistä Eurooppaan mahdollisena.

Kysymys assosiaatiosopimuksesta ja Venäjän tarjoamasta lainasta muuttivat Ukrainaa kuvaavaa retoriikkaa vuoteen 2004 verrattuna: Ukrainaan Putin ei suhtautunut enää huolenpitoa tarvitsevana pikkuveljenä, vaan valtiosta oli tullut EU:n ja Venäjän tavoin vahva toimija kansainvälisellä kentällä. Putin tarkastelikin puheessaan Ukrainan ulkopoliittisia päätöksiä itsenäisen valtion siirtoina ja perusteli Janukovitšin valintaa torjua EU:n tarjoamaa aa-sopimus taloudelliseen rationaalisuuteen perustuvana. Euromaidanin alussa Putin toi Venäjän ja Ukrainan välisen suhteen esiin vuotta 2004 strategisempänä kumppanuutena, taloudellisena yhteistyönä, jonka suojelemiseksi Venäjä oli valmis tekemään erityismyönnytyksiä. Vasta protestien kärjistyessä ja Krimin liittämisen jälkeen historiaan nojaavaa puhe yhtenäisyydestä palasi retoriikkaan. Etenkin perustellessaan Venäjän sotilaallista interventiota tai vakuuttaakseen Venäjän rauhantahtoisuudesta, termit ”perhe”, ”veljeskansa” ja ”Venäjän isällinen suhtautuminen” toistuivat vasta-argumenteissa useasti. Erityisyys otti sukulaisuuden muodon voimakkaammin silloin, kun Venäjän intervention legitimointi oli joko voimakkaasti kritisoitu tai ristiriidassa lännen esittämien faktaväitteiden suhteen.

Huolimatta Venäjän ja Ukrainan kauppakumppanuus-suhteen tasavertaisuudesta, Putin hahmotti valtioiden välistä vienti-tuonti -vaihtoa Venäjän näkökulmasta. Ukrainan riippuvuus Venäjän markkinoista oli talouden temassa erityisyyden määrittäjä, sillä ilman Venäjää Ukrainan kansantalous romahtaisi. Putinin argumentti edusti logiikkaa, jolla Venäjän ainutlaatuisuus on historiassakin rakennettu: Venäjä tuottaa erityisyytensä itse itselleen esittämällä muut valtiot

tai kansalaiset Venäjää ja sen ominaisuuksia tarvitseviksi. Venäjällä on jotain sellaista, joka muilta puuttuu, mutta minkä muut valtiot tarvitsevat saavuttaakseen stabiilin, hyvinvoivan ja menestyvän yhteiskunnan. Toisten puutteiden osoittaminen taas mahdollistaa Venäjän perustella väliintuloaan tai näkyvää rooliaan velvollisuutena ja jopa välttämättömyytenä, jonka ansiosta valtiot pelastautuvat ne tuhoon johdattavalta uhalta.

Sekä vuoden 2004 että vuosien 2013–2014 aikaisessa retoriikassa Putin konstruoi erityisyyttä käyttämällä peilinä lännen ja Yhdysvaltojen toimia, joista hän ammensi retorisen voiman geopoliittisille uhkakuvilleen. Kummankin tarkastelujakson aikana Putin syytti länsimaita ja Yhdysvaltoja kaksinaismoralismista, kansainvälisen lain soveltamisesta omien poliittisten pyrkimysten saavuttamiseksi sekä yrityksestä heikentää Venäjän valta-asemaa vääristellyn imagon avulla. Putin piti kaksinaismoralismia lännen ja Yhdysvaltojen keinona eristää Venäjä kansainvälisten konfliktitilanteiden ulkopuolelle, jolloin maat kykenisivät sopimaan kiistat omalle geopoliittiselle asemalleen edullisesti. Näin oli Putinin mukaan käynyt muun muassa serbeille, mutta myös Libyassa ja Irakissa länsi ja Yhdysvallat olivat toimineet mandaattinsa ulkopuolella ohittamalla kansainvälisen lain määrittämät rajat. Venäjän mielestä lännen tarjoama ratkaisu johti lähes poikkeuksetta ei-toivottuun lopputulokseen etenkin etnisten kansallisuuskiihostojen kohdalla, jolloin alistamista tai riistoa kohdanneen vähemmistöryhmittymän lain takaama mahdollisuus tahdon ilmaisuun joutui poliittisen johdon tukahduttamaksi.

Ukrainassa poliittinen oppositio oli toiminut vastoin perustuslakia syrjäyttäessään laillisen presidentin ja käynnistänyt levottomuuteen ja sekasortoon joutuneen prosessin. Laittomuudet eivät vain kohdistuneet Janukovitšiin, vaan tavallisiin kansalaisiin: opposition harjoittama väkivaltaisuus rikkoi kansalaisten

perusoikeuksia sekä toimien ohittaessa perustuslain, sivuuttivat ihmisten poliittisen osallistumisen kautta toteutuneen tahdon. Putinin mielestä kriisin aiheutti nimenomaan kansalaisten kokemus poliittisen tahdonilmaisun rajoittumisesta, jota vahvisti ihmisten jo Ukrainan itsenäisyydestä asti kerääntynyt tyytymättömyys rikollistaustaisen hallinnon politiikkaa kohtaan. Koska perustuslaki, Putinin mukaan jokaisen yhteiskunnan tärkein peruspilari, oli valjastettu poliittisen valtakamppailun välineeksi, Ukrainan valtiota uhkasi jopa kansakunnan kahvijakoon johtava sisällissota. Myös Oranssissa vallankumouksessa Putinin mielestä lakien noudattaminen olisi tuonut ratkaisun niin epäselvään vaalitulokseen kuin Itsenäisyydenaukiolla puhjenneisiin protesteihin. Putin kritisoi molempien tapahtumien aikana yhtä voimakkaasti poliittista oppositiota, tosin Euromaidanin kohdalla hän nimesi syyllisiksi kaduilla oppositiota kannattaneet ja oikeistoradikaaleiksi Putinin nimeämät protestoijat.

Koska länsi ja Yhdysvallat olivat olleet valmiita tukemaan epälegitiimiä oppositiota, Putin näki myös Ukrainaankohdistuvat lännen toimet perustuslain vastaisina ja kansallista itsemääräämisoikeutta rikkovana. Putinin näkemyksen uskottavuuden kannalta laittomuudet tuli assosioida yhteisöjen kannalta merkitykselliseen asiaan: länsimaiden ja Yhdysvaltojen toimintamalli oli Putinin mielestä osoitus valtioiden haitallisesta kulttuurista, modernismista ja individualismista, jossa itä epätasapainon ja levottomuuksien siemen. Kaksinaismoralismi teki länsimaista ja Yhdysvalloista sopimattoman tahon puuttumaan Ukrainan sisäisiin tapahtumiin, mutta entisen Neuvostomaan Venäjän läsnäolo Ukrainassa oli välttämätöntä. Venäjä tekisi intervention Ukrainaankin palauttaakseen vakauden, mutta Putinille saavutettava tasapaino tarkoittaisi Ukrainan paluuta konservatiivisten arvojen juurille, paluuta messiaan suojaan.

Ukrainan valtiojärjestyksen lisäksi Venäjän pelastuksen kohteeksi määrittyivät yksittäiset kansalaiset, erityisesti etniseltä taustaltaan venäläiset ja venäjää

kielenään puhuvat Itä-Ukrainalaiset. Jo vuonna 2004 Ukrainan kansalaisten venäläistausta muodostui Janukovitšin vaalikampanjassa tärkeäksi poliittisen kilpailun aseeksi ja samaa argumenttia Putin hyödynsi kuvatessaan Venäjän ja Ukrainan luonnollista yhteenkuuluvuutta. Putin halusi puheissaan muun muassa turvata yhteyden säilymisen ukrainalaisten ja heidän Venäjällä asuvien sukulaisten välillä sekä piti venäjän kielen aseman voimistamista tärkeänä. Vuoden 2013–2014 aineistossa ihmisten oikeuksien turvaamisesta tuli jopa territorion laajentamista oikeuttanut argumentti. Ukrainan poliittisen opposition ja protestoijien harjoittama legislatiivinen sekä konkreettinen väkivalta realisoi etnisesti venäläisten kohtaaman vaaran kulttuurisesta todelliseksi: ihmisten vaaleilla valitsema presidentti syrjäytettiin, vallan oli ottanut ”Coup detat”:n avulla epälegitiimi hallinto, jonka sallima väkivalta sai kansalaiset pelkäämään henkensä puolesta. Sekä Oranssin vallankumouksen että Euromaidanin aikaan ihmisten lailla taatut oikeuden ja vaikutusmahdollisuudet olivat Putinille sydämen asia, mutta Euromaidanin aikana hengenvaara teki interventtiosta humanitaarisen mission. Putinin tärkeäksi kokemansa Ukrainan kansan hyvinvointi ei kummunnutkaan enää venäläisten ja ukrainalaisten välisestä erityisestä etnisestä siteestä, vaan Venäjä suoritti väliintulon ihmisten hengen pelastamiseksi.

Kriisin painopisteen siirryttyä Krimille, Putinin retoriikassa ratkaisevaksi muodostui tilannekuvauksen, geopoliittisen vision tuottaminen puheen legitimoimiseksi. Putin kuvasi krimiläisten poliittisten oikeuksien olevan opposition rajoittamia ja korosti tärkeyttä palauttaa yhteiskunnallinen tila Krimillä sellaiseksi, jossa ihmiset saisivat jälleen mahdollisuuden osallistua poliittiseen päätöksentekoon. Parlamentin kansanäänestyksen pitämisestä tehty päätös näyttäytyi Putinin retoriikassa ihmisten tahdon toteutumisenä, askeleena kohti demokratiaa ja lopulta äänestystuloksen myötä askeleena kohti historiallista ja legislatiivista totuutta eli Venäjää. Krimi, jonka Hruštšov oli laittomasti sekä vastoin kansalaisten tahtoa luovuttanut Ukrainalle vuonna 1954, oli Putinin mukaan aina

kuulunut Venäjälle. Lisäksi kulttuuriset tekijät sekä sotilaallisesti ja symbolisesti strateginen Mustan Meren laivaston satama Sevastopol viimeistelivät liittämisen Krimin ja krimiläisten paluuksi ”kotiin”. Toisaalta Putinille historian yhteen punoneet juuret takasivat Krimin irrottautumisesta huolimatta Venäjän ja Ukrainan välisen yhtenäisyyden eikä Putin missään vaiheessa mahdollisuutta erityissuhteen katkeamiseen. Ukrainan liittyminen Euroopan Unioniin, poliittiset kiistat tai Venäjän kannalta epäedulliset ulkopoliittiset siirrot eivät olleet riittäviä pyyhkimään historiallisia muistoja, purkamaan kulttuurista tai etnistä sidettä.

Krimin kulttuurisesta ja maantieteellisestä sijoittumisesta erityisen monitahoisen tekee se, ettei kyseessä ole vain Venäjän tai Putinin ajama yksipuolinen poliittinen kamppailu, vaan kansanryhmän sisällä vallinnut tunnepitoinen kysymys kansallisidentiteetistä, juurista ja yhteenkuuluvuuden tunteesta. Monille asukkaista Venäjä muodosti yhä sen kontekstin, johon he kulttuurisen minuitensa sijoittivat, puhumattakaan maassa asuvista sukulaisista. Sisällöllisesti Putinin retoriikka näyttäytyi Bowersin määritelmän (kts. kpl. 4.2) mukaisesti etnisenä politiikkana: identifioidessaan krimiläiset osaksi Venäjän kansaa hänen onnistui tarkastella Krimiä etnisenä kysymyksenä, argumentoida krimiläisten suulla ja perustella alueen liittämistä etnispoliittisista lähtökohdista. Samoin krimiläisten tahtotila kansanäänestyksen järjestämisestä voimistui, kun se koettiin koko kulttuuria puolustavana tekona. Putinin poliittiset pyrkimykset saivat näin Krimillä etnispoliittisen vastineen ja Venäjään liittymisestä tuli ulkopoliitiikan ohella etnisen ryhmän henkilökohtainen tavoite.

Tutkielmani alussa tutkimukselleni määrittelemä tehtävä selvittää noudattiko Putinin retoriikka messianismin mukaista konstruktiota ja näyttäytyikö Venäjän valtion erityislaatuisuus diskursiivisena keinona oikeuttaa Ukrainaankohdistuva missio osoittautui mielestäni relevantiksi. Vuoden 2004 Oranssin vallan-

kumouksen sekä Euromaidan-protestin vuosien 2013–2014 vaihteessa käynnistämät tapahtumat Ukrainassa saivat Putinin julistautumaan taistelijaksi Venäjän ja Ukrainan historiallisen, kulttuurisen ja etnisen suhteen säilyttämisen puolesta. Uhkakuvien avulla Putin määritteli puheissaan Venäjälle sen erityisyyden sanelemaa missiota, joka eli prosesseihin liittyneiden käännteiden mukana: Venäjän tuli pelastaa Ukrainan talous, yhteiskunnallinen rauha sekä lopulta maanmiehensä krimiläiset. Ukraina tarvitsi Venäjää, joka korkeaa moraalialue edustavana oli sekä valittu että velvoitettu toisin kuin uhkaava länsi ja Yhdysvallat. Ennen kaikkea pelastuksellinen tehtävä määrittyi muiden puutteiden kautta, joiden luoma uhka perusteli Venäjän johtoroolia.

Putinin retoriikan sisältö löytää kaiun messianismista puheen hahmottelemien uhkien, länsimaiden yksilökeskeisen kulttuurin ja Yhdysvaltojen muodostaman poliittisen sekä militäärisen vihollisen osalta, mutta keskeisintä on messianismin mukaisen toimintalogiikan toteutuminen. Uhkakuvien käyttö ja skenaarioiden kuvittaminen historiallisten esimerkkien avulla mahdollisti Putinin velvoittaa Venäjä tehtävään vaarassa olevien puolustajaksi ja pelastajaksi – tarkoitti se sitten Ukrainan valtiota, kulttuuria tai sen kansalaisia. Samalla tavalla niin tsaarien ja slavofiilien näkemyksissä kuin läpi sosialismin hallitseman Neuvostoliiton valtakautena uhat oikeuttivat Venäjän ylittää valtionsa rajat, kun se julkilausumillaan ja teoillaan määritteli muille valtioille katsomaansa parasta. Eriytyinen ymmärrys tutkielmani mukaisten tarkastelujaksojen aikana konkretisoitui puolestaan lakien ja oikeuden teemassa.

Esimerkiksi Vujačićin (2009) mielestä Putinin politiikkaa pitäisi tarkastella Stalinismin mukaisena ideologiana myyttisen messias-idea sijaan. Hän perustelee näkemystään sillä, että ”massojen” patrioottinen muisto ei ulotu tsaarien aikaan, vaan Staliniin ja hänen toisesta maailmansodasta luomaansa uhrautujan ja voittajan konstruktion: Putin on voinut nojata vain johonkin sellaiseen, joka

kuuluu kansalaisten kollektiiviseen muistoon ja on diskursiivisesti ”käyttökelpoista mennyttä” (Vujačić, 50).

Koska tutkielmassani ymmärsin messianismin merkityksen ajasta ja aatejärjestelmästä riippumattomana ajattelu- ja toimintamallina varsinaisen poliittisen ideologian sijaan, koen tutkimuksellani määrittelemän viitekehyksen sekä siitä johdettujen johtopäätösten olevan relevantteja. Putinin retoriikan analyysi historiasta johdetulla lähestymistavalla ei tarkoita sitä, että tutkielmani olisi irrallaan reaalipolitiikasta. Muutokset maailmassa tutkielmani aineiston ajankohdian välillä ovat luonnollisesti vaikuttaneet Venäjän ulkopoliittisiin siirtoihin: vaikka Venäjä on ollut jatkuvassa liikkeessä kohti Putinin sille määrittelemää suuntaa, osa poliittisista toimista on ollut välitöntä reagoitua Venäjän uhatuiksi joutuneiden kansallisten intressien turvaamiseksi. Johtopäätöksieni jälkeen silti esitän, että Putinin kausien ulkopoliittikkaa on mahdollista tarkastella messianistisen otteen jatkumona, välittäen jo historiassa konstruoitunutta Venäjän tapaa nähdä itsensä ja asemansa suhteessa muihin valtioihin. Tutkielmani ei rajoitu vain selittämään Venäjän nationalismien elementtejä, vaan sitä, miten Venäjän poliittinen hallinto, Putin mukaan lukien, on läpi aikojen hyväksikäyttänyt kulttuuri-identiteettiä partikulaarisella, messianismin termillä määriteltävissä olevalla logiikalla. Näin viitekehysesni huomioi sekä abstraktimman kulttuuristen diskurssien tason että, kuten aineistoni kohdalla osoitin, myös pragmaattiseman reaalipolitiikkaa edustavan tason.

Tutkielmassani useaan kertaan esitetty Venäjän kiinnostus lännen siitä ylläpitämään kuvaan saa sekin toiminnallisen merkityksen. En vain totea aikaisempien tutkimusten pohjalta imagon näyttäytyvän Venäjälle tärkeänä, vaan tutkielmani näkökulmassa ulkopoliittisesta kuvasta tulee osa poliittisen legitimaation instrumenttia: Venäjä toivoo lännen näkevän valtion sen kaltaisena, kuin se tukisi valtion geopoliittista visiota ja poliittisia intressejä. Ukrainan tapahtumien

aikana näyttäytyminen demokraattisena toimijana ja kansainvälisen lain varti-jana loi roolin, jonka oikeuksia ja laillisuutta korostavat vuorosanat vaikuttivat uskottavalta.

Suhteuttaessa tutkielmaani tähän päivään tai siihen, miten tutkielmani li-säisi Venäjään liittyvää ymmärrystä, näen sen roolin ”deržavaan” ja geopolitiik-kaan keskittyneitä akateemisia tutkimuksia täydentävänä: tutkielmani ei anna vastausta kysymykseen ”miksi näin tapahtui”, vaan vahvistaa jo vallassa olevaa näkemystä Venäjän nykypolitiikasta suurvalta-aseman palauttamiseen keskitty-neenä. Tutkielmani ei anna myöskään selitystä Krimin kriisille tai ennusta tule-vaisuuden tapahtumia, mutta se kenties välittää erityistä ymmärrystä hallitsi-joista ja valtiomuodosta riippumattomasta venäläisestä maailmankuvasta, jota hallinto osaltaan edustaa. Sosiologian alalle tutkimus on esimerkki siitä, miten sosiaalisella konstruktionismilla ja kulttuuriin liittyvillä teorioilla on mahdollista haltuun ottaa kansainvälistä politiikkaa ja jopa maantiedettä sivuava teema.

Oranssin vallankumouksen ja Euromaidan-protestin välillä oli lähes vuosi-kymmen, mutta 1800-luvulla patrioottisuudessaan heränneen kansakunnan sekä vuonna 2014 territoriotaan laajentaneen Venäjän välillä vielä enemmän. Silti val-tion messiaaninen käsitys itsestä ei ole heikentynyt ajan saatossa ja tuskin hei-kentyy, jos ennustetta haettaisiin ”deržhava” käsitteestä: sanasta johdettavissa oleva verbi ”deržhat” (держатъ) tarkoittaa kiinnipitämistä, kannattelua. Tutkiel-mani asettaakin tulevaisuuden suhteen seuraavan kysymyksen: kenestä Venäjä tulee pitämään kiinni ja kenestä valtio on valmis irrottamaan otteensa? Vai ovatko venäläisen yhteiskunnan rakenteet sittenkin muiden valtioiden käsissä?

LÄHTEET

Tutkielmassa käytetty aineisto tekstissä käsitellyssä järjestyksessä

Oranssin vallankumouksen aikainen tarkastelujakso:

- 22627: Beginning of the Meeting with Ukrainian President Leonid Kuchma and Ukrainian Prime Minister Viktor Yanukovich. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22627>. Julkaistu kategoriassa: Transcripts. Julkaisupäivä: Lokakuu 9, 2004, 19:55.
- 22628: Talk with Ukrainian President Leonid Kuchma, Ukrainian Prime Minister Viktor Yanukovich and Russian Prime Minister Mikhail Fradkov. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22628>. Julkaistu kategoriassa: Transcripts. Julkaisupäivä: Lokakuu 9, 2004, 20:24.
- 22661: Interview on Ukrainian Television Channels UT-1, Inter and 1+1. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22661>. Julkaistu kategoriassa: Transcripts. Julkaisupäivä: Lokakuu 27, 2004, 23:31.
- 32015: In a live broadcast of three national Ukrainian television channels, President Vladimir Putin answered questions by television viewers. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/32015>. Julkaistu kategoriassa: News. Julkaisupäivä: Lokakuu 26, 2004, 22:00.
- 32026: In the presence of Presidents of Russia and Ukraine Vladimir Putin and Leonid Kuchma an agreement on developing gas transport system of Ukraine was signed. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/32026>. Julkaistu kategoriassa: News. Julkaisupäivä: Lokakuu 27, 2004, 16:20.
- 32142: The transport hub Kavkaz-Krym is a good symbol, a thread of connection between Russia and Ukraine. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/32142>. Julkaistu kategoriassa: News. Julkaisupäivä: Marraskuu 12, 2004, 00:00.
- 22715: Meeting with Ukrainian President Leonid Kuchma. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22715>. Julkaistu kategoriassa: Transcripts. Julkaisupäivä: Marraskuu 2, 2004, 21:17.

- 22732: Responses to Questions from Russian Journalists. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22732>. Julkaistu kategoriassa: Transcripts. Julkaisupäivä: Joulukuu 6, 2004, 12:32.
- 22705: Joint Press Conference with Portuguese Prime Minister Pedro Santana Lopes. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22705>. Julkaistu kategoriassa: Transcripts. Julkaisupäivä: Marraskuu 23, 2004, 23:53.
- 22707: Press Statement and Answers to Questions by President of the Russian Federation Vladimir Putin at a News Conference at the End of the Russia-EU Summit. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22707>. Julkaistu kategoriassa: Transcripts. Julkaisupäivä: Marraskuu 25, 2004, 13:50.
- 32224: President Vladimir Putin sent a message to Viktor Yanukovich congratulating him on his election as President of Ukraine. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/32224>. Julkaistu kategoriassa: News. Julkaisupäivä: November 25, 2004, 13:30.
- 22757: Press Conference with Russian and Foreign Media. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22757>. Julkaistu kategoriassa: Transcripts. Julkaisupäivä: Joulukuu 23, 2004, 18:06.
- 22742: Press Conference Following Talks with Spanish Prime Minister Jose Luis Rodriguez Zapatero. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22742>. Julkaistu kategoriassa: Transcripts. Julkaisupäivä: Joulukuu 10, 2004, 02:00.
- Euromaidanin aikainen tarkastelujakso:
- 19677: News conference following a meeting of the High-Level Russian-Turkish Cooperation Council. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/19677>. Julkaistu kategoriassa: Transcripts. Julkaisupäivä: November 22, 2013, 16:00.
- 19701: Top-level Russian-Italian interstate consultations in expanded format took place in Trieste, Italy, under the chairmanship of Vladimir Putin and Prime

- Minister of Italy Enrico Letta, with members of both countries' governments taking part. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/19701>. Julkaistu kategoriassa: News, Transcripts. Julkaisupäivä: November 26, 2013, 19:15.
- 19849: Meeting with President of Ukraine Viktor Yanukovich. Vladimir Putin met with President of Ukraine Viktor Yanukovich in the Kremlin. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/19849>. Julkaistu kategoriassa: News, Transcripts. Julkaisupäivä: December 17, 2013, 15:35.
- 19854: Press statement following a meeting of Russian-Ukrainian Interstate Commission. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/19854>. Julkaistu kategoriassa: Transcripts. Julkaisupäivä: December 17, 2013, 18:30.
- 19859: News conference of Vladimir Putin. Vladimir Putin held a news conference at the World Trade Centre on Krasnopresnenskaya Embankment. Over 1,300 Russian and foreign journalists have been accredited to cover the news conference. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/19859>. Julkaistu kategoriassa: News, Transcripts. Julkaisupäivä: December 19, 2013, 17:00.
- 19825: Presidential Address to the Federal Assembly. Vladimir Putin delivered the annual Presidential Address to the Federal Assembly. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/19825>. Julkaistu kategoriassa: News, Transcripts. Julkaisupäivä: December 12, 2013, 13:15.
- 19787: Russian Popular Front conference. Vladimir Putin took part in a conference, the Action Forum, organised by the Russian Popular Front. Conference participants discussed key issues concerning the implementation of the main presidential policy lines in healthcare, the economy, housing and utilities, education and culture. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/19787>. Julkaistu kategoriassa: News, Transcripts. Julkaisupäivä: December 5, 2013, 17:00.
- 20113: Russia-EU Summit. Vladimir Putin took part in the Russia-EU summit meeting. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/20113>.

- Julkaistu kategoriassa: News, Transcripts. Julkaisupäivä: January 28, 2014, 20:20.
- 20122: Meeting with Government members. Vladimir Putin met with Government members to discuss improving legislation on land relations and housing construction, social development and a number of current issues, in particular financial and energy cooperation with Ukraine. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/20122>. Julkaistu kategoriassa: News, Transcripts. Julkaisupäivä: January 29, 2014, 15:35.
- 20295: Telephone conversation with President of Ukraine Viktor Yanukovich. On Ukraine's initiative, Vladimir Putin had a telephone conversation with Viktor Yanukovich who suggested that the Russian President send a representative to Kiev to act as a mediator in negotiations with the opposition. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20295>. Julkaistu kategoriassa: News. Julkaisupäivä: February 20, 2014, 18:40.
- 20347: Instructions regarding the situation in Ukraine. Vladimir Putin instructed the Government to continue contacts with partners in Kiev on developing Russian-Ukrainian trade and economic ties. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20347>. Julkaistu kategoriassa: News. Julkaisupäivä: February 27, 2014, 23:45.
- 20353: Vladimir Putin submitted appeal to the Federation Council. Vladimir Putin submitted an appeal to the Council of Federation of the Federal Assembly of the Russian Federation. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20353>. Julkaistu kategoriassa: News. Julkaisupäivä: March 1, 2014, 17:50.
- 20366: Vladimir Putin answered journalists' questions on the situation in Ukraine. The President of Russia met with media representatives to answer a number of their questions, in particular with regard to the situation in Ukraine. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20366>. Julkaistu kategoriassa: News, Transcripts. Julkaisupäivä: March 4, 2014, 15:40.

- 20458: Working meeting with Foreign Minister Sergei Lavrov. Vladimir Putin had a working meeting with Foreign Minister Sergei Lavrov, who briefed him on the proposals for settling the situation in Ukraine. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20458>. Julkaistu kategoriassa: News, Transcripts. Julkaisupäivä: March 10, 2014, 18:50.
- 20603: Address by President of the Russian Federation. Vladimir Putin addressed State Duma deputies, Federation Council members, heads of Russian regions and civil society representatives in the Kremlin. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>. Julkaistu kategoriassa: News, Transcripts. Julkaisupäivä: March 18, 2014, 15:50.

Kirjallisuus:

- Allensworth, Wayne 2009. Dugin and the Eurasian controversy. Is Eurasianism “patriotic”? Teoksessa Laruelle, Marlène (toim.): Russian Nationalism and the National Reassertation of Russia. Routledge, New York 2009, 104-122.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 1967. The Social Construction of Reality. A treatise in the sociology of knowledge. New York: Doubleday Anchor Books
- Billington, James H. 2004. Russia in Search of Itself. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Bowers, Stephen R. 1997. Ethnic Politics in Eastern Europe. Teoksessa Beloff, Max (toim.): Beyond the Soviet Union. Conflict Studies, Ashgate 1997, England, 105-129.
- Burkovsky, Petro & Haran, Olexiy 2010. Ukraine’s emerging democracy and the Russian factor. Teoksessa Engelbrekt, Kjell & Nygren, Bertil (toim.): Russia and Europe. Building bridges, digging trenches. Routledge, New York 2010, 207-229.
- Burr, Vivien 2003. Social Constructionism. London and New York: Routledge
- Burr, Vivien 1995. An Introduction to Social Constructionism. London and New York: Routledge

- Chaudet, Didier, Parmentier, Florent & Pélopidas, Benoît 2009. *When Empire Meets Nationalism. Power Politics in the US and Russia*. England: Ashgate
- Czarniawska, Barbara 2004. *Narratives in Social Science Research*. London: SAGE Publications
- De Fina, Anna & Georgakopoulou, Alexandra 2012. *Analyzing Narrative. Discourse and Sociolinguistic Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press
- Dugin, Alexander 2012. *The Fourth Political Theory*. London: Arktos Media Ltd
- Duncan, J.S. Peter 2000. *Russian Messianism. Third Rome, Revolution, Communism and After*. London and New York: Routledge
- Engelbrekt, Kjell & Nygren, Bertil 2010. *Russia and Europe. Building Bridges, Digging Trenches*. New York: Routledge
- Fedorov, Yuri E. 2010. *The Return of history. Hard security issues in the Russia-Europe relationship*. Teoksessa Engelbrekt, Kjell & Nygren, Bertil (toim.): *Russia and Europe. Building Bridges, Digging Trenches*. Routledge, New York 2010, 103- 131.
- Foucault, Michael 2005. *Tiedon arkeologia. Alkuperäisestä teoksesta suomentanut Tapani Kilpeläinen*. Tampere: Vastapaino
- Hass, Jeffrey 2012. *Rethinking the Post-Soviet Experience: Markets, Moral Economies and Cultural Contradictions of Post-Socialist Russia*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Hyman 1997. *Power and Politics in Central Asia's New Republics*. Teoksessa Beloff, Max (toim.): *Beyond the Soviet Union. The Fragmentation of Power*. Conflict Studies, Ashgate, England 1997, 193-222.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero 2004. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Juntunen, Alpo 2003. *Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot*. Toinen painos. Jyväskylä: Gummerus Oy

- Kuzio, Taras 1997. Russia-Crimea- Ukraine: Triangle of Conflict. Teoksessa Beloff, Max (toim.): Beyond the Soviet Union. Conflict Studies, Ashgate, England 1997, 157-191.
- Laurén, Anna-Lena 2013. Kuinka kallis vapaus. Värivallankumouksista Georgiassa, Ukrainassa ja Kirgisiassa. Helsinki: Teos
- Lieven, Dominic 1997. The Soviet Crisis. Teoksessa Beloff, Max (toim.): Beyond the Soviet Union. Conflict Studies, Ashgate, England 1997, 59- 85.
- Medvedev, Sergei 1999. Power, Space and Russian foreign policy. Teoksessa Hopf, Ted (toim.): Understandings of Russian foreign policy. Pennsylvania State University Press, University Park 1999, 15-56.
- Moisio, Sami 2003a. Geopoliittinen kamppailu Suomen EU-jäsenyydestä. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 204. Turku: Painosalama
- Moisio, Sami 2003b. Geopolitiikka kamppailuna. Teoksessa Harle, Vilho & Moisio, Sami (toim.): Muuttuva geopolitiikka. Gaudeamus, Helsinki 2003, 93-109.
- Moisio, Sami 1998. Kriittinen geopolitiikka ja alueelliset uskomusjärjestelmät: uhkakuivatutkimuksen teoriaa empiirisiin esimerkeihin. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja. N:o 158. Turku: Painosalama
- Moisio, Sami & Harle, Vilho 2002. Karhu poliittis-maantieteellisenä naapurina: kansallinen identiteettiprojekti 2000-luvun Suomessa. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja. N:o 166. Turku: Painosalama
- Rabow-Edling, Susanna 2006. Slavophile thought and the politics of cultural nationalism. Albany: State University of New York Press
- Sarajärvi, Anneli ja Tuomi, Jouni 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi
- Sennett, Richard 2002. Työn uusi järjestys: Miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta. Tampere: Vastapaino. Suomennos Eine ja David Kinnunen
- Smith, Anthony D. 1991. National identity. London: Penguin Books

Smith, Anthony D. 1981. *The Ethnic Revival*. Cambridge: Cambridge University Press

Vujačić, Veljko 2009. *Stalinism and Russian nationalism. A Reconceptualization*. Teoksessa Laruelle, Marlène (toim.): *Russian Nationalism and the National Reassertation of Russia*. Routledge, New York 2009, 49-74.

Walicki, Andrzej 1979. *A History of Russian Thought: From the Enlightenment to Marxism*. Stanford, California: Stanford University Press

Ó Tuathail, Gearóid 1996. *Critical geopolitics. The Politics of Writing Global Space*. London: Routledge

Artikkeli:

Allaway, A. W., Berkowitz, D. & D'Souza, G. 2003. Spatial diffusion of a new loyalty program through a retail market. *Journal of Retailing* 79 (3), 137.

Al Jazeera 2014. Timeline: Ukraine's political crisis. Key events in Ukrainian anti-government protests that have been followed by political upheaval and international crisis. Viimeeksi päivitetty 20.9.2014. <http://www.aljazeera.com/news/europe/2014/03/timeline-ukraine-political-crisis-201431143722854652.html>. Viitattu 18.11.2014.

Anttonen, Pertti 1996. Myyttiset uhkakuvat ja puolustuseetos Suomen ja suomalaisuuden konstituoinnissa. *Elektroloristi*, 2(3). http://www.joensuu.fi/~loristi/2_96/ant296.html. Viitattu 3.4.2014.

BBC News 2014. Ukraine crisis: Timeline. *BBC News Europe*, 13.11.2014. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26248275>. Viitattu 9.1.2015.

BBC News 2014. Ukraine Crisis: Russia mulls new land-grab law. *BBC News Europe*, 28.2.2014. <http://www.bbc.com/news/world-europe-26381454>. Viitattu 9.1.2015.

BBC News 2013a. Huge Ukraine rally over EU agreement delay. *BBC News Europe*, 24.11.2013. <http://www.bbc.com/news/world-europe-25078952>. Viitattu 9.1.2015.

- BBC News 2013b. Ukraine suspends preparations for EU trade agreement. BBC News Europe, 21.11.2013. <http://www.bbc.com/news/world-europe-25032275>. Viitattu 9.1.2015.
- BBC News 2005. Timeline: Battle for Ukraine. BBC News, 23.1.2005. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4061253.stm>. Viitattu 9.1.2015.
- Birnbaum, Michael 2014. Ukraine factories equip Russian military despite support for rebels. The Washington Post, Europe, 15.8.2014. http://www.washingtonpost.com/world/europe/ukraine-factories-equip-russian-military-despite-support-for-rebels/2014/08/15/9c32cde7-a57c-4d7b-856a-e74b8307ef9d_story.html. Viitattu 11.11.2014.
- Bouzarovski, Stefan & Bassin, Mark 2011. Energy and Identity: Imagining Russia As a Hydrocarbon Superpower. *Annals of the Association of American Geographers*, June 2011, 101(4), 783-794.
- Bordyugov, Gennady 1995. War and peace: Stalin's regime and Russian Nationalism. *History Today*, 45(5), 27-33. Kääntänyt Jitka Jenkins, professori Paul Dukessin avustamana.
- Ciensi, Jan 2014. Russia's reliance on Ukraine for military hardware raises fears. FT Europe, 20.4.2014. <http://www.ft.com/cms/s/0/9cc89022-c87b-11e3-a7a1-00144feabdc0.html#axzz3lkk1Adze>. Viitattu 11.11.2014.
- Choursina, Kateryna & Gomez. M. James 2014. Ukraine's Arms Industry Is Both Prize and Problem for Putin. Bloomberg, 7.5.2014. <http://www.bloomberg.com/news/2014-05-07/putin-eyes-ukrainian-arms-prize-as-troops-build-up-along-border.html>. Viitattu 11.11.2014.
- Diuk, Nadia 2014. Euromaidan. Ukraine's Self-Organizing Revolution. *World Affairs*, March/April, 176 (6), 9-16.
- Dolgov, Anna 2014. Russia Mulls Giving Humanitarian Aid to Crimea. The Moscow Times, 28.2.2014. <http://www.themoscowtimes.com/article/495395>. Viitattu 3.12.2014.
- Flightglobal 2014. Analysis: Ukraine's and Russia's aerospace industries will be hit hard by deteriorating relations. Flightglobal, 23.9.2014.

<http://www.flightglobal.com/news/articles/analysis-ukraine39s-and-russia39s-aerospace-industries-will-be-hit-hard-by-deteriorating-403480/>.

Viitattu 11.11.2014.

Grytsenko, Oksana 2013. Yanukovych confirms refusal to sign deal with EU. Kyivpost, 26.11.2013.

<http://www.kyivpost.com/content/politics/yanukovych-confirms-refusal-to-sign-deal-with-eu-332493.html>. Viitattu 17.1.2015.

Harding, Luke, Salem, Harriet & Walker, Shaun 2014. Crimean parliament seized by unknown pro-Russian gunmen. The Guardian, 27.2.2014.

<http://www.theguardian.com/world/2014/feb/27/crimean-parliament-seized-by-unknown-pro-russian-gunmen>. Viitattu 9.1.2015.

Hardling, Luke 2010. Ukraine extends lease for Russia's Black Sea Fleet. The Guardian, 21.4.2010.

<http://www.theguardian.com/world/2010/apr/21/ukraine-black-sea-fleet-russia>. Viitattu 6.2.2015.

Heiskanen, Heikki 2014. Venäläisfilosofi: Ukrainassa ratkotaan maailmanjärjestystä. Yle Uutiset, 18.5.2014.

http://yle.fi/uutiset/venalaisfilosofi_ukrainassa_ratkotaan_maailmanjarjestysta/7248248. Viimeeksi päivitetty 19.5.2014. Viitattu 12.12.2014.

Kappeler, Andreas 2014. Ukraine and Russia: Legacies of the imperial past and competing memories. *Journal of Eurasian Studies*, 5(2), June 2014, 107-115.

Khachaturian, Rafael 2009. The Specter of Russian Nationalism. *Dissent*, The University of Pennsylvania Press, Winter 2009, 56(1), 19-24.

Khmelko, Irina & Pereguda, Yevgen 2014. An Anatomy of Mass Protests: The Orange Revolution and Euromaydan Compared. *Communist & Post-Communist Studies*, June 2014, 47 (2), 227-236.

Kuzio, Taras 2014. Crime, politics and business in 1990s Ukraine. *Communist and Post-Communist Studies*, June 2014, 47 (2), 195-210.

- Kuzio, Taras 2011. Soviet Conspiracy Theories and Political Culture in Ukraine: Understanding Viktor Yanukovych and the Party of Regions. *Communist and post-Communist Studies*, September 2011, 44 (3), 221-232.
- KyivPost 2010. Ukraine makes it official: Nation will abandon plans to join Nato. Reuters, 28.5.2010. <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/ukraine-makes-it-official-nation-will-abandon-plan-67901.html>. Viitattu 26.10.2014.
- Lukianov, Fjodor 2009. Putin's Russia: The Quest for a New Piace. *Social Research*, Spring 2009, 76(1), 117-150.
- Nygren, Bertil 2008. Putin Plays the Energy Card. Putin's Use of Natural Gas to Reintegrate the CIS Region. *Problems of Post Communist*, 55 (4), July/August 2008, 3-15.
- Ostroukh, Andrey 2012. Russia's Putin signs NGO "foreign agents" law. Reuters, 21.6.2012. Muokannut Mark Heinrich. <http://www.reuters.com/article/2012/07/21/us-russia-putin-ngos-idUSBRE86K05M20120721>. Viitattu 25.10.2014.
- Pastukhov, Vladimir 2014. Крестный поход. <http://www.novayagazeta.ru/politics/62873.html>. Novaja Gazeta, 25.3.2014. Viitattu 21.4.2015.
- Putin, Vladimir 2005/22931. Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>. Julkaistu kategoriassa: Transcripts. Julkaisupäivä: April 25, 2005, 20:31.
- RFE/RL 2014. Gunmen Blockade Crimean Airports; Parliament Urges Respect For Sovereignty. Radio Free Europe/Radio Liberty, 28.2.2014. <http://www.rferl.org/content/ukraine-crimea-airport-occupied/25279963.html>. Viitattu 9.1.2014.
- RFE/RL 2004. Premier wants russian to be second state language in Ukraine. Radio Free Europe/Radio Liberty, Newslines, 29.9.2004. <http://www.rferl.org/content/article/1143252.html>. Viitattu 13.1.2015

- RIA Novosti 2010. Yanukovych signs Ukraine-Russian border demarcation law. Sputnik World News, 22.7.2010. <http://en.ria.ru/world/20100722/159914295.html>. Viitattu 21.10.2014.
- RT 2014a. 95.7% of Crimeans in referendum voted to join Russia - preliminary results. RT, 16.3.2014, päivitetty 17.3.2014. <http://rt.com/news/crimea-vote-join-russia-210/>. Viitattu 9.1.2015.
- RT 2014b. Yanukovich sent letter to Putin asking for Russian military presence in Ukraine. RT News, 3.3.2014, päivitetty 4.3.2014. <http://rt.com/news/churkin-unsc-russia-ukraine-683/>. Viitattu 9.1.2015.
- Saradzhyan, Simon 2004. Putin Goes on Stump in Ukraine. The Moscow Times, 27.10.2004. <http://www.themoscowtimes.com/sitemap/free/2004/10/article/putin-goes-on-stump-in-ukraine/227404.html>. Viitattu 30.11.2014.
- Shulman, Stephen 2005a. Ukrainian Nation-Building Under Kuchma. Problems of Post-Communism, September/October 2005, 52 (5), 32-47.
- Stepanenko, Viktor 2005. How Ukrainians View Their Orange Revolution: Public Opinion and the National Peculiarities of Citizenry political activities. Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization, 13(4), 595-618.
- Talouselämä 2014. Euraasian Unioni syntyi - mutta yksi on joukosta pois. Talouselämä, 30.5.2014. <http://www.talouselama.fi/venaja/euraaasian+unioni+syntyi++mutta+yksi+on+joukosta+pois/a2250718>. Viitattu 3.1.2015.
- TASS 2014. Churkin: Yanukovych requests Russia to use armed forces to restore order in Ukraine. TASS Russian News Agency, 4.3.2014. itar-tass.com/en/russia/721881. Viitattu 3.12.2014.
- The Telegraph 2013. Russia warns West not to meddle in Ukraine crisis. The Telegraph, 19.12.2013. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/10528603>

/Russia-warns-West-not-to-meddle-in-Ukraine-crisis.html. Viitattu 9.1.2015.

Turtiainen, Suvi 2014. Ukraina aikoo hakea EU:n jäseneksi vuonna 2020. Helsingin Sanomat, 25.9.2014. <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1411652510168>. Viitattu 6.2.2015.

Walker, Shaun 2014. Russian takeover of Crimea will not descend into war, says Vladimir Putin. The Guardian 4.3.2014. <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/04/ukraine-crisis-russian-troops-crimea-john-kerry-kiev>. Viitattu 18.11.2014.

Walker, Shaun 2013a. Russia and Ukraine edge closer to 'gas war'. The Guardian, 29.10.2013. <http://www.theguardian.com/world/2013/oct/29/russia-ukraine-gazprom-gas-war>. Viitattu 9.1.2015.

Walker, Shaun 2013b. Ukraine's EU trade deal will be catastrophic, says Russia. The Guardian, 22.9.2013. <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/22/ukraine-european-union-trade-russia>. Viitattu 9.1.2015.

Elektroninen aineisto:

Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation. Englanninkielinen versio löydettävissä Venäjän ulkoministeriön sivulta: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D.

Eurasian Economic Commission kotisivut: <http://www.eurasiancommission.org/en/Pages/default.aspx>.

International Republican Institute 2014. Public Opinion Survey, Residents of Ukraine March 14-26, 2014. Survey-tiedosto löydettävissä Internet-sivulta: <http://www.iri.org/news-events-press-center/news/iri-ukraine-pre-election-poll-shows-strong-opposition-russian-aggressi>. Viitattu 14.10.2014.

OSCE 2005. Ukraine, Presidential Election, 31 October, 21 November and 26 December 2004: Final Report. OSCE, ODIHR 11.5.2015. Raportti löydettävissä OSCE:n virallisilta sivuilta sekä englanniksi että

ukrainaksi käännettynä.

<http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/14673>. Viitattu 9.1.2015.

Venäjän Federaation presidentin viralliset englanninkieliset kotisivut:

<http://eng.kremlin.ru/>